

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**AFRİKA'DA YERLİ DİRENİŞİ VE BAĞIMSIZLIK
HAREKETLERİ: MZEE JOMO KENYATTA LİDERLİĞİNDE
KENYA**

**EMİNE ZEYNEP DABAN
16811401008**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. TAYLAN ÖZGÜR KAYA**

KONYA-2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	EMİNE ZEYNEP DABAN		
	Numarası	16811401008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	AFRİKA'DA YERLİ DİRENİŞİ VE BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ: MZEE JOMO KENYATTA LİDERLİĞİNDE KENYA			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Emine Zeynep DABAN
[Signature]

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Zeynep DABAN
	Numarası	16811401008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Taylan Özgür KAYA
Tezin Adı	Afrika'da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Afrika'da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya** başlıklı bu çalışma 29/01/2019 Tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	(Danışman) Doç. Dr.	Taylan Özgür KAYA	
2	Prof. Dr.	Murat ÇEMREK	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Aslıgül SARIKAMIŞ KAYA	

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
KONYA
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTUSU

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	EMİNE ZEYNEP DABAN		
	Numarası	1681101008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. TAYLAN ÖZGÜR KAYA		
Tezin Adı	AFRİKA'DA YERLİ DİRENİŞİ VE BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİ: MZEE JOMO KENYATTA LİDERLİĞİNDE KENYA			

Afrika'da 15. yüzyılda başlayan sömürgecilik faaliyetleri 1884-85'te düzenlenen Berlin Afrika Konferansı'yla hukuki bir zemine yerleştirilmiştir. Bu tarihten sonra Cape Town'dan Kahire'ye kadar sömürgelerini birleştirmek isteyen İngiliz yönetimi hedefine bir Doğu Afrika ülkesi olan Kenya'yı koymuştur. İngiliz yönetimi, Kenya'daki sömürgecilik faaliyetlerine IBEAC ve onun desteklediği misyonerlerle başlamıştır. Bu süreçte demiryolu ve telgraf gibi çeşitli alt yapı hizmetleri kurmaya çalışan İngilizler, Kamba, Nandi gibi yerli kabilelerin direnişleriyle karşılaşmışlardır. Topraklarını gasp eden ya da çok düşük fiyatlarla satın alan beyaz yerleşimcilere karşı kabilelerin birbirlerinden bağımsız olarak başlattıkları ayaklanmalar kısa sürede İngiliz askeri birlikleri tarafından bastırılmıştır. 1920'den sonra İngiliz sömürge yönetiminin yerliler üzerindeki baskısı artmaya başladıkça Kikuyu kabilesinin öncülük ettiği yerliler arasında daha örgütlü bir direniş hareketi oluşmaya başlamıştır. Mülkiyet sorunları, kulübe vergisi, kipande, işçi ücretlerindeki kesintiler, ihracat ürünleri yetiştirmeye getirilen kısıtlamalar ve siyasi temsil gibi problemlere odaklanan YKA, KCA ve KAU gibi örgütler, yerlilerin sömürgeciye karşı birleşmelerinde önemli bir rol oynamışlardır. 1941 yılında Atlantik Beyannamesi ile dekolonizasyon sürecinin ilk fişeginin ateşlenmesiyle Kenya'da sömürgeciye karşı varolan tepki bağımsızlık çılgına dönmüştür. İngiliz sömürge yönetiminin baskısı 1952'de çözümün şiddet olduğuna inanan Mau Mau isyancılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm baskılara rağmen şiddeti çözüm olarak görmeyen Jomo Kenyatta'nın izlediği barışçıl diplomasi sonucu 12 Aralık 1963'te Kenya bağımsızlığını kazanmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın ilk iki bölümünde, Kenya'da sömürgeciye karşı direnişin neden ve nasıl oluştuğuna odaklanılmıştır. Son iki bölümde ise Kenyatta'nın bir aktivist olarak Kenya'nın bağımsızlığında nasıl bir rol oynadığı ve bağımsızlık sonrasında Kenyatta iktidarının siyasi, ekonomik ve sosyo kültürel yönlerine değinilmiştir.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA

Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	EMİNE ZEYNEP DABAN		
	Student Number	1681101008		
	Department	İNTERNATİONAL RELATIONS		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	DOÇ. DR. TAYLAN ÖZGÜR KAYA		
Title of the Thesis/Dissertation	LOCAL RESISTANCE AND INDEPENDENCE MOVEMENTS IN AFRICA: MZEE JOMO KENYATTA LEADERSHIP İN KENYA			

The colonial activities which began in Africa in the 15th century were put on a legal basis with the Berlin African Conference which was held in 1884–85. Since then, British administration which sought to unite its colonies from Cape Town to Cairo has put an East African country Kenya on its target. British administration began its colonial activities in Kenya with IBEAC and the missionaries, who was supported by IBEAC. In this process, the Englishmen who were trying to establish various infrastructure services such as railroad and telegraph faced resistances from the local tribes such as Kamba and Nandi. Riots initiated independently by the tribe against the white settlers who were usurping their lands or buying them with very low prices were suppressed by the Englishmen in a short time. After 1920 when the British colonial administration began to increase pressure on the local people, more organized resistant movements began to emerge among the indigenous people led by the Kikuyu tribe. Organizations such as YKA, KCA and KAU, which focused on problems such as property problems, club tax, kipande, cutting labor wages, restrictions on raising export products and political representation, played an important role in the unification of the natives against the colonialist. With the the burning of the first cartridge of the decolonization process with Atlantic Declaration of 1941, the reaction against the colonialist in Kenya turned into a cry of independence. The pressure of the British colonial administration resulted the outbreak of rebellion among Mau Mau people in 1952 who believed that the violence was the only solution. Despite all the pressures on him, Kenya became independent on 12 December 1963 as a result of peaceful diplomacy pursued by Jomo Kenyatta who did not see violence as a solution. In this context, the first two chapters of this study focuses on why and how the resistance against colonialist occurred in Kenya. The last two chapters discusses the role of Kenyatta as an activist in the independence of Kenya and the political, economic and socio-cultural aspects of Kenyatta's rule after independence.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA

Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

AFRİKA'DA İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ ve KENYA KOLONİZASYONU

1.1. Afrika'da İngiliz Sömürgeçiliği.....	7
1.2. İngiliz Sömürgeçiliğinde Yönetim Uygulamaları.....	11
1.2.1. İmtiyazlı Şirketler ile Ortak Yönetim	12
1.2.2. Dolaylı Yönetim.....	13
1.3. İngiliz Hâkimiyeti Öncesi Kenya'nın Sosyal Ekonomik Durumu	16
1.4. Kenya Doğu Afrika Protektorası (East African Protectorate)	21
Bölüm Değerlendirmesi	28

İKİNCİ BÖLÜM

KENYA'DA SÖMÜRGEÇİYE KARŞI YERLİ DİRENİŞLER

2.1. Yerli Direnişinin Aktörleri ve Direniş Neden Olan Faktörler	30
2.2. Sömürgeçiyeye Karşı İlk Yerli Direnişler: 1890–1920.....	33
2.3. Sosyal ve Siyasi Oluşumlar: 1920–1952	36
2.4. Yerli Direnişinde İkinci Dönem: Mau Mau İsyanı	41
Bölüm Değerlendirmesi	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR AKTİVİSTTEN ULUS LİDERLİĞİNE MZEE JOMO KENYATTA

3.1. Mzee Jomo Kenyatta'nın Hayatı	49
3.2. Kenyatta'nın Siyasi Girişimleri	50
3.3. Kenyatta'nın Beslendiği Entelektüel Kaynak	52
3.4. Kikuyu Merkez Cemiyeti'nden Kenya Afrika Milli Birliğine (KANU)	55
Bölüm Değerlendirmesi	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KENYATTA DÖNEMİ KENYA CUMHURİYETİ'NİN İÇ VE DIŞ
POLİTİKASI (1963/4–1978)

4.1. Kenyatta Dönemi Kenya Cumhuriyeti'nin İç Politikası.....	59
4.2. Kenyatta'nın Doğu Afrika Bölgesindeki Devletlere Yönelik Politikaları.....	65
4.2.1. Kenya-Somali İlişkileri	67
4.2.2. Kenya-Etiyopya İlişkileri.....	70
4.2.3. Kenya-Uganda-Tanzanya ve ECA.....	72
4.2.4. İngiltere ve Diğer Batı Ülkeleri ile İlişkiler.....	73
4.3. Kenyatta Sonrası Kenya Cumhuriyeti	76
4.4. Kenyatta Sonrası Kenya Cumhuriyeti Dış Politikası.....	79
Bölüm Değerlendirmesi.....	81
Sonuç	83
Kaynakça	86

KISALTMALAR

- AIM:** African Inland Mission (Afrika İç Misyonu)
CIA: Central Intelligence Agency (US) (Merkezi İstihbarat Ajansı)
CMS: The Church Mission Society (Kilise Misyon Derneği)
CO: Colonial Office (Sömürge Ofisi)
EAC: East African Community (Doğu Afrika Topluluğu)
EALA: East African Legislative Assembly (Doğu Afrika Yasama Meclisi)
IASB: International African Service Bureau (Uluslararası Afrika Servis Bürosu)
IBEAC: Imperial British East Africa Company (Emperyal İngiliz Doğu Afrika Şirketi)
KADU: Kenya African Democratic Union (Kenya Afrika Demokratik Birliği)
KANU: Kenya African National Union (Kenya Afrika Ulusal Birliği)
KAU: Kenya African Union (Kenya Afrika Birliği)
KCA: Kikuyu Central Association (Kikuyu Merkez Derneği)
KLFA: Kikuyu Land Freedom Association (Kikuyu Kara Özgürlük Birliği)
LNC: Local Native Council (Bölgesel Yerli Kurullar)
LSE: London School of Economics (Londra Ekonomi Okulu)
NARC: National Alliance Rainbow Coalition (Ulusal İttifak Gökkuşığı Koalisyonu)
UMCA: Universities Mission to Central Africa (Orta Afrika Üniversite Misyonu)

GİRİŞ:

“Kolonyalizm” Türkçeye “Sömürgecilik” olarak çevrilmesine rağmen, sömürgecilik kavramının kapsamı kolonyalizme göre daha geniştir. Kolonyalizm, yabancı bir toprağın işgal edilmesi ve işgal edilen bu toprak üzerinde, anayurtlarına tabi halde ya da onunla bağlantısını koruyan bir grup insanın yerleşip, o toprağı işleme sürecine denir. Fakat bu tanım, bugünün siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve ideolojik boyutlarını şekillendiren Avrupalı güçlerin, Asya, Amerika ve Afrika’ya kadar nasıl yayıldığını açıklayamamaktadır (Loomba, 1998: 19). Sömürgecilik ise, sömürülen halkın sosyo-kültürel, ekonomik, dilsel ve dinsel alanlarda asimile edilip öz değerlerinden arındırılması, aynı toprak üzerinde birlikte yaşaması gereken toplumların bölünmesi, ayrı yaşayan toplumların da bir arada yaşamaya zorlanması sürecidir (Mazrui, 1993: 11–13).

Kolonyalizmin kökeni Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Fakat Avrupalı güçlere küresel iktidarın önünü açan ekonomik çıkar odaklı sömürgecilik uygulamalarının başlangıç tarihi 15. yüzyıldır. Sömürgeciliğin ilk evresi olan kolonicilik, M.Ö. 9. yüzyılda Fenikeliler tarafından kurulan Kartaca kolonisi ile başlayıp, Roma İmparatorluğu ile devam eden bir süreçte ortaya çıkmıştır (Daban, 2017: 27). Kurulduktan sonra koloniden bir imparatorluğa dönüşen Kartaca, Roma İmparatorluğu ile Akdeniz ticareti konusunda rekabete girmiştir. M.Ö. 2. ve 3. yüzyıllarda gerçekleşen Pön savaşları ile Roma İmparatorluğu, Kartaca’yı mağlup etmiş ve bölgeyi kendi kolonisi olarak kullanmaya başlamıştır. Romalıların bölge insanları için kullandıkları isim olan “Aprica”, “Afarik” ve “Ifrikia” daha sonrasında kıtanın modern ismi olan “Afrika”ya kaynaklık etmiştir (Ki-Zerbo, 1981: 2).

M.S. 11. yüzyılda Haçlı Seferleri ile başlayıp 16. yüzyıla kadar süren dönemdeki faaliyetler sömürgeciliğin ikinci evresini oluşturmaktadır. 16. yüzyıldan günümüze kadar olan süreç de sömürgeciliğin üçüncü evresini oluşturmaktadır. Bu üç dönem boyunca gerçekleştirilen sömürgecilik faaliyetleri yapısı ve işlevi dolayısıyla birbirinden farklıdır. Sömürgeciliğin ilk iki evresinde sömüren ile sömürülen arasındaki ekonomik, askeri ve teknik farklılık ve karşılıklı ticaret küçük ölçekliydi (Ferro, 2011: 45). Fakat üçüncü evrede, Avrupa ülkelerinin merkantalist ticerat sistemi ve özellikle 19. yüzyılda sanayi devrimini gerçekleştirmesiyle

kolonyalizm kapitalizm aracılığıyla emperyalizme evrilmiş ve sömüren ile sömürülen arasında telafisi imkânsız farklar yaratmıştır. Kapitalizm kendinden önceki üretim tarzlarından ya da uygarlık modellerinden önemli farklılıklar içermektedir. Üretim araçlarının özel mülkiyetine, rekabete, yüksek teknolojiye, emek sömürüsüne dayanmakta ve küresel bir sömürü metabolizması oluşturmaktadır. Bu sömürü mekanizmasının kalbi ise Afrika'dır (Başkaya, 2010: 9–19).

Avrupalıların Afrika'yla ilk kez tanışmasındaki en büyük rolü misyoner kâşifler ve tacirler oynamıştır (Magdoff, 2006: 78). Bunları da istilacılar izlemiştir. İlk olarak, kâşif ve misyonerlerin faaliyetleri sayesinde Avrupalılar 1880 yılına kadar Afrika'nın içyapısı, fiziksel görünümü, ekonomisi ve diğer kaynakları hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Ayrıca merkezi bir siyasi sisteme sahip olan veya olmayan toplumlarının gücü ve zayıflığı hakkında da Avrupa devletlerinin hükümetlerine kâşif ve misyonerler tarafından çeşitli raporlar sunulmuştur (Uzoigwe, 1985: 38).

15. yüzyıl ile birlikte Avrupalıların sömürgeleştirme faaliyetlerinde istila etme hırsı ve ihtiyacı ön planda olmuştur. Kristof Kolomb dâhil bütün kâşifler, keşif içgüdülerini seferlerden elde edilecek maddi olanaklar ile harekete geçirmekteydi. Rönesans ile birlikte bu keşif gezileri dünyayı tanımanın bilimsel bir aracı olarak da görülmeye başlanmıştır (Luraghi, 2000: 217). Kâşiflerin Afrika'ya olan ilgilerinin nedeni sadece rakiplerine karşı zenginlik ve siyasi güç elde etmek değil aynı zamanda Hristiyanlığı yaymak gibi kültürel bir misyondur. Bu misyon daha sonra Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerini meşrulaştırmak için kullanılan bir ideolojiye dönüşmüştür. “Beyaz adamın yükü” (Kipling, 1899) şeklindeki İngiliz nosyonu ya da “medeniyet misyonu” (Petitjean, 2005: 3–4) şeklindeki Fransız kavramı, sömürge güçlerinin kendilerini dünyanın “geri kalmış” ırklarına Batı kültürünün ve teknolojisinin faydalarını getirmek için özverili bir şekilde çalışan yardımsever kurumlar olarak göstermenin ideolojik bir aracı olmuşlardır (Gilbert, Reynolds, 2016: 478).

Sömürgeciler bu ideolojik araçlar ile Afrikalıların kendilerine bakmaktan aciz olduklarını ve bu yüzden hayatlarını sürdürmek için beyazların rehberliğine ihtiyaç duyduklarını iddia etmişlerdir. Böylelikle kölelik insanîyetli ve yardımsever bir kurum olarak temsil edilmiştir. Buna göre köleliğin acımasızlığı köle sahiplerinin

hırsının bir sonucu değildi, aksine siyahi Afrikalıların kontrol edilip toplumun verimli bir üyesi yapılabilmesinin tek yoluydu (Memmi, 2014: 41).

Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetlerine Portekiz öncülük etmiştir. 14. yüzyıldan beri Portekizli denizciler, kendilerini deniz yolu ile Afrika civarlarından Hindistan'a ulaştıracak bir rota bulmak için Atlantik'i ayrıntılı olarak araştırmaktaydılar. Aynı zamanda çöl üzerinden Kuzey Afrika'ya ulaştığını bildikleri altının kaynağını keşfetmekle de ilgilenmekteydiler (Chomsky, 2001: 20–21). Bu süreçte ilk önce Azorlar, Madeira ve Kanarya gibi adaları daha sonra ise plantasyon sistemine dâhil olacak çeşitli takımadaları keşfetmişler. 1434'te Gil Eannes'in Bojador Burnu'nu geçmesi, Colombus'un başarılı keşif gezileri Portekiz'i Avrupa devletlerinin bir adım önüne geçirmiştir (Devisse, Labib, 1984: 662).

Sömürgecilik yarışı başlamadan önce Afrika'da, Avrupa devletlerinden daha güçlü ve onların yayılmasını engelleyecek bir örgütlülüğe ve askeri güce sahip olan Afrikalı devletler vardı. Bu yüzden “modern” veya “medeni” Avrupalıların “barbar” veya “ilkel” Afrikalılarla karşılaşmaları hakkındaki popüler söylemlerin aksine, Avrupalılar ile Afrika halklarının ilk temasları genel anlamda diplomatik ve barışçıl olmuştur (Gilbert, Reynolds, 2016: 228). Fakat 1444 yılında Portekizli denizci Lancarote de Lagos ve adamlarının Senegal Nehri'nde bir grup Afrikalıyı esir alıp, köle olarak satmaları Afrika için yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Köle ticareti başladığı andan itibaren barışçıl hava yerini elde edilen kazançları korumak için askeri müdahalelere bırakmıştır. Hem kölelik hem de deniz aşırı köle ticareti Afrika için yeni bir gelişme değildi. Yüzyıllardır Sahra'nın kuzeyinden Akdeniz'e doğru istikrarlı bir şekilde köle ticareti yapılmaktaydı. Fakat Lagos'un baskını, 250 yıl sonra Afrika'dan, Amerika, Avrupa ve Asya kıtasına yayılacak olan küresel ekonominin bir habercisiydi (Gilbert, Reynolds, 2016: 228). Sömürgeleştirilen bölgelerdeki politik çıkarları korumak için silahlı güce başvurmak kapitalist sömürgecilerin en son başvurduğu ve en acımasız yöntem olmuştur (Rodney, 2013: 150–151).

1488'de Bartolomeo Diaz'ın sömürgecileri Hindistan topraklarına ulaştıracak bir rota olan Ümit Burnu'nu keşfi, 1492'de Kristof Kolomb'un Yeni Dünya'yı keşfi ve 1500 yılında Pedro Cabral'ın Brezilya'yı keşfi ve buralarda kurulan plantasyonlar

ile Atlantik ve Hint okyanusları sermayenin, malların ve kölelerin sürekli bir akış merkezi haline gelmiştir. 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde Portekiz'in ardından İspanya, Hollanda, Birleşik Krallık (United Kingdom-UK) ve Fransa da sömürgecilik faaliyetlerine başlayarak yarışta yerlerini almışlardır (Arnold, 1995: 21–22).

Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerinin temel amacı, sömürgeci güçlere maksimum ekonomik fayda sağlamak için Afrika'nın yer altı ve yer üstü zenginliklerinin ürettiği ekonomik verimin kontrol edilmesidir. Afrika'nın hızla sömürgeciler arasında paylaşıldığı dönemde Avrupalılar, kar getireceğini düşündükleri her şeyi gasp etmişlerdir. Kısa ve uzun vadeli ekonomik çıkarlara sahip her Avrupa ülkesi, bu çıkarları bir şekilde garanti altına almak için Afrika'nın değişik bölgelerine bayraklarını dikerek sömürge yönetimleri tesis etmişlerdir (Rodney, 2013: 226). 20. yüzyılın başlarında Afrika'nın sömürgeleştirilmesi büyük ölçüde tamamlandığında, Afrika'daki Avrupa etkinliğinin doğası da değişmeye başlamıştır. Sömürgeci güçler kendi egemenliklerinde olan bölgeleri güçlendirmek istemelerinden dolayı hedeflerini artık işgal etmekten, yönetmeye doğru değiştirmişlerdir (Gilbert, Reynolds, 2016: 477).

Doğu Afrika'da İngiliz yönetimi farklı stratejiler izlese de aynı süreç yaşanmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Müslümanların hamisi Osmanlılar ve Katoliklerin hamisi Portekizliler bölgeden çekilirken İngilizler misyoner vakıflar ve kolonyal şirketler aracılığıyla bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Özellikle iklimin elverişliliği dolayısıyla Mombasa Limanında içerilere doğru yayılarak Kenya Dağı'na yakın Nairobi şehrinde kolonileşme faaliyetlerine başlayan İngilizler zamanla tüm Kenya'ya yayılmıştır. İngilizler bölgede yayılırken çok fazla askeri müdahaleye başvurmadan bölgede hâkim unsurlarla ticari anlaşmalar ve siyasi yakınlaşmalar oluşturmayı tercih etmiştir. Bölgenin hâkimi olan Zengibar Sultanlığı ile yapılan ittifaklar böyle bir yakınlaşmanın ürünüdür. 1887'de imzalanan İngiliz-Zengibar Antlaşması ile Kenya büyük bir kısmı İngiliz yönetimi mülkü haline gelirken 1895'te resmi olarak tüm Kenya İngiliz Doğu Afrika sömürgelerine dâhil edilmiştir.

Bu süreçte Kenya yerlilerinin spontane ve küçük ölçekli direnişleri ile karşılaşan İngiliz yetkililer bu direnişleri bastırdıktan sonra Kenya'da beyaz

yerleşimciler hariç tüm diğer yerlileri sistemden dışlayan bir yönetim biçimine geçmişlerdir. Ama bu gidişat İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin İngiliz sömürge yönetimi üzerindeki sistemik baskısı sayesinde değişmiştir. Savaş sonrasında Afrika'daki Avrupa sömürgelerinde Batılıların sömürge faaliyetlerine karşı tepkiler yükselmeye başlamıştır. Bu süreçte İngiliz yönetiminden bağımsızlığını kazanan Afrika sömürgelerinde Kenya hariç bağımsızlık sürecinde şiddetli çatışmalar yaşanmamıştır.

Beyaz kolonların çoğunlukla yerleşim yeri olan Kenya bağımsızlık sürecini çok sancılı bir şekilde geçirmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada Kenya'da sömürge döneminde oluşmaya başlayan sömürge düzenine karşı yapılan muhalefetin kökeni, evrimi ve bu muhalefetin bağımsızlık mücadelesine nasıl dönüştüğü ve bağımsızlık sonrası Jomo Kenyatta liderliğindeki Kenya'nın sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik durumunun analizi yapılacaktır. Ayrıca bağımsızlık sonrası Kenyatta'nın kişiselleştirilmiş yönetimi Kenya'nın sosyo-ekonomik hayatına ne kadar yansıdığı üzerinde durularak Kenya ile ilgili genel bilgiler bütünü oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, sömürgecilere karşı Jomo Kenyatta liderliğinde verilen mücadelenin sonucunda kazanılan bağımsızlığın hangi süreç ve uygulamalar sonucu tartışmalı bir hale geldiği sorusuna cevap aramaktır. Bu çerçevede Kenya'nın bağımsızlığını kazandığı dönemde karşılaştığı siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların arka planında yatan unsurların neler olduğu incelenecek ve Kenyatta'nın bu sorunları aşabilmek için geliştirdiği politikalarının nasıl sonuçlar verdiği ele alınacaktır. Bu yönüyle bu çalışma, Türkiye'de, Afrika ile ilgili literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde, İngilizlerin sömürgeleştirme faaliyetleri ve sömürge sistemi üzerinde durulacaktır. Buna ek olarak Kenya'nın İngiliz yönetiminin protektorası haline gelmeden önceki ve sömürge olduktan sonraki sosyo-ekonomik durumu açıklanmaya çalışılacaktır. Bundaki amaç bu iki dönemin net bir karşılaştırmasını yaparak Kenya'nın bağımsızlığına giden süreçte sömürge politikalarının etkisini analiz etmektir. İkinci bölümde, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biri olan İngiliz yönetiminin savaş maliyetinin altından kalkamaması nedeniyle sömürgelerindeki siyasi ve ekonomik baskısını

arttırması sonucunda İngiliz yönetimine karşı oluşmaya başlayan tepkilerin analizi yapılacaktır. Bu çerçevede “sömürge düzenine son” ortak ülküsü temelinde ortaya çıkan Kenya ulusunun milliyetçiliğini şekillendiren unsurların neler olduğu ve Kenya'nın bağımsızlık mücadelesine öncülük eden lider ve grupların üzerinde durulacaktır.

Afrika'da genel olarak sömürge düzenine karşı isyan eden grupların liderleri daha sonra kurulan bağımsız devletlerin de kurucu babaları olmuştur. Bu çerçevede üçüncü bölümde, Kenya'nın “kurucu baba”sı olarak kabul edilen Mzee Jomo Kenyatta'nın siyasi görüşlerini şekillendiren, ait olduğu kabile kimliği, inandığı din ya da kültür, aldığı eğitim gibi faktörlere değinilecektir. Ayrıca bu faktörler aracılığıyla bir ulus inşası olarak “Kenyalı” olma bilincini siyasi ideolojisinin merkezine nasıl konumlandığı üzerinde durulacaktır.

Son bölümde ise birey üzerinden bir analiz yapılarak Kenya'da Mzee Jomo Kenyatta'nın başkanlık döneminde Kenya'nın sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına değinilecektir. Bütün bu bilgiler ışığında çalışmanın temel argümanı, siyasal anlamda bağımsızlık kazanılmış olsa da Kenya ekonomik olarak büyük ölçüde İngiltere başta olmak üzere Batı ülkelerine bağımlı bir Afrika ülkesidir. Bu ekonomik bağımlılık ise Kenyatta gibi siyasilerin ürettiği politikalara doğrudan yansımakta ve sömürgecilerin bıraktıkları sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik mirasın devamlılığını sağlamaktadır.

Türkiye'de Afrika üzerine yapılan ve yapılmakta olan akademik çalışmalar ile bu konudaki akademik literatür yeni yeni gelişmeye başlamıştır. Bugüne kadar Afrika tarihi genellikle “sömürgecilik” başlığı altında incelenen bir bölümden ibaretken günümüzde belirli ülkeler üzerinden yapılan durum analizleri Afrika'ya olan merakı arttırmaktadır. Bu çalışma bir durum analizi olarak Afrika literatürünü zenginleşmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Konuyla ilgili belli başlı kaynaklar ise kaynakça bölümünde verilmiştir.

Bu çalışmanın önemi, literatüre katkı sağlamak ve pek de iyi bilinmeyen Afrika kıtasındaki çatışmaların analizini Kenya örneği üzerinden açıklaması olacaktır. Böylelikle, bu bilinmeyen bölge hakkında, önemli bilgiler ileri sürmek, bu konuyu aydınlatmaya çalışmak ve bilimsel bir eser ortaya koymak, çalışmanın önceliğidir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

AFRİKA'DA İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ ve KENYA KOLONİZASYONU

1.1. Afrika'da İngiliz Sömürgeçiliği

Afrika'nın kuzeyinden güneyine kadar geniş bir alanda sömürgeci bir imparatorluk olan İngiliz yönetiminin yaşadığı iki vaka, onun Afrika'daki sömürgecilik tarihinin gidişatını belirleyen önemli gelişmeler olmuştur. İlk olarak, 18. yüzyılda yaşanan Yedi Yıl Savaşları (1756–1763) İngiliz ve Fransız rekabetinde önemli bir dönüm noktasıdır. Fransa'ya karşı üstünlük elde eden İngilizler, Hindistan'ı ele geçirmiş ve Uzak Doğu'da önemli sömürgeler elde etmiştir (Akalin, Çelik, 2003: 23). İkinci olarak, Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775–1783) ile Atlantik'in öteki kıyısındaki sömürgelerini büyük ölçüde kaybetmesi, İngilizlerin Afrika kıtası ile daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur (Magdoff, 2006: 35).

Afrika, İngilizlerin Atlantik ve Hint okyanuslarında oluşturduğu ticaret ağının tam merkezinde yer almaktadır. İngilizlerin Atlantik ticareti verilerini kullanan Eric Williams'a göre, Atlantik köle ticareti ve plantasyon sisteminde kölelerin kullanımından elde edilen yüksek kârlar, sanayi devriminin maliyetini karşılayacak sermayeyi oluşturmuştur. Williams, İngiliz yönetiminin ekonomik sömürgecilik faaliyetlerini, ticaret üçgeni (triangular trade) modellemesiyle somutlaştırmıştır. Bu ticaret üçgenine göre, ana ülkeden mamul mallarla yola çıkan köle gemisi Afrika kıyılarına vardığında, bu malları belli bir kârla kölelerle takas etmekteydi. Köleler de plantasyonlarda yine belli bir kârla sömürge ürünleriyle takas edilmekteydi ve son olarak bu kölelerle takas edilen sömürge ürünleri ana ülkeye getirilmekteydi (Williams, 2014: 79–80).

Bu model, İngilizlerin ticaret sistemini özetlemiş olsa da, sömürgecilik faaliyetlerinin karmaşıklığını göz ardı etmektedir. İngiliz yönetimi denetimi altında tuttuğu sömürgelerden ucuz hammadde sağlamış ve ürettiği ürünleri neredeyse tüm dünyaya ihraç etmiştir. Üretim sürecine sokulan her yenilik verimliliği arttırmış, sömürüyü derinleştirmiş, sermayeyi büyütmüş ve her seferinde yeni pazarlar, ticari hacmini artıracak yeni ticaret kolonileri arayışı içerisine girmiştir (Başkaya, 2010: 19).

Bu süreçte İngilizlerin plantasyonlarda köleleri kullanmak yerine ücretli işçi kullanmanın daha az maliyetli ve daha verimli olduğunu keşfetmesi ile birlikte 1807’de köleliğin kaldırılması için yasal zemin hazırlanmaya başlanmıştır. 1833’e gelindiğinde Denizcilik yasaları ile İngiliz gemileri, hem Atlantik’te hem de Hint Okyanusu’nda köleleri taşıyan gemilerin korkulu rüyası haline gelmiştir. İngilizlerin ticaret yolları üzerindeki bu hassasiyetinin kaynağı hümaniter bir düşüncenin ürünü olmaktan çok ekonomisi köle ticaretine bağlı olan Fransa ve Hollanda gibi sömürgeci devletlerin önünü kesmekti (Williams, 2014).

İngiliz sömürgeciliğini John Hobson (1902) emperyalizm olarak tanımladıktan sonra V.I. Lenin (*Imperialism: the Highest Stage of Capitalism*, 1916) ve J. Shumpeter (*Imperialism and Social Classes*, 1955) bu kavramın teorik alt yapısını oluşturmuşlardır. Emperyalizm teorisi üzerine çalışan bu yazarların en önemli örnekleri İngiliz yönetiminin ekonomik çıkar odaklı faaliyetleriydi. İngiliz yönetiminin Afrika kıtasında yürütmüş olduğu sistemli ve eşzamanlı sömürgecilik faaliyetlerini ekonomik emperyalizm kavramı tek başına açıklayamamaktadır. Sosyal Darwinizm ve Evanjelik Hristiyanlık kavramları da sömürgecilik faaliyetlerinin sosyo-kültürel boyutunu oluşturmaktadır (Uzoigwe, 1985: 20–21).

Charles Darwin Türlerin Kökeni Üzerine (On the Origin of Species) adlı çalışması ile Dünya’nın, milyonlarca yıllık bir tarihe sahip olduğu ve bu süreçte değişen, birbirlerinden ayrılan ve gelişen, evrim geçiren türlerin üzerinde yaşadığı bir yer olduğunu iddia etmiştir (Darwin, 2012: 195). Darwin’e göre Dünya üzerinde yaşanabilecek yerler azdır ve bu alanlarda yaşamak zorunda olan canlıların sayısı ise hızla artmaktadır. Kaynakların sınırlılığına karşın canlıların çoğalması beraberinde yaşama kavgasını ortaya çıkarır. Bu kavgada güçlü olanlar hayatta kalır ve türlerini devam ettirir. Bu “doğal seleksiyon-ayıklanma” olarak tanımlanır (Darwin, 2012: 79). Sosyal Darwinizm’in temsilcisi olan Herbert Spencer ise Sosyal Statik (Social Statics) eserinde canlıların evrim geçirerek geliştiğini iddia etmiş ve evrimi sosyolojiye uyarlamaya çalışmıştır. Spencer “uygun olanın hayatta kalması” vurgusu ile tıpkı doğada olduğu gibi toplumlarda da doğal ayıklanma, hayatta kalma ve adaptasyon sürecinin geçerli olduğunu ileri sürmektedir (Slattery, 2011: 94). 19. yüzyılın sonundan itibaren bu teoriler ırkçı yaklaşımların temel referansı kaynağı

haline gelmiş ve bazı bilim insanları kafatası incelemeleri dâhil çeşitli teknikler kullanarak Avrupalı nüfusun diğer nüfuslara karşı üstünlüğüne dair nesnel kanıtlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu üstün ırk ve aşağı ırk kavramı daha sonra sömürge yönetimlerinin yaygınlaştırılması ve sömürgelerdeki insanlık dışı uygulamaların haklı gösterilmesinde kullanılmıştır (Gilbert, Reynolds, 2016: 36).

Evanjelik Hristiyanlık ise, ırkçı yaklaşımın Hristiyanlık dini misyonunun altına gizlenmiş halidir. Sömürgeciler bu ideolojik araçlar ile Afrikalıların kendilerine bakmaktan aciz olduklarını ve bu yüzden herhangi bir durumda hayatlarını sürdürmek için beyazların rehberliğine ihtiyaç duyduklarını iddia etmişlerdir. “Beyaz adamın yükü” anlamındaki İngiliz nosyonu sömürge güçlerinin kendilerini dünyanın “geri kalmış” ırklarına Batı kültürünün ve teknolojisinin faydalarını getirmek için özverili bir şekilde çalışan Hristiyan yardımsever kurumlar olarak göstermenin ideolojik bir aracı olmuştur (Gilbert, Reynolds, 2016: 478).

19. yüzyıla kadar İngilizler, Afrika'nın farklı bölgelerinde önemli ticari kazanımlar elde etmiş olsa da politik kazanç son derece sınırlı kalmıştır. Bu dönemde ele geçirdiği bölgelerde herhangi bir idari yapı kurma isteği ve çabası olmamıştır. Örneğin, İngilizler 1553 yılında Gambiya'dan Altın Sahili Kıyısına kadar inerek altın, fildişi ve baharat alıp geri dönmüşlerdir (Tamçelik, 2017: 605). Fakat sömürge ve dünya egemenliği arasında doğrudan bir bağlantı kurulması ile Avrupa devletleri arasında ciddi bir rekabet başlamıştır. 16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Hollanda ve 18. yüzyılda Fransa ile giriştiği savaşları kazanan İngiliz yönetimi, bu savaşlar sonunda deniz aşırı topraklarını genişleterek hem Atlantik hem de Hint okyanusundaki ticarete hâkim olmuştur (Watts, 2007: 547). Aynı zamanda Afrika'nın iç kesimlerindeki ticaret üzerinde hâkimiyet kurmalarına ve ele geçirdikleri bölgeleri güçlendirmelerine olanak sağlayacak olan demiryollarının inşa edilmesi ve buharlı gemilerin bölgeye ulaşması İngilizlerin diğer sömürgecilere karşı üstünlüğünün en önemli göstergeleri olmuştur (Magdoff, 2006: 78).

18. yüzyılın sonuna doğru dünyada, sömürgeciliğin bir yarış ve güç mücadelesine evrilmeye başlaması ile birlikte, İngiliz yönetimi sömürgelerini elinde tutabilmek için daha etkili yapılar geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. 19. yüzyıl İngilizlerin Afrika kıtasına yerleşmeye başladığı yüzyıl olmuştur. 1884-85'te

Bismarck önderliğinde toplanan Berlin Afrika Konferansı, Afrika sömürgeciliğinde yeni bir döneme geçişin somut bir belgesi olmuştur. Avrupalı sömürgeciler Afrika kıtası üzerinde kazandıkları hâkimiyet alanlarını resmileştirmek için ‘fiili işgal’ ilkesini benimsemişlerdir. Buna göre sömürgecilerin Afrika’da hak iddia edebilmeleri için o toprakları askeri birliklerle işgal etmeleri gerekmektedir (Burbank, 2011: 335–336).

19. yüzyılın ikici yarısından itibaren İngiliz yönetimi Afrika’daki egemenlik alanı büyük ölçüde genişlemiştir. İngilizlerin Afrika’ya yerleşip yayılmasında etkili olan isimlerden biri İskoç kâşif David Livingstone’dur. Bir misyoner olan Livingstone Afrika’da, Avrupa uygarlığı ve Hristiyanlığın yayılması fikirlerinin önemli savunucularından birisiydi. Livingstone 1841 yılında Güney Afrika’dan başlayarak 1860’lı yıllara kadar Afrika’yı baştan aşağı gezmiştir. 1885–1895 yılları arasında ise İngiliz yönetimi, Cecil Rhodes ve diğer girişimciler ile Transvaal’dan kuzeye çıkıp Rodezya bölgesini ele geçirmiştir. Daha sonra İngiliz yönetimi egemenlik alanını Doğu Afrika’yı da içine alacak şekilde genişletmiştir (Roberts, 2014: 383–386).

1884’te Somali, 1885’te Rodezya (Modern Zimbabwe ve Zambiya toprakları) ve Bechuanaland (Modern Botswana), 1890’da Zanzibar, 1891’de Nyasaland’ı (Modern Malavi) UK’ın sömürgesi haline gelmiştir (Woodruff, 2002: 82–85). Doğu Afrika’da ise sınırlar, büyük ölçüde bu bölgede İngilizlerin rekabet halinde olduğu Almanya ve bölgede hâkim güç olan Zengibar Sultanlığı ile imzalanan anlaşmalarla belirlenmiştir. 1894’te İngiliz yönetimi bu anlaşmalar ile gelecekte Uganda adını alacak olan Buganda bölgesini ele geçirmiştir (Akalin, 2017: 141). 1895’te ise Buganda üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmenin bir parçası olarak kıyıya kadar uzanan Doğu Afrika Demiryolu’nun inşasına başlamıştır ve bu bölgede daha sonra Kenya adını alacak olan Doğu Afrika Protektorası’nı oluşturmuştur (Magdoff, 2006: 80–81). Batı Afrika’da 1886’da Aşanti/Asante (Modern Gana), 1889’da Sierre Leone ve 1900’de Nijerya, Kuzey Afrika’da ise 1882’de Mısır, 1898’de Sudan İngiliz egemenliği altına girmiştir. Böylelikle Afrika mücadelesinde en büyük payı alan İngilizler bir Afrika imparatorluğuna sahip olmuştur (Woodruff, 2002: 82–85).

1.2. İngiliz Sömürgeciliğinde Yönetim Uygulamaları

Sömürgeci güçlerin Afrika'da kurmaya çalıştığı yönetim biçimlerinde, Afrikalıların ve Afrikalı yönetim şekillerinin ne ölçüde yer alacağı temel bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda Afrika'daki sömürge güçleri tarafından kullanılan dört idari tarz veya yaklaşım belirlenmiştir. İngilizlerin dolaylı yönetimi, Fransa, Almanya ve Portekiz ile ilişkili doğrudan yönetim, Belçikalılarla yakından bağlantılı şirket yönetimi ve imtiyazlı ortaklık yönetimi (Khapoya, 2012: 117). Sömürgeci devletlerin çoğu sömürge yönetimlerinde Afrikalıların katılımını minimum seviyede tutmaya çalışmıştır. Bu şekilde yeni ve merkezileştirilmiş bir yönetim sistemini zorla yerleştirerek açık bir emir komuta zinciri sağlamışlardır. Avrupalı vatandaşlar tarafından oluşturulan, sömürge memurlarının tüm yönetimden sorumlu olduğu bu şekle “doğrudan yönetim” adı verilmektedir (Gerring, Ziblatt, 2011: 378–380).

Doğrudan yönetim durumunda sömürgeciler sömürüyü yönetirken, egemenliklerini gizlemeyi amaçlayan bir çabaya gerek duymamışlardır. Bunu da ‘uygarlaştırma/medeniyet misyonu’ gerekçesine dayandırmışlardır. Doğrudan sömürgecilik ile aynı anlama gelen doğrudan egemenlik durumunda ezilen, sömürülen baskı altında tutulan, ‘halklar’, ‘kitleler’ sistemin işleyişine ve yeniden üretimi sağlayan kurumsal mekanizmalara katılmazlar. Bütünüyle pasif, edilgen bir konumdadırlar. Doğrudan sömürgecilikte sistemin yeniden üretilmesi açık baskı ve şiddete dayanmaktadır (Başkaya, 2010: 35). Ancak İngilizler genellikle bunun tam tersi uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. İlk önce imtiyazlı şirketleri kullanarak Afrika'da sömürgeler oluşturmuş ve ekonomiyi kontrol etmeye başlamışlardır. Daha sonra kendi egemenliklerine dâhil olan bölgeleri idari olarak yönetme zorunluluğu ortaya çıkınca, yönetime Afrikalıların katılımına ve Afrikalı yönetim yapılarına dayanan “dolaylı yönetim” olarak adlandırılan bir sömürge yönetim sistemi geliştirmişlerdir (Gilbert, Reynolds, 2016: 482). Sömürgelerde öncelikle o yerin koşullarına göre uygun bir ortam hazırlayarak, kendi gözetiminde tuttıkları kabile şeflerinin ilgili kabileyi yönetmesine izin vermişlerdir (Tamçelik, 2017: 605).

1.2.1. İmtiyazlı Şirketler ile Ortak Yönetim

İmtiyazlı şirketler, uzun yıllar boyunca sömürgeci güçlerin sömürge yönetimlerini minimum miktarda kamu yatırımı ve devlet gözetimiyle kontrol etmek

ve sömürgelerini maksimum seviyede genişletmek için kullandıkları bir araç olmuştur (Gilbert, Reynolds, 2016: 479). İngiliz Kraliyet Nijer Şirketi (British Royal Niger Company), İngiliz Güney Afrika Şirketi (British South Africa Company- BSAC) ve Emperyal İngiliz Doğu Afrika Şirketi (Imperial British East Africa Company- IBEAC) İngiliz yönetiminin sömürgelerdeki hâkimiyet alanını genişletmek için Afrikalı halklara ve devletlere karşı askeri seferberlik yürütme faaliyetlerinde çok önemli roller üstlenmişlerdir (Topuz, 1971: 54). Ancak uzun vadede bu şirketlerin Afrika'daki sömürgelerde bir araç olarak kullanılabilirliği sorgulanır olmuştur.

Cecil Rhodes'in kurucusu olduğu İngiliz Güney Afrika Şirketi ve William Mackinnon'ın kurduğu Emperyal İngiliz Doğu Afrika Şirketi'nin, İngiliz hükümetinin desteği ile Afrika'nın güneyinden kuzeyine doğru büyük bir alanın İngiliz egemenliğinin altına girmesinde önemli rolleri vardır. BSAC sayesinde ilk önce Rodezya daha sonra 1891'de Nyasaland İngiliz egemenliği altına girerken, IBEAC sayesinde ise Kenya, Uganda İngiliz himayesi altına girmiştir (Akalin, 2017: 141).

Ancak imtiyazlı şirketler, önceliklerinin mali kaygılar olması ve uzun vade yerine kısa vadeli kazanımlarla ilgilenmeleri nedeniyle, yönetimleri altındaki insanlara karşı çoğunlukla acımasız davranmışlardır. Şirketlerin köyleri yakmaları, tutsak almaları, ihracat ürünlerinin üretim kotalarını doldurmak için yerel halka işkence uygulamaları, yerlileri altın ve elmas madenlerinde çok ağır koşullar altında çalışmaya zorlamaları bilinen vakalardır (Gilbert, Reynolds, 2016: 481). 1897'de İngiliz Güney Afrika Şirketi'ne karşı Ndebele halkının direnişi ve bu direnişin acımasız bir şekilde bastırılması, İngiliz yönetimini şirketlerin sahip olduğu haklar ve imtiyazlar konusunda yeni bir yaklaşıma itmiştir ([Http://Bnac.Greatnorthroad.Org/Bnac.Pdf](http://Bnac.Greatnorthroad.Org/Bnac.Pdf), 2017). 1900'lerin başlarında İngiliz hükümeti imtiyazlı şirketleri aşamalı olarak kaldırmaya ve yetkilerini devralmaya başlamıştır. Bu imtiyazlı şirketlerin yerine önce askeri yönetimleri, daha sonra yasalarla meşrulaştırılan bir idari yönetimi tercih etmiştir.

1.2.2. Dolaylı Yönetim

Afrika'daki sömürgelerini genellikle diplomasi ile elde eden İngilizler, özellikle misyonerlik faaliyetleri ve şirketler aracılığıyla kontrolü sağladıktan sonra idari yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Dolaylı yönetim stratejisine bağlı olarak kurulan ve görece hukuki bir zemine oturtulan yönetim mekanizmasıyla sömürgelerde siyasal ve ekonomik kontrol sağlanmıştır. İngilizler, oluşturulan yeni sömürge yapılanmasıyla sömürge halklarının şefler aracılığıyla rızasını almaya ve herhangi bir sistematik baskı uygulamamaya çalışmış, uzun vadede ekonomik ve ticari kazancına odaklanmıştır (Gerring, Ziblatt, 2011: 388).

Dolaylı yönetim ile İngilizler Afrikalı otorite ve yönetim sistemlerini kaldırmaya değil bir şekilde onları yönetmeye çalışmışlardır. Dolaylı yönetimin prensiplerini belirleme de Nijerya'da sömürge memurluğu yapmış olan General Frederick Lugard önemli bir rol oynamıştır (Gerring, Ziblatt, 2011: 389–390). Lugard bu prensipleri belirlerken ilham kaynağı ise Sokoto Devleti olmuştur. Afrika'da sömürgecilik öncesi dönemde en büyük yönetim birimi olan Fulani halkının kurduğu Sokoto Halifeliği zaten gelişmiş bir yönetim sistemine ve ideolojiye sahipti. Şeriata dayalı yerleşmiş bir hukuk sistemi mevcuttu. Bu yüzden İngilizler bu durumda kendi sistemlerini dayatarak, dirençle karşılaşmak yerine mevcut yapıları kullanarak, en az müdahale politikası izlemiştir (Betts, Asiwaju, 1985: 321).

Bu bağlamda İngilizler dolaylı yönetim politikalarında kabile şeflerine ve yerli aydınlara söz hakkı tanıyıp, yerlilerden oluşan bir idari kadronun ortaya çıkmasına öncelik vermişlerdir (Tamçelik, 2017: 614). Bu sistemde sömürgeler İngiliz hükümeti tarafından atanan ve İngiliz Kabinesi üyesi olan sömürge sekreteri tarafından yönetilen İngiliz Sömürge Bürosu'na rapor veren bir vali tarafından idare edilmişlerdir (Khapoya, 2012: 118). İngiliz sömürge valisi ve şef arasındaki ilişki, genelde şefin ve onun kontrolündeki yerel otoriteyi etkileyen karşılıklı danışma niteliğinde bir ilişkiydi. Şef seçimi, yerlilerin kendi geleneksel yöntemleri kullanılarak yapılmış ve geleneksel yöntemlere en çok uyan demokratik olarak seçilmiş bir konsey sistemi oluşturulmuştur. Fakat şef ne kadar yerlilerin seçimlerine göre belirlense de, İngilizlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarına ters düşecek birinin seçilmesi durumunda bu seçimler sömürge yönetimi tarafından geçersiz sayılabılırdi.

Bu yüzden seçilen şefler, İngiliz sömürge valisi altında çalışan bir memura dönüşmüştür (Crowder, 1964: 197–200).

Dolaylı yönetimin İngiliz yönetimi açısından birçok avantajı olmuştur. Sistem mümkün olan her yerde Afrika yönetim yapılarını kullandığı için İngiliz sömürge memurlarına yapılan yatırım miktarını düşürmüştür. Yani, yönetim yükünün az olması az maliyetli bir yönetimi doğurmuştur. İngiliz misyonlarının sosyal-kültürel bir fetih misyonu olmadığı, aksine sömürgeleştirilmişlerin moderniteye doğru giden süreçte kendi yollarını bulmalarına yardım edecek bir çaba olduğunu iddia ederek kısmen de olsa kendi sömürge yönetimlerini meşrulaştırmıştır (Gilbert, Reynolds, 2016: 489).

Fakat bir süre sonra İngilizlerin dolaylı yönetim ile geleneksel kurumların ve değerlerin korunması konusundaki ısrarı değişmiş ve yerine Afrika'yı modernize etmenin ve onu Batı'nın yörüngesine yerleştirmenin tek yolunun değişim olduğu inancı gelmiştir. İngiliz yönetiminin değişim isteği ilk olarak yerel yönetimlerin kademeli olarak modernleştirilmesi, vergi ve yargı sistemlerinde reform yapılması gibi konular konusunda baskı oluşturmaya başlamıştır. Bu süreçte dolaylı yönetim altındaki yerli kurumlar ve yöneticiler, ölçülen dozlarda ve sömürgeci otorite tarafından kabul edilebilir şekillerde reform yapılması için aracı görevini üstlenmişlerdi. Afrikalı yöneticiler ve onların dâhil olduğu yerli seçkinler grubu bu değişimi Afrika'yı ayağa kaldırmanın ve devletlerini milletler topluluğunun eşit üyesi haline getirmenin bir yolu olarak benimsemişlerdir (Afigbo, 1985: 489).

Fakat İngiliz yönetiminin yerli yöneticilerin görevleri konusunda ki değişiklikleri yerliler tarafından hoş karşılanmamıştır. Özellikle iki savaş arası dönemde Sahra-altı Afrika boyunca, şef bir “yerli otorite” değil, bir yönetim ajanı haline gelmiş ve geleneksel rolleri ve yetkileri büyük ölçüde zayıflamış ya da kısıtlanmıştır. Şeflerin geleneksel işlevleri, İngilizlerin yerlilerden bekledikleri vergi toplanması, iş ve askerlik için alınacak yerlilerin belirlenmesi gibi yeni taleplerle yer değiştirmiştir (Betts, Asiwaju, 1985: 321).

Dolaylı yönetimin önemli bir politik sonucu, ayrı etnik kimlikleri güçlendirmesi ve sömürgelerde ki politik bilincin gelişmesini önlemesiydi. Belirli gruplara iktidar ve kaynaktan pay verirken diğer grupların dışlanması, etnik gruplar

arasında çatışmaya neden olmuştur. Böylelikle İngilizlerin dolaylı yönetimi “böl ve yönet” politikasına doğrudan bağlantılı hale gelmiştir (Khapoya, 2012: 118). Altın Sahili’nde ve birçok yerde dolaylı yönetim sistemi çok iyi işlese de, İngilizler açık bir merkezileştirilmiş otoritenin olmadığı Doğu Afrika gibi bölgelerde bu modeli uygulamaya başladığında sorunlar ortaya çıkmıştır (Crowder, 1964: 198). Doğu Afrika’da İngiliz sömürgesi olan Kenya’da uygulanmaya başlayan dolaylı yönetim sistemi Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra doğrudan yönetime dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümün en belirgin özelliği idari sınırların belirlenmesi ve yerliler üzerindeki kısıtlamalardır. Kenya’da idari sınırlar(il ve ilçe) yerel ve bölgesel faktörlere dikkat edilmeden belirlenirken, bu sınırlar içindeki birimlerin de kendine yeterli, kapalı, statik, dilsel olarak homojen etnik birimler olması için uğraşmıştır. Bu kapalı sınırlar sosyal, ekonomik ve kültürel hareketliliği kısıtlamakla birlikte yerlilerde etnik bilincin yoğunlaşmasına ve katılaşmasına neden olmuştur. Bu ise bağımsızlığın elde edilmesinde en büyük engellerden biri olmuştur (Shamsul Alam, 2007: 15).

1.3. İngiliz Hakimiyeti Öncesi Kenya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu

Sömürgecilik öncesi dönemde Doğu Afrika’da yaşayan yerlilere dair bilgilerin bulunduğu belgelerin tarihi M.S. 1. yüzyıla kadar dayanmaktadır. *Periplus* adı verilen bu belgeler ile uluslararası ticari bağlantı ağı kurulmadan önce kıyı topluluklarının ayrıntılı bir sosyal ve ekonomik resmini çizmek zordur. Fakat genel bir çerçeve çizilebilir (Gilbert, Reynolds, 2016: 193–194).

Romalı ve Yunanlı tüccarlar tarafından kaydedilen bu bilgilerde kıyının fiziksel özellikleri dâhil kıyıda yaşayan yerlilerin geçim kaynaklarına rastlanmaktadır. Bu bilgilere göre bölgede yaşayan yerlilerin temel besin ve geçim kaynağı deniz ürünleriydi (Sheriff, 1981: 551). Ayrıca arkeologların ulaştıkları kanıtlara dayanarak bu bölgede aynı dönemde Sahraaltı Afrika bölgesinin en büyük dil ailesi olan Nijer-Kongo’nun bir kolu olan Bantu dilini konuşan küçük çiftçi grupların bulunduğu da varsayılmaktadır. Bu çiftçilerin iç kesimlerdeki küçük köylerde yaşadığı, demirden aletlere sahip olduğu, sorgum ve darı yetiştirdikleri ve tarımın yanı sıra hayvancılıkla da uğraştıkları bilinmektedir (Sutton, 1981: 580).

Günümüzde bilim adamları erken dönem Afrika siyasi ve dini kültürü ile ilgili bilgilere geriye doğru tahmin yürüterek, sözlü ve varsa yazılı gelenekleri¹ ve dilbilimsel analizleri inceleyerek ulaşmıştır. Bu yöntemler aracılığı ile ulaşılan genel bilgilere göre Doğu Afrika dâhil tüm Afrika’da siyasi kültür devletsiz toplum diye adlandırılan bir sistem üzerine kuruluydu. Afrika toplumlarının bir devlete sahip olmamaları, herhangi bir otoritenin yokluğu anlamına gelmemektedir (Gilbert, Reynolds, 2016: 109–110). Ayrıca bu toplumların en önemli özelliği merkezi bir devlete sahip toplumlarda otoritenin sınırları olarak görülen bölgesel sınırların pek bir anlamı olmamasıydı. Bu toplumlarda asıl önemli olan şey siyasal istikrarı ve insicamı sağlamak için güç kullanmanın yerine bir araya gelerek konuşarak, tartışarak bir uzlaşma gerçekleştirmektir (Mazrui, 1992: 69).

Toplum ilişkileri aile, klan ve mahalle mensupları arasında sürdürülmüş ve bu ilişkiler bireylerin eylemlerini tanımlamış, yönetmiş, karşılıklı yükümlülük ve haklar belirlemiştir. Âdemi merkeziyetçi bu toplumların büyüklerden oluşan aile, köy ve mahalle meclisleri vardı ve bu yaşlılardan iktidar konseyi seçilirdi (Ochieng, 1992: 841). Bu toplumlarda sınıf yapısında doğum faktörü çok önemli bir belirleyici olsa da, insanların sosyal statülerini yükseltmeleri için kişisel başarılar dâhil birçok yöntemde bulunmaktaydı. Siyasi veya dini otoriteye sahip olan ailede doğan bireylerin statüsü de ailesine tabiiydi. Sömürgecilerin gelmesi ile birlikte yüzyıllardır sürdürülen bu sosyal yapı ve kurumlar büyük çaplı değişikliklere uğrayacak, eski otoritesini ve saygısını kaybedecektir (Afigbo, 1985: 495).

Doğu Afrika dâhil tüm Afrika’nın inanç kültürü ise panteist özellikler taşıyan pagan dinleri etrafında şekillenmektedir. Yüzlerce pagan dini olmasına rağmen bu dinlerin bazı ortak özellikleri vardır. Güç, adalet, iyilik ve sonsuzluk, çeşitli yerel isimlere sahip bir ruh olan Tanrı’ya atfedilirdi. Tanrı’nın insandan üstün olduğu kabul edilir ve Tanrı ile aradaki iletişimi sağlayacak olan peygambere benzeyen kişilere inanılırdı. Şifacı ya da kâhin olan bu kişilerin kutsal ruh tarafından ele geçirildiği ve dini güç ve yetkiye sahip oldukları kabul edilirdi. Ayrıca bu kişilere bir sorunu önlemek veya öngörmek için alınacak önlemleri göstermesi ve büyü yapması

¹ Yazı geleneği Afrika’da Avrupa devletlerinin istilaları ile gelişen bir olgu olduğu için Afrika ile ilgili tarihi bilgiler genel anlamda sözlü geleneğe dayanmaktadır.

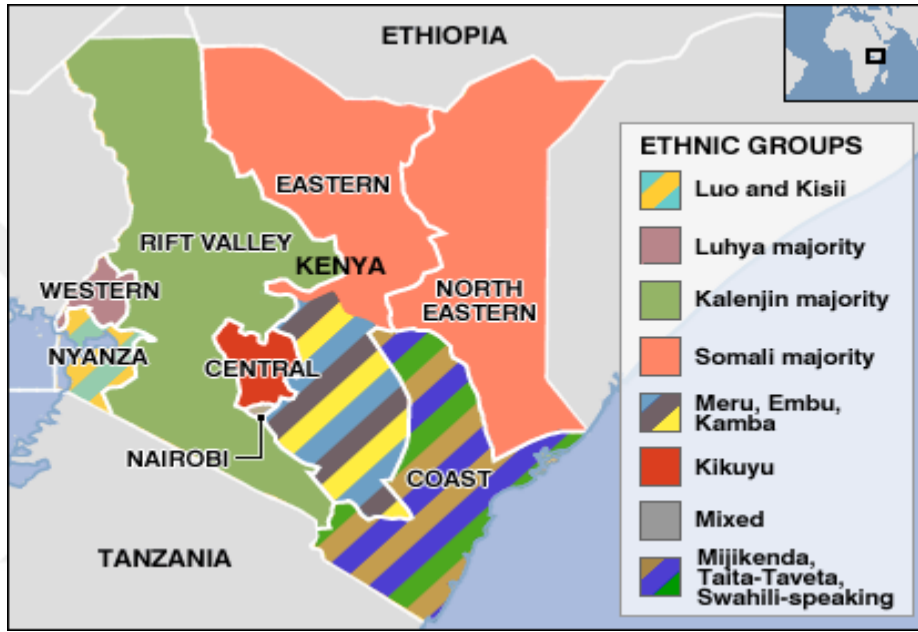
için danışılırdı. Bu bağlamda büyücülük tüm Afrika pagan kültürünün vazgeçilmez bir özelliği haline gelmiştir. Afrika kültüründe pagan dini hayatın tüm sahasına nüfuz etmiş manevi bir olguydu (Opoku, 1985: 510). Steve Biko pagan dininin özelliklerini şöyle ifade etmiştir:

“Biz tek Tanrıya inanırdık, bizim de onlar aracılığıyla Tanrı’yla ilişki kurduğumuz azizler topluluğumuz var. Tanrıya yaşamlarımızdan yalıtık bir şekilde ibadet etmeyi yaşam tarzımıza uygun bulmazdık. Bu yüzden ibadet izole bir binada haftada bir kez ifade bulan hususi bir işlem değildi; o daha çok, savaşlarımızda, bira içişimizde, danslarımızda ve genel olarak adetlerimizde görülen bir şeydi... Evde bir şeyler yanlış gittiğinde Tanrı’nın gönlünü almak ve günahlarının bedelini ödemek için O’na kurban sunarlardı. Bizim dinimizde cehennem yoktu. Biz, iyiliği insana içkin olduğuna inanırdık. Bu yüzden bütün insanların, öldüklerinde azizler topluluğuna katılacağına ve dolayısıyla saygıyı da hak ettiklerini varsayardık” (Biko, 2014: 86–87).

Bu dini inanç aynı zamanda Afrika yerlilerinin sosyal hayatının tam merkezinde yer alan bir ögeydi. İnsanın toplumla ilişkisi ile ilgili olarak, insan olmak bir topluluğa ait olmak anlamına geliyordu. Bireysellikten çok toplumsallığın vurgulandığı bu toplumlarda bu hissiyat, Tanrı’ya şükür için düzenlenen törenler ve festivaller ile sürekli tazelenmekteydi. Özellikle insanın doğum, ergenlik, evlilik, üreme ve ölüm gibi gelişim evrelerini aynı zamanda evrenin gelişimi ile özdeşleştirilir ve bir aşamadan diğerine geçişin pürüzsüz olması için ayinler düzenlenirdi. Yerlilerin bu dini ve sosyal gelenekleri toplumu bir arada tutan çimento görevi görmekteydi (Wa Thiong’o, 2017: 72).

Bu dönemde Kenya bölgesi, ülkenin günümüzdeki sosyal ve ekonomik karakteristiğini belirleyen çeşitli kabilelere ev sahipliği yapmaktaydı. Kenya Dağı’nın güneyinde Maasai kabilesi yer alırken, doğu ve kuzeydoğuda Kikuyu, Kamba, Miji-Kenda(Sevahili) kabileleri ve Somalili gruplar, Kuzeyde Turkana ve Pokot kabileleri, kuzeybatısında ise Kalenjin, Luo, Luhya ve Kisi kabileleri yer almaktaydı (CIA World Factbook, 2014). Bu kabilelerin hiçbirinde sınıf ya da işbölümünü yansıtan meslekler net bir şekilde birbirinden ayrılmamıştır. Başlıca çalışma alanları tarım, hayvancılık, balıkçılık, dokumacılık, demircilik, falcılık ve sihirbazlık olarak bilinmektedir. En önemli üretim ögesi olan toprakta özel mülkiyet yoktu. Korumak şartıyla herkes topraktan faydalanmaktaydı. Toprağın işletilmesi de

sapan ve hayvan gücüne dayalı olduğu için üretim son derece sınırlıydı. Başka bir deyişle üretim artı değer üreterek ekonomik canlılığı ve bu canlılığın sonucu olan sınıfları yaratacak nitelikte değildi (Oran, 1997: s.84). Ayrıca Kamba, Miji-Kenda gibi kıyı ticaretinde önemli araçlara sahip olan kabileler merkezileşmiş bir siyasi sisteme sahip olurken, iç kesimlerdeki kabileler âdemi merkeziyetçi bir siyasi sisteme sahipti (Ochieng, 1992: 828).

Harita 1: Kenya etnik gruplarının dağılımı. (Global Security, Kenya Maps)

Doğu Afrika'da uzun bir süre siyasal, sosyo-ekonomik koşullar bu şekilde devam ederken 8. ve 9. yüzyıllarda gelişen Hint Okyanusu ticareti ile birlikte bölgenin temel koşulları da değişmeye başlamıştır. Kenya ve Tanzanya kıyılarında yaşayan yerliler, Araplarla ve Hintlilerle gerçekleştirdikleri ticari etkileşimler sayesinde kısa sürede bu okyanus ticaretinin aktif katılımcıları haline gelmişlerdir. Bu ticari faaliyetler aynı zamanda Doğu Afrika'nın, Afrika'nın diğer bölgelerine göre daha önce Müslümanlaşmasını da sağlamıştır (Gilbert, Reynolds, 2016: 195).

15. yüzyılda Hint Okyanusundaki ticari canlılık dünyanın diğer bölgelerinden kâşif ve tüccarları da kendine çekmiştir. Afrika'nın güney ucunu geçerek Doğu Afrika kıyılarına ilk ulaşan Avrupa devleti Portekiz olmuştur. Kıyılarda keşif yapan Portekizliler, bölgede taştan yapılara sahip, gelişmekte olan Müslüman

Sevahili(Swahili)² şehirleri ile karşılaşmışlardır (Masao, Mutoro, 1988: 602-604). Sevahili medeniyeti, krallar ya da oligarşiler tarafından yönetilen ve şehir devletlerinden oluşan bir tüccarlar medeniyetiydi. Bu şehir devletleri örgütsel açıdan zayıf olmalarına karşın stratejik konumları nedeniyle Hint Okyanusu ticaretinde önemli aşamalar kaydetmişlerdi (Gilbert, Reynolds, 2016: 343–344).

Ticarette uluslararası etkileşimleri arttıkça Arap ve Hint etkisi tüm Doğu Afrika kıyılarına yayılmıştır. Bu etki vesilesiyle İslamlaşma süresi de hızlanan Sevahili şehirleri zamanla Arap yöneticilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Günümüzde Kenya'nın kıyı şeridinde bulunan Malindi, Pate, Shanga Lamu bu şehir devletlerinin önde gelenlerindedir. Sevahili'deki kıyı ticaret ekonomisi iç bölgelerden kopuk bir ticaret değildi. Yerli kabileler aracılığıyla altın, fildişi, kereste, çeşitli tarım ürünleri ve köleler kıyıya getirilip okyanus ticaretine dâhil edilirdi (Matveiev, 1984: 460).

Portekizlilerin Doğu Afrika kıyılarına ulaşmasıyla yerlilerin üretim kalemlerinde de bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin tarımsal üretim konusunda, Portekizliler beraberlerinde Amerika kıtasına ait muz, mısır, yerfıstığı ve tatlı patates gibi yeni tarım ürünleri getirmişti. Bu durum ilk önce kıyı kesimlerde daha sonra da iç kesimlerde yaşayan sadece sorgum ve darı üreten yerlilerin tarımsal üretim alışkanlıklarının kökten değişmesine neden olmuştur (Ochieng, 1992: 831).

Vasco da Gama'nın yaptığı seferler ve misyonerlik faaliyetleri sonucu Portekizliler kısa sürede Doğu Afrika kıyılarında ve Hint Okyanusu'ndaki ticarete söz sahibi oldular (Salim, 1992: 757). Fakat bir süre sonra Portekizlilerin barışçıl diplomasi ve misyonerlik faaliyetleri Doğu Afrika kıyılarını işgal ve yağma hareketine dönüşmüştür. 17. yüzyıla gelindiğinde işgal edilen yerlerin birçoğunda kaleler inşa edilmiştir. Bu kalelerden en büyüğü Mombasa'daki Jesus(İsa) Kalesiydi. Portekizliler haclı seferleri mantığı ile bölgede yoğun bir misyonerlik faaliyeti yürüttülse de yerliler arasında Hristiyanlığı kabul edenler yok denecek kadar az olmuştur. Bu noktada Portekizlilerin, günlük yaşamlarında temsilcisi olduklarını iddia ettikleri Tanrı'nın öğretilerini uygulamamaları ve köle ticaretinin getirdiği kazanç uğruna ahlaki dayanaktan yoksun faaliyetlerde bulunmaları önemli bir faktör olmuştur (Gathogo, 2009: 4–5).

² “Sevahili” Kıyı Halkı Anlamına Gelen Arapça Kökenli Bir Kelimedir.

Portekizlilerin gücü zayıflamaya başladığında Kenya kıyılarındaki yerliler işgalcileri kovmak için Arap yarımadasında yükselen bir devlet olan Umman Sultanlığından yardım istemişlerdir. Bu yardım talebini kabul eden Ummanlılar 1696'da Jesus Kalesi'ni kuşatarak Doğu Afrika kıyılarındaki neredeyse 200 yıllık Portekiz hâkimiyetine son vermişlerdir (Salim, 1992: 768). Mombasa'dan sonra Tanzania kıyılarında yer alan Zengibar(Zanzibar) adasına yönelen Ummanlılar, bu adayı fethettikten sonra Sultanlığın merkezini buraya taşımışlardır. 18. yüzyıl ile birlikte Zengibar Sultanlığı Hint Okyanusundaki uzun mesafeli ticari faaliyetlerde ön plana çıkmaya başlamıştır (Kavas, 2013: 265–267).

Bu uzun mesafeli ticari faaliyetlerin en önemli metaı haline gelen fildişi ve köle ticareti Zengibar Sultanlığının zenginliğinin kaynağı haline gelmiştir (Salim, 1989: 221). Özellikle köle ticareti başlangıçta, Zengibar ve Pemba (Tanzanya kıyısı) adalarındaki Karanfil plantasyonlarında çalıştırılmak ve bez, bakır, tuz gibi maddelerin ithalatının karşılığı olarak kullanılmak amacıyla gerçekleştirilse de bir süre sonra sömürgeci Araplar ve onların Afrikalı müttefikleri tarafından boncuk, bilezik, süs eşyası gibi lüks eşyaların ithalatı için istismar edilen bir kurum haline gelmiştir. Fildişi ve köleler karşılığında mal ithali üzerine inşa edilen bu ekonomik faaliyetleri sürdürmek için diğer toplumları yağma etme ihtiyacının ortaya çıkmasının tüm Afrika'da olduğu gibi Doğu Afrika'da da yıkıcı bir etkisi olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde bu uzun mesafeli ticaret Kilve, Bagamoyo, Pangani, Tanga ve Mombasa gibi kıyı bölgelerinden iç bölgelerdeki çeşitli noktalara yayılmış ve günümüz Kenya, Tanzania, Uganda, doğu Zaire, kuzey Zambiya, Malavi ve kuzey Mozambik bölgelerinin çoğu Zanzibar ile bağlantılı geniş bir hinterlandın parçası haline gelmiştir (Kimambo, 1989: 237–245).

Portekizlilerden sonra sömürgecilik faaliyetleri için Doğu Afrika'da koloni kurmaya çalışan Avrupalı güçler Almanlar ve İngilizler olmuştur. 1830'lu yıllardan 1880'lere kadar İngilizler Doğu Afrika üzerindeki baskıları dört faaliyet etrafında toplamıştır: coğrafi keşifler, Hristiyanlığın yayılması, köle ticaretinin kaldırılması ve “meşru ticaret”in kurulması (Kimambo, 1989: 262). İngilizler, Kuzey ve Güney Afrika'daki sömürgelerini birbirine bağlayacak olan Doğu Afrika bölgesinde hâkimiyet kurmak ve bu süreçte kendisine karşı yerli direnişinin olmaması için

sistemli bir misyonerlik faaliyeti başlatmıştır. Kenya’da İngiliz misyonerlik faaliyetlerinin merkezinde Kilise Misyon Derneği (The Church Mission Society-CMS) vardı. CMS bünyesinde yer alan Johannes Krapf ve John Rebhann Mombasa’ya yerleştikten sonra bölgenin yerel dili olan Sevahilice’yi öğrenerek İncil’i Sevahilice’ye çevirmişlerdir (Gathogo, 2009: 5).

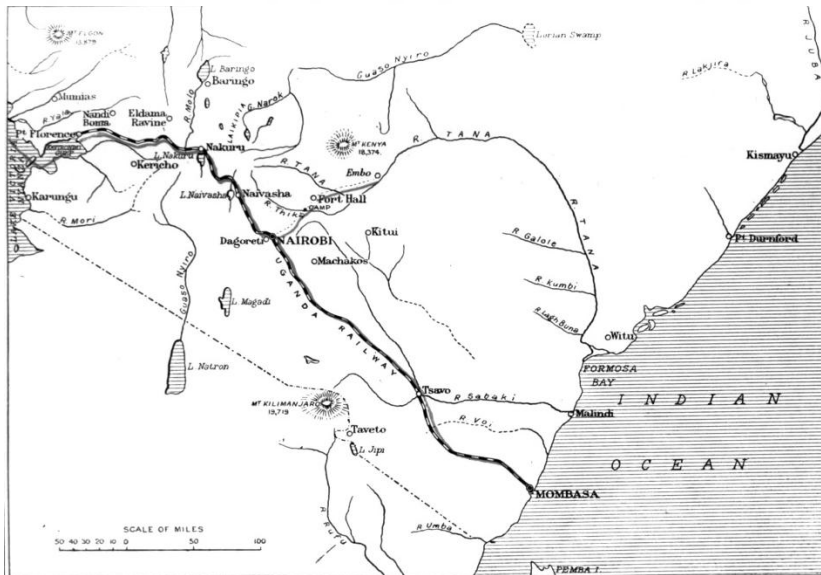
CMS ve David Livingstone’dan ilham alınarak kurulan Orta Afrika Üniversite Misyonu (Universities Mission to Central Africa-UMCA) ve Peter Cameron Scott öncülüğündeki Afrika İç Misyonu (African Inland Mission-AIM) misyonerleri kıyı kesimde başarısız olunca, Doğu Afrika demiryolu aracılığıyla misyonerlik faaliyetlerini kıyı kesimlerden iç kesimlere taşımışlardır. Misyonerler Müslüman toplumları Hristiyanlaştırma konusunda başarısız olsalar da İngiliz yönetiminin köle ticaretini yasaklama politikası sebebiyle köleler üzerinde önemli bir etkileri olmuştur. Bu yüzden bölgede Hristiyanlığı tercih eden ilk yerliler genel anlamda eski kölelerden olmuştur (Muraya, 2009: 4). Zamanla İskoç Misyonu (Church of Scotland Mission-CSM) gibi İskoç misyoner vakıflarının da ilgi alanına giren Kenya, İskoç Özgür Kilisesi’nin bir üyesi olan William Mackinnon’ın kurduğu İngiliz Doğu Afrika Şirketi’nin (IBEAC) faaliyet gösterdiği bir alan haline gelmiştir (Kimambo, 1989: 265–268).

1.4. Kenya Doğu Afrika Protektorası (East African Protectorate)

Hint Okyanusundaki limanları ile sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle Kenya sadece İngilizler için değil, Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin de üzerinde hâkimiyet kurmak istedikleri önemli bir bölge olmuştur. İngiliz yönetimi bölgeyi diğer sömürgeci devletlerden korumak için Zengibar Sultanlığı üzerinde siyasi baskı oluşturarak, İngilizlerin yıllık kira verme koşulu ile Kenya’da toprak edinmelerini sağlamıştır (Sadler, 1912: 173). 1885’te Berlin Afrika Konferansı’nda fiili işgal ilkesinin *de jure* hala gelmesi ve 1886’da Almanya ile imzalanan anlaşma ile birlikte İngilizler Kenya’daki sömürgecilik faaliyetlerine hız vermiştir (Ferro, 2011: 138). 24 Mayıs 1887’de ise Zengibar Sultanlığı ile imzalanan anlaşma ile Sultan, Kenya bölgesi üzerindeki haklarından 50 yıllığına feragat etmiş ve bu hakları IBEAC’ye devretmiştir (Sadler, 1912: 173).

Kenya'nın dağlık arazilerinde sıcaklıklar yıl boyunca Afrika'nın diğer bölgelerine göre daha düşük olduğundan diğer alanlarda görülen tropik hastalıklar Kenya'da görülmemektedir. Bu yüzden de bu bölge beyaz yerleşimciler açısından tercih edilen yerleşim alanlarından biri olmuştur. Kahve yetiştirmek için uygun koşullara sahip bu bölgede Avrupalılar, hem kahve yetiştirip hem de kendilerinin aşına oldukları tarım ürünlerini ve süt ürünlerini üretebilmişlerdir (Gilbert, Reynolds, 2016: 456).

1896 yılına gelince İngilizler IBEAC aracılığıyla Doğu Afrika üzerindeki ekonomik hâkimiyetlerini güçlendirmenin bir parçası olarak Victoria Gölü'nden kıyıdaki Mombasa'ya kadar uzanan Kenya-Uganda Demiryolu inşasına başlamışlardır. Bu süreçte IBEAC iflasın eşiğine gelmiş ve bölgedeki tüm haklarını İngiliz hükümetine devretmiştir. Böylelikle Kenya, Doğu Afrika Protektorası'nın haline gelmiştir. Demiryolu inşası sürecinde Kenya'nın demografisinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hem beyaz yerleşimciler hem de İngilizlerin demiryolu inşaatında çalıştırmak için getirdiği Hintliler Kenya'da yabancı nüfusun hızla artmasına neden olmuştur (Ataöv, 1977: 380).

Harita 2: Kenya-Uganda Demiryolu Hattı (Churchill, 2013: 17).

Demiryolu hattı ve Kenya'nın protektora haline gelmesi ile azami güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan misyoner vakıflar Kenya'nın iç taraflarına doğru ilerleyip Kenya Dağı ve çevresinde ilk misyoner eğitim merkezlerini kurmuşlardır. Zamanla

eğitim misyonunun yanı sıra sağlık ve sosyal hizmetler misyonları da oluşturulmuştur. Kurulan bu yapılar sayesinde demiryolu hattı da ekonomik ve sosyal anlamda daha sonra Kenya'nın ekonomik ve sosyal olarak önde gelen yerleşim yerleri haline gelecektir (Nthamburi, 1991). Bölgeye gelen İngiliz kâşif ve misyonerler Kenya Dağı'nın etrafında Ukambani bölgesinde yerleşmiş bulunan Kikuyu, Kamba ve Maasai kabilelerinin topraklarını çok düşük fiyatlar ile satın alıp bölgeye yerleşmişlerdir (Mwanzi, 1985: 163–164). Yerleşimci tarımını yaygınlaştırmak için sömürgeci otoriteler tarafından yapılan propaganda çok sayıda Avrupalıyı çekmiştir. 1903'te Kenya'da sadece 596 Avrupalı varken, iki yıl sonra bu rakam 954'e çıkmıştır. 1914'te ise sayı 5438'e yükselmiş ve 1929'un sonuna gelindiğinde Kenya'da 16.663 Avrupalı, yerleşimci olarak bulunmaktaydı (Kaniki, 1985: 386).

1901 yılında Charles Eliot'un protektorat komiserliğine gelmesi ile yerlilerin elindeki verimli topraklar hızla beyaz yerleşimcilere devredilmeye başlanmıştır. Maasai kabilesiyle 1904'te imzalanan bir antlaşma ile yerlilerin bir kısmı beyaz yerleşimcilerin bölgesinde vergilendirme kanunlarına tabi kılınarak yaşamalarına izin verilirken, bir kısmı da Laikipia bölgesindeki verimsiz arazilere sürülmüşlerdir. Yerlilerin verimli topraklarına el koyup onları başka yerlere sürme politikası Eliot'tan sonra gelmiş olan sömürge komiserlerinin de izlediği bir politika olmuştur (Ataöv, 1977: 380).

Toprakları elinden alınan yerliler hem ödemek zorunda bırakıldıkları vergileri ödemek hem de geçimlerini sağlamak için beyaz yerleşimcilerin emri altında plantasyonlarda çalışmaya başlamışlardır. Kenya'daki plantasyon ekonomisi, tam anlamıyla hem Afrikalıları hem de Hintlileri dışlayan beyaz yerleşimcilerin ellerinde gelişen bir ekonomiydi. Yerlilerin ödemek zorunda oldukları vergiler İngilizler için geliri yükseltmenin bir aracı olarak değil, Afrikalıları evlerinden işgücü piyasasına ve parasal ekonomiye doğru itmenin bir yolu olarak görülmüştür. Bu parasal ekonomi yerliler için sosyo-ekonomik anlamda büyük tahribata yol açmıştır (Mwanzi, 1985: 165).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Kenya için ekonomik, sosyal hayat daha da kötü bir hal almaya başlamıştır. Avrupa devletleri arasındaki bu savaş

doğrudan ya da dolaylı olarak Afrika'yı içine almış ve Afrikalılar için önemli sonuçlar doğurmuştur. Zorunlu askerlik yasaları ile 18–45 yaş arası Afrikalı erkekler hem kıta içinde düşman devletlerin sınır komşusu olduğu Kenya ve Tanzania sınırı gibi bölgelere hem de kıta dışındaki cephelere savaşmaya gönderilmiştir. Cepheye gönderilmeyen yerliler ise savaş ikmal malzemelerinin taşınması, demiryolu ve telgraf hattı yapımı gibi savaşta avantaj sağlayacak altyapı çalışmalarında işçi olarak kullanılmıştır. Bu süreçte cephede savaşanların yanı sıra yetersiz beslenme ve salgın hastalıklardan dolayı da on binlerce Afrikalı hayatını kaybetmiştir (Crowder, 1985: 283).

Birinci Dünya Savaş, hem iş gücünün azalmasına hem de ithal edilen malların fiyatlarında önemli artışlar yaşanmasına neden olmuştur. Kenya'da ekonomi büyük ölçüde Birleşik Krallığa yapılan ihracata dayalı olduğu için üretimin düşmesi Kenya'ya yapılan yatırımlarında düşmesine neden olmuştur. Bunlara ek olarak savaş sonrasında Afrikalı işçi ücretlerinin üçte iki oranında azalması istihdam problemlerini de beraberinde getirmiştir. Enflasyonun bu kadar yükselmesinin ardından yaşanan ekonomik bunalım ise yerlilerin üzerindeki ekonomik baskıyı iyice arttırmış ve bu ekonomik baskı ise sosyal ve siyasi özgürlükten yoksunluğu beraberinde getirmiştir (Rodney, 1985: 343).

Aynı zamanda savaş sonrasında Milletler Cemiyeti adı çerçevesinde düzenlenen yeni uluslararası sistemde sömürgecilik hem uluslararasılaşmış hem de kurumsallaşmıştır. Milletler Cemiyeti Misakı'nın 22. Maddesinde yer alan ifadeler şöyledir;

“1. Savaştan sonra, daha önce kendilerini yöneten Devletlerin egemenliğine bağlı olmaktan çıkmış ve çağdaş dünyanın özellikle güç koşulları altında kendi kendilerini yönetme yeteneğinden henüz yoksun halkların yaşadığı sömürgelere ve ülkelere şu ilkeler uygulanır: Bu hakların gönençleri ve gelişmeleri kutsal bir uygarlık görevidir ve bu görevin yerine getirilmesi için işbu Misak'a güvenceler konulması gerekir.

2. Bu ilkenin uygulamada gerçekleştirilmesi için en iyi yöntem, bu halkların korunmanlığı [vesayetini], kaynakları, görgüleri ya da coğrafya durumları bakımından, bu sorumluluğu yüklenmeğe en elverişli bulunan ve bunu

kabule razı olan uluslara emanet etmektir. Bunlar bu sorumluluğu *mandacı* (4) , *mandataire* (5) sıfatıyla ve Cemiyet adına yapacaklardır.”

Yapılan bu uluslararası düzenleme ile İngiliz yönetimi Kenya üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerini manda yönetimi adı altında hukuksal bir zemine oturtmuş oldu (Betts, Asiawaju, 1985: 314).

Savaş sonrasında Kenya’da Hint nüfusu artarken, Kenya’nın yerli nüfusunda savaş ve salgın hastalıklar yüzünden azalmalar yaşanmıştır (Ataöv, 1977: 385). Ayrıca bu süreçte beyaz yerleşimcilerinin sayısı artmaya başlamıştır. Hintliler toprak ve göç talepleri konusunda politik baskıları arttırınca İngiliz Sömürge Hükümeti Beyaz Kitabı (The Devonshire White Paper) yayınlamıştır. Bu belgede İngiliz hükümetinin Afrikalılar için bir güvence olduğu vurgusu yapılmıştır (Betts, Asiawaju, 1985: 314). Yasama Konseyi'nin 11 Avrupalı, 5 Hintli, 1 Afrikalıdan³ oluşması önerisinde bulunulmuştur. Kabul edilen bu öneri sayesinde beyaz yerleşimcilerin politik kazanımları güvence altına alınırken, yerliler ve beyaz yerleşimciler arasındaki toprak mülkiyeti sorununu çözmek için kurulan Carter Komisyonu da tamamen beyazlar lehine bir toprak bölüşümü yapmıştır (Kiereini, 2017). 1930’a gelindiğinde tarımsal olarak üretken arazilerin yaklaşık %65’i beyaz yerleşimcilerin eline geçmiştir. Bu yeni toprak paylaşımı ile birlikte İngilizler etnisiteye dayalı yeni idari sınırları da belirlemişlerdir. Bu sınırlar içinde beyazların toprakları güvence altına alınırken yerlilerin toprak satın alması da tamamen yasaklanmıştır (Hornsby, 2012: 24).

Yerli çiftçilerden toplu devirlerle çaldıkları araziler beyaz yerleşimcilere çok az bir ücret karşılığında devredilmiştir. Crown arazisi olarak adlandırılan Rift Vadisi ve Kenya’nın dağlık arazilerindeki en bereketli toprakların %50’sinden fazlası sadece iki sendika ve birkaç kişiye verilmiştir (Rodney, 2013: 248). Toprakları ellerinden alınan yerliler ise yerli rezervi adı verilen sınırları belli bir takım bölgelerde yaşamak zorunda bırakılmışlardır. İngilizlerin yerlilerin kabile rezervi dışına çıkmasını yasaklaması kabileler arasındaki rekabeti tetiklediği gibi ulusal bir birlik düşüncesinin oluşmasına da engellemiştir (Oran, 1997: 150).

³ Yasama Konsey’inde Afrikalı üye bulundurma 1944’e kadar gerçekleşmemiş bir uygulamadır.

Ayrıca bu rezervlerde yaşayan yerlilere Yerleşik Yerli İşçi Yönetmeliği yasası gereğince çok ağır işler yüklenmekteydi. İşveren ile imzalanan sözleşmelere herhangi bir aykırılık söz konusu olduğunda yerliler hapis cezasına çarptırılıyorlardı. İngiliz yönetiminin yerli çiftçiler üzerindeki üretim kısıtlayıcı baskıları da onları sömürgecilerin topraklarında köle gibi çalışmaktan başka çare bırakmıyordu. Afrikalı çiftçilerin İngiliz çiftçilerle rekabet olanağı mümkün değildi. Çünkü sömürgeci devlet beyaz çiftçilerin işçi ihtiyaçlarını göz önüne alarak yerli çiftçilerin kahve gibi ihracat ürünü yetiştirmesini yasaklamıştı. Buradaki amaç ticari ürün yetiştiren beyaz çiftçilerin iş gücü kaynağını kontrol altında tutabilmek ve yerlileri alternatif gelir kaynaklarından uzak tutmaktır (Gilbert, Reynolds, 2016: 458). Ayrıca yerlilerin sığır yetiştirmesine izin verilmediğinden dolayı hayvancılık üzerinden geçim olanakları da mümkün değildi. Böylelikle sömürgeciler eğitim ve başka alternatif iş fırsatlarına erişim olanağı olmayan aşırı derecede fakir, topraksız köylülerden oluşan büyük bir işçi sınıfı yaratmış oldu (Shamsul Alam, 2007: 18).

1920'lerden sonra bu sistemin üzerinde daha da durulmuştur. Her Afrikalı yetişkin erkeğin kendi rezervlerinin dışına çıkabilmeleri için işverenin, yapılan işin, çalıştığı zamanın ve kazanılan ücretlerin kaydedildiği bir geçiş kartı(kipande) taşınması istenmiştir. Kipandenin taşınmaması ya da kaybedilmesi durumunda kaybeden kişi üç aya kadar hapis cezasına veya para cezasına çarptırılırdı (Kaniki, 1985: 397).

Ekonomide olduğu gibi yerlilerin sosyo-kültürel hayatı da İngiliz sömürgeciliğinin şiddetli saldırıları altındaydı. Sömürgeciler, Afrikalıların modernleşmeyi gerçekleştirebilmeleri için kendine yeterli ve statik geleneksel kültürden, dinamik ve sınırsız üretime doğrusal geçiş yapmaları gerektiğini iddia etmişlerdir (Afigbo, 1985: 487). Bunu gerçekleştirmek için eğitim önemli bir araçtı. Okullarda gençlere verilen eğitimdeki Hristiyanlaştırma ve modernleştirme(Batılılaştırma) odaklı yaklaşımın temel amacı, Afrika toplumlarında çimento görevi gören geleneksel dini otoritelerin reddedilmesi veya değiştirilmesiydi (Ataöv, 2010: 29).

Sömürgeci yöneticiler, sömürgelerin politik, ekonomik ve sosyal denetimi ile görevli olsalar da din konusunda misyonerlerle aynı kaygıları paylaşmışlardır.

Geleneksel dini otoritelerin sarsılmasıdaki en büyük rolü Batı tıp bilimi oynamıştır. Batı tıbbının sömürgeci yöneticiler tarafından tanıtılması ve “pagan” geleneklerine saldırıları, doktor ve bitki uzmanı rolünü üstlenen şifacı ve kâhinlerin otoritelerinin zayıflamasına neden olmuştur. Yani başka bir deyişle dinleri ve kültürleri arasında ayırım yapmayan misyonerler ve yöneticiler yerlileri dinin, hayatın diğer yönlerinden ayırdığı bir yaşam biçimine doğru sürüklemişlerdir (Opoku, 1985: 513). Bu bağlamda İngiliz yöneticiler, yerlilerin geleneksel dini ritüellerinden yiyip içmelerine, danslarından şarkılarına, giyim kuşamlarından cinsel yaşamlarına kadar karışmış, doğum ve ölüm ayinleri, kız ve erkek çocuklarının ergenlik ayinleri, Tanrılar, cadılar ve Afrikalıların inandığı diğer doğaüstü güçlerin varlığını da reddetmişlerdir. Genel olarak, bir Hristiyan olmak büyük ölçüde bir Afrikalı olmaktan çıkıp Avrupa kültürünü bir referans noktası olarak kullanmak anlamına gelmeye başlamıştı (Afigbo, 1985: 526).

Misyonerler insanları dinlerinden döndürme çabaları içinde bu geleneklerin çoğunu şeytan işleri olarak nitelediler. İncil’in yerlilerin kalplerinde egemenlik kurabilmesi için ilk önce bu geleneksel kültürle savaşılmaması gerekiyordu. Bunun için sömürgeci yöneticilerin yaptığı ilk hamle de, yerlilerin geleneksel ayin toplantılarını gerçekleştirmek için bir araya gelmelerini yasaklanması oldu. Bu yasaklamanın zaman geçtikçe kapsamı daha da genişletilerek beş kişiden fazla bir grubun kamusal toplantı yaptığı kabul edilmiş ve izin alması gerektiği varsayılmıştır. Yöneticilerin, yerlilerin toplanması konusunda müsamaha gösterdiği tek şey, siyasi tutukluların ve mahkûmların, köle ruhlu sömürge yanlısı ve bağımsızlığın simgesi olacak Mau Mau karşıtı propaganda oyunlarının sahnelendiği hapisaneler ve toplama kamplarının tiyatro sahneleriydi (Wa Thiong’o, 2017: 74). Sömürgecilerin dini misyon yaklaşımının toplum üzerindeki yıkıcı etkilerine vurgu yapan Steve Biko’nun ifadeleri şöyleydi:

“...Getirdikleri yeni dinle insanların kafalarını karıştıranlar misyonerlerdi. Cehennem hikâyeleriyle halkımızı korkuttular... İnsanlar bu yeni dinde kabul görmek için giysilerini ve adetlerini terk etmek zorundaydılar... Kimi tuhaf ve çarpık mantıklarla kendi dinlerinin bilimsel bir din, bizimkinin ise hurafe olduğunu iddia ettiler. Bu soğuk ve gaddar din yerli halka yabancıydı ve yeni

dine geçenler ile “paganlar” arasında yaygın bir çatışmaya yol açtı çünkü beyaz toplumdan yanlış değerler kapan din değiştirenlere, kendi yerli dinlerinin hakikatini savunanları alaya almaları ve küçümsemeleri öğretilmişti. Batılı dinin kesin kabulüyle bizim kültürel değerlerimiz mahvoldu.”(Biko, 2014: 87).

Kenyalı roman yazarı Ngugi wa Thiong’o Aradaki Nehir(The Between River) adlı romanında, gelenekleri ile sömürgecilerin getirdikleri kültür arasında kalan Kikuyu kabilesinin en önemli adetlerinden biri olan kadın sünnetini(klitoridektomi)⁴ konu almıştır. Kabile içinde güzel bir kadın olarak sayılmak için sünnet olan Muthoni’nin Hristiyanlığı seçen babası tarafından reddedilmesi ve kızının bu uygulamadan dolayı hayatını kaybetmesi, Biko’nun bahsettiği toplum psikolojisinin net bir resmini sunmaktadır (Wa Thiong’o, 2015).

Kenyalılar, hem erkek hem de kadın sünnetinin toplumsal yaşamlarında derin anlamlı bir amaca hizmet ettiğini ve ani bir yok oluşun ya da yasağın psikolojik, sosyal ve dini güvenliklerini büyük ölçüde bozacağını düşünüyordular. Fakat kadın sünneti kabile kültürüne sahip çıkmak isteyenler için bir tabu haline geldikçe, CMS ve AIM’in başını çektiği misyoner cemaatlerinin de tepkisi o kadar sert olmuştur. 1920 yılı itibariyle kadın sünnetine karşı misyonerlerin baskısı, İngiliz sömürge yönetiminde de karşılığını bulmuş ve bu işlem, eğitim misyonu içinde yavaş yavaş sona erdirilecek olan 'zararlı' bir uygulama olarak kabul edilmiş ve bir süre sonra yasalar ile tamamen yasaklanmıştır. Kadın sünneti konusunda misyoner tutuma karşı yerli kabilelerin protestosu zamanla yabancı yönetime karşı politik direnişle sonuçlanacak olan bir milliyetçiliğe dönüşmüştür (Afigbo, 1985: 518).

Bölüm Değerlendirmesi

Sömürgecilerin Kenya’nın geleneksel kültürünü yok etmeye odaklı tüm baskılara rağmen Kenya yerlileri, özellikle Kikuyu kabilesi, geleneksel kültürlerinden vazgeçmemiş ve sömürgecilerin getirdikleri yeni kültürle birlikte açık ya da gizli temel ayinlerini uygulamaya devam etmişlerdir. Modernitenin bu etkisi

⁴ Kadın sünneti, kız çocuklarının ergenliğe girdiğinin ve kabile içinde kadın olarak değer görmesinin en önemli göstergesi olarak düzenlenen ayindir. Kabile âdetine göre ancak sünnet olmuş kadından gelen nesil saf ve temiz olarak sayılır.

Afrikalıların sömürgecilerden bağımsızlıklarını elde ettiği zaman bile kendisini hissettirmiştir.

Afrika'nın modern kültürü, Avrupalı bir bireyin sahip olduğu kültürel değerlerden farklıdır. Afrikalıların sahip olduğu modern kültür, geleneksel kültür ile harmanlanmış yeni bir kültür biçimidir. Bugün Kenya dâhil olmak üzere Afrika'nın her yerinde geleneksel olan ile modern olan yan yana yaşamaktadır. Afrikalı yerli mimari ile Avrupalı mimari, yerel etnisite ile ulusal milliyetçilik, yerel ve bölgesel ekonomiler ile kapitalist ekonomi, kırsal ile kentsel yaşam, Batı bürokratik kurumları ile geleneksel yerel yönetimler ve yerel eğitim kurumları ile Batılı eğitim kurumları bunun bariz örnekleridir. Ancak bu kültür biçiminde geleneksel kültüre ait olan köle ticareti, ikizlerin öldürülmesi gibi adetlere de yer verilmemiştir. Bu ikili kombinasyon yapılan yasalarda da kendini göstermiştir. Örneğin Modernitenin bir faktörü olan tek eşli evlilikler de, geleneksel kültüre ait olan çok eşli evlilikler de yasalar tarafından muhafaza edilmektedir.

Fakat bahsedilen kombinasyon ancak bağımsızlıktan sonra Kenyalı vatandaşlarında itirazsız kabullendikleri bir olguya dönüşmüştür. Bağımsızlık öncesinde ise sömürgecilerin yerlilerin geleneksel ekonomi ve sosyo-kültürel değerlerini yok etmeye yönelik baskısı, sömürgeciye karşı direnişin en önemli motivasyonu olmuştur. Ancak Kenya'nın yerlilerinin Avrupa'nın ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel etkisine verdiği tepki konusunda herhangi bir genelleme yapmak zordur. Kıtanın toprak genişliği, Afrika kültürlerinin zengin çeşitliliği, bireysel ve grup mizaçları ve psikolojilerindeki farklılıklar verilen tepkiyi de çeşitlendirmektedir. Bu bağlamda ikinci bölümde sömürgeciye karşı yerli direnişi vaka incelemeleri bu faktörler göz önünde bulundurularak analiz edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM:

KENYA'DA SÖMÜRGEÇİYE KARŞI YERLİ DİRENİŞİ

2.1. Yerli Direnişinin Aktörleri ve Direnişe Neden Olan Faktörler

Kenya'da 1850'ler itibariyle yoğunlaşan misyonerlik ve kolonicilik faaliyetlerine karşı iç bölgelerdeki bazı kabileler kendi bölgelerindeki egemenliklerini muhafaza etmek için farklı tepkiler göstermişlerdir. İstilaya karşı bu tepkiler her kabilenin kendi toplum yapısına ve düşman algısına göre belirlendiği için tekdüze değildi ve kabilelerin istilacılara karşı gösterdiği direnişin türü ve derecesi, dış etkilere ne derece maruz kaldıkları ile doğrudan bağlantılıydı (Mwanzi, 1985: 152).

1880'ler ve 1900'lerde Afrikalı yöneticiler söz konusu olduğunda temel mesele, egemenlik meselesiydi ve yöneticiler egemenliklerini korumak için de farklı metotlar uygulamışlardır. Bazı kabileler sömürgecilere karşı silahlı mücadeleye başvurarak aktif bir direniş gösterirken, bazı kabileler kabile şefleri aracılığıyla sömürgecilerle işbirliği yapmaya çalışmıştır. Adu Boahen'e göre bu kişiler tarih kitaplarında genellikle Avrupalıların işbirlikçileri olmaları ile suçlanıp aşağılansalar da aslında amaçları, sömürgecinin çıkarları doğrultusunda hareket etmek değil, sömürgecinin amaçlarını ve yöntemlerini takip ederek atacağı adımı önceden görmek ve bu şekilde bağımsızlığını muhafaza etmeye çalışmaktı (Boahen, 1985: 11). Fakat sonuç olarak Afrikalıların hepsi, egemenliklerini elde tutma, kaybetme ve yeniden kazanma sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır.

Eski düzenin militarist kuvvetleri sömürgeci düzende yer bulamazken, siyasi elitler ancak dolaylı yönetim altındaki vergi toplayan ve istihbarat ajanlığı yapan yerel otorite görevini yapmayı kabul ederlerse bu sistemde kendilerine yer bulabilirlerdi. Başka bir deyişle sömürgecilerin getirdikleri sosyal düzen, Afrikalıların sahip olduğu geleneksel sosyal statülerin çökmesine neden olmuştur. Sömürgeci yönetimin kurulmasıyla, hem yerel politik ve askeri güçlerin hem de geleneksel dini otoritelerin başarısızlığı, yerlilerin liderlerine ve Tanrılarına olan inançlarının kaybına ve sömürgecilerin üstün olduğu inancının ya da ideolojisinin benimsenmesine neden olmuştur (Afigbo, 1985: 492).

Direnış için ilk önce yerlilerin, bilinçaltlarına sistematik bir şekilde yerleştirilen bu ideolojinin altının boş olduğunu görmeleri gerekmişti. Beyazların toprak istilaları sömürgecilere karşı bilinçlenmede en önemli faktör olmuştur. Çünkü sömürge halkı için en önemli ve somut değer öncelikle ekmeği ve doğal olarak haysiyeti veren topraktı. Sömürge halkı için sömürgeciler tarafından bireyselliğine vurgu yapılan modern insan hiçbir şey ifade etmiyordu. Yerlilerin, topraklarında gördükleri tek şey yakalanabileceği, dövülebileceği, açlıktan öldürülebileceği ve bunlara sebep olanında hiçbir şekilde cezalandırılmayacağıydı (Fanon, 2014: 50). Başka bir deyişle teoride sömürgecinin yüksek sesle verdiği vaazlarda insan eşitliğini ve kardeşliğini savunmalarına rağmen pratikte ırk ayrımı, eşit olanaklar tanımayı reddetme ve sömürü gibi konularda tamamen sessiz kalmaları yerli insanın beyaz insana karşı aşağlık hissinin yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olmuştur (Oran, 1997: 94).

Böyle bir ortamda Afrikalıların, sömürgeciliğe karşı mücadelede ihtiyaç duydukları en önemli unsur yeni bir ruhani canlanmaydı. İlk olarak kabile içinde saygı ile bağlı oldukları liderlik figürü yeni nesil Afrika peygamberlerinin ortaya çıkması ile birlikte yeniden canlanmıştır. Bu kişiler silahlı direnişte de militarist kuvvetler için önemli bir birleştirici faktör olmuştur. İkincisi, Hıristiyanlığı kabul eden ancak misyoner himayesi altında yaşamaya tahammül edemeyen yerliler, Avrupa Hıristiyan kiliselerinin yanında Afrika bağımsız kiliselerini kurmuşlardır. Daha sonra bu tepkinin odağı kiliseyi de aşarak sömürgecilerin kurduğu tüm eğitim kurumlarına yansımıştır. Yerliler kendi kiliselerini oluşturdukları gibi generlerin eğitimi için kendi okullarını da açmışlardır (Atieno-Odhiambo, 1985: 650).

Bu dinsel protesto hareketleri, sömürgeci otorite tarafından sadece “batıl-olumsuz ingeler” olarak görülse de sömürgeciler bu sayede Afrikalı yerlilerin ruh gücüne ve canlılığına tanıklık etmişlerdir. Ayrıca temeli halk, kırsal kesimler olan bu dinsel tepki daha sonraki yıllarda kitlesel milliyetçi hareketlerin öncüleri olmuşlardır. Her ne kadar çoğu kez bağımsızlık sonrası yıllarda onurlandırılmasalar da, Afrika milliyetçiliğinin ‘meşru olmayan öncüleri’ydiler (Atieno-Odhiambo, 1985: 655).

Bu bağlamda Kenya’da sömürgecilere karşı direniş hareketleri amaçlarına göre iki döneme ayrılmıştır. 1890’lardan 1920’lere kadar olan süreci kapsayan ilk

dönemde gerçekleşen direniş hareketlerinin temel tanımlayıcı karakteristiği, istilacıya karşı topraklarını ve bağımsızlığını korumaktı. 1920'lerden sonraki süreci kapsayan ikinci dönemde gerçekleşen direniş hareketlerinin hedefi ise sömürgeciler tarafından gasp edilen toprakları ve bağımsızlığı geri kazanmaktı. Bu iki dönem amaçları açısından farklılık gösterdiği gibi direnişe öncülük eden grupların karakteristiği açısından da farklılık göstermektedir.

İlk dönem direniş hareketleri topraklarını savunan şefler ve etrafındaki yerlilerden oluşan birbirinden bağımsız küçük birimler halinde ortaya çıkmıştır. İkinci dönem direnişi ise misyoner okullarına giden, yurtdışında eğitim almış ya da Birinci ve İkinci dünya savaşlarında aktif görev alan ve daha sonra öğretmen, kâtip ve zanaatkâr olan az sayıda insanın örgütlü bir şekilde bir araya gelerek meydana getirdikleri hareketlerdi. 1920'ler itibariyle sömürgeciler tarafından görevlendirilen şeflere ve yerel yönetime muhalif olarak çalışacak bu insanlar, yürütülmeye çalışılan siyasi ve sosyal kampanyalara da önderlik etmişlerdir (Atieno-Odhiambo, 1985: 657).

İngilizler tarafından misyoner okullarda eğitilerek düşük rütbede sömürge memuru olan bu yerli seçkinler grubunun milliyetçi düşünce etrafında birleşmesinin en önemli nedeni kendisini yaratan ve benzemeye çalıştığı sömürgecilerin onlara yaptığı muamele olmuştur. Yerli seçkinler ne kadar çabalasa da İngilizlerin üstün ırk ve siyah deri önyargısını aşamamışlardır. Özellikle ekonomik olarak beyazların refahına karşılık yerlilerin sefil gecekondularda kötü yaşam şartları altında geçinmeye çalışmaları önemli bir farkındalık yaratmıştır. Ayrıca Avrupa ve Amerika'da okumaya giden yerli aydınların bu yerlerde sahip oldukları Batı yaşam standartlarından Kenya'ya geri döndüklerinde mahrum bırakılmaları sömürgeci kurtulma isteğini arttırmıştır. Sömürgeciler tarafından sömürgeye hizmet etmesi için yetiştirilen yerli seçkinler milliyetçi hareketin önderliğini yaparken, etrafında birleşenler ise yine sömürgeciler tarafından köylüken ücretli işçi sınıfı haline getirilen yerlilerdi (Oran, 1997: 120).

2.2. Sömürgeciye Karşı İlk Yerli Direnişler: 1890–1920

Kenya'daki kabilelerin sömürgecilere karşı gösterdiği direniş i iki başlık altında toplayabiliriz. İ lki kabilenin silahlı mücadeleye başvurarak aktif bir direniş göstermesidir. İ kincisi ise, silahlı mücadeleye katılmayan kabilenin sömürgecilerle hiçbir işbirliğine yanaşmadan pasif bir direniş göstermesidir. Bunların dışında İngilizlerle işbirliği yapıp aktif ve pasif direniş gösteren kabileleri etkisiz hale getirilmesinde paralı asker gibi kullanılan kabilelerde mevcuttu (Mwanzi, 1985: 149).

Kenya'nın kabilelerinde aktif direniş in ilk örneklerini Kamba ve Nandi kabileleri vermiştir. Kamba kabilesi sömürgeciler kıyıya geldikleri andan itibaren onlarla ticari olarak temas halindeydiler. İngiliz şirketlerinin bölgede faaliyet göstermesi ile birlikte İngiliz yöneticilerin Kamba'ya atanan şefleri kullanarak vergi, toprak ve iş gücü gereksinimlerini karşılamaları bir süre sonra yerlilerde hoşnutsuzluk oluşturmaya başlamıştır. IBEAC tarafından 1889 yılında Machakos istasyonunun kurulması ile şirket temsilcilerinin bölgedeki yerlilerin keçi, sığır gibi mülklerini yağmalamaya başlaması ve insanların kutsal olarak gördükleri dini mabetlere müdahale etmeleri, şirket ve yerliler arasındaki düşmanlıkları iyice arttırmıştır (Mwanzi, 1985: 155). Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan ekonomik sıkıntının yerlilerin üstündeki baskıyı daha da arttırması üzerine Kamba kabilesinde direniş Ndonge wa Kauti'nin kendini peygamber ilan etmesi ile başlamıştır. Sömürgeciyi topraklarından kovmak isteyen yerliler Kauti'nin liderliğinde şirketi protesto etmeye başlayıp, şirketin iç taraflara ilerlemesini zorlaştırdı. İngiliz yöneticiler duruma müdahale etmiş ve Kauti'yi tutuklayıp sürgün etmişlerdir. Kauti'nin sürgün edilmesi ile birlikte direniş tamamen bastırılmıştır (Atieno-Odhiambo, 1985: 651).

Aktif direnişte bir diğer önemli kabile Kalenjin halkının Nandi kabilesine bağlı yerlilerdir. 1890'larda başlayan bu hareket dönemin koşullarına göre sistematik bir şekilde ilerlemiş ve İngilizlerin Kenya topraklarındaki ilerleyişinin önünde büyük bir engel haline gelmiştir. IBEAC'ın bölge üzerindeki ticari faaliyetleri ile başlayan tepkiler, protektorat hükümetinin demiryolu inşaatı ile birlikte aktif bir direniş dönüşmüştür. Nandilerin arazileri demiryolunun geçeceği güzergâhta bulunmaktaydı

ve İngilizler bu arazileri ya gasp etmiş ya da çok düşük fiyatlar ile satın almışlardı. Ayrıca ticari faaliyetler üzerindeki sıkı denetim yerli halk üzerinde çok büyük baskı oluşturmaktaydı (Matson, 1984: 14).

Nandiler “bororiet” adı verilen bölgesel birimlere ayrılmıştı. Her birimde bölgelerini her hangi bir tehlikeye karşı koruyacak olan savaşçılar bulunurdu. Her bölgenin savaşçıların, kendilerini tüm bölgesel birimlerin toplandığı büyük mecliste temsil eden bir temsilcisi vardı ve bu temsilciler aracılığıyla savaşçı birimler “orkoiyot” adı verilen geleneksel bir liderin emri altındaydılar. Bu haliyle bu birimler günümüzün düzenli ordularına benzemektedirler. Nandiler, gelişmiş askeri sistemleri sayesinde İngilizlerin donanımlı askeri kuvvetlerine 7 yıldan fazla direnmişlerdir (Lagat, 1995: 31).

Bu savaşçı birimler İngilizlerin üstün silah gücüne gerilla taktiği ile meydan okumuşlardır. İnşaat halinde olan demiryolu ve telgraf istasyonlarına saldırarak altyapı çalışmalarını durma noktasına getirmişlerdir. Bu baskınlarda altyapı çalışmalarında işçi olarak çalışan birçok yerli de hayatını kaybetmiştir. Nandilerin bu isyanının hedefinde sadece İngiliz askeri birlikleri ya da keşif grupları yoktu. Ayrıca sömürgecileri destekleyen kabileler de Nandilerin saldırılarının hedefindeydi. İngilizlerin Nandilerin saldırılarına misillemesi daha sert olmuştur. Nandi köylerine yapılan baskınlarda kadın ve çocuklar dâhil birçok direnişçi öldürülürken köyler tamamen yakılıp yıkılmıştır. Ayrıca İngilizler Nandilerin direncinin kırılması için tecrit stratejisi uygulamaya başlamıştır. İngiliz askeri birlikleri Nandilerin bölgelerine dışarıdan herhangi bir yiyecek veya silah sokulmasına mani olmaya çalışırken, hükümet de isyancılara yardım eden diğer kabilelerin şeflerini cezalandırmakla tehdit etmiştir (Matson, 1994: 66–80). Bu direnişin bastırılması sürecinde saldırıları durdurmak için yapılan müzakerelerde İngilizlerin Nandilerden topraklarının devrini ısrarla istemesi müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Son olarak 1905’te düzenlenen müzakerelere katılmak için giden Nandi liderinin yolda İngiliz askerleri tarafından öldürülmesi üzerine Nandi direnişi zayıflamış ve toprakları İngilizler tarafından işgal edilmiştir (Mwanzi, 1985: 154).

Yerli direnişlerinde yerlilere göre sayıca az olan İngiliz birliklerinin zafer kazanmasındaki en önemli faktör Avrupalı olmayan paralı askerlerdi. Nandilerin

direncinin kırılmasında Luhya halkının bir kabilesi olan Wanga önemli bir faktördü (Hornsby, 2012: 26). Wanga'nın kralı Mumia bölgedeki etkinliği genişletmek için İngilizleri kullanmak niyetindeydi. Bu yüzden de sömürgecilerle diplomasiyi kullanarak bir müttefiklik ilişkisi içine girmiştir. İngilizler de benzer bir şekilde kendi etkinliklerini genişletmek için kral Mumia'yı bir ajan olarak görmüşlerdir. İngilizler kral Mumia sayesinde Nandi ve Luo gibi savaşçı kabilelerini etkisiz hale getirip Batı Kenya topraklarını işgal etmiştir (Mwanzi, 1985: 157).

Sömürgeciye karşı aktif direnişin bir diğer örneği kıyı da yaşayan Mazruilerdir. Mazruiler Kenya sahilinde Takaungu'ya yerleşmiş Arap bir ailedir. Mazruiler kıyı ticaretinde büyük ilerlemeler kaydederek etkilerini sahilin birçok yerine yaymışlardır. Örneğin, sahil boyunca Miji-Kenda halkından tahıl satın alma tekeli ellerine almış ve böylece kıyıdağı gıda ürünlerinin satışını kontrol etmeye başlamışlardır (Mwanzi, 1985: 155). Ancak köle ticaretinin yasaklanması ve IBEAC şirketinin Zengibar Sultanlığından, Mazruilerin ellerinde bulunan topraklar dâhil olmak üzere birçok bölgeyi devralması üzerine Mbaruk bin Raşid liderliğindeki Mazruiler sert bir tepki göstermişlerdir. Fakat Mazruilerin İngilizlerin üstün silahlı kuvvetlerine karşı direniş uzun sürmemiştir. İngilizlere teslim olmak istemeyen Mazruiler, kıyının başka bir direnişçi kabilesi olan Giriama halkına sığınmışlardır (Brantley, 1981: 45).

Mombasa'da yerleşik bulunan Giriama halkı Miji-Kenda kabilesinin en büyük alt grubudur. 1910'lu yıllarda başlayan Giriama halkının İngilizlere olan tepkisi ilk başta pasif direniş örneğiydi. Giriama halkının, İngilizlerin kulübe vergisi, hükümet projeleri ve plantasyonlar için yerli işçi kaynağı ve fildişi ticaretinde tekeli elde etme gibi taleplerini karşılamak istememesi üzerine başlayan bu direniş hareketi İngilizlerin bu taleplerini Giriamalılara zor gücüyle direktmesine neden olmuştur. 1913'te bölgenin İngiliz yöneticisi Arthur Champion'un vergisini ödemeyen genç erkeklerin ücretsiz işçi olarak toplanacağına dair yayınladığı emir direniş için ilk kıvılcım olmuştur (Brantley, 1981: 81–84).

Giriama halkının isyanına önderliği Mekatalili wa Menza adında bir kadın yapmıştır. Wa Menza Giriama halkı için kutsal bir yer olan Kaya'ya yerlileri toplayarak şikâyetlerini yüksek tondan dile getirmiştir (Nyamweru, Carrier, 2010: 7).

Kadınların bu direnişte aktif bir rol almaları gerektiğini düşünen Wa Menza'nın ilk hedefi kabilenin erkeklerini köle gibi yakalayarak İngiliz yetkililere teslim eden ve karşılığında belirli rüşvetler alan şefler olmuştur. Wa Menza'nın yerlilerin bu şeflere itaat etmemesi ve İngilizlerin emek taleplerinin herhangi bir pazarlık yapılmadan reddedilmesi gerektiğine dair yaptığı konuşmalar Giriama halkının siyasi egemenliği için ilk resmi girişim olmuştur. Bu direniş kıvılcımının diğer yerli kabilelere sıçrayacağından korkan İngiliz yöneticiler, toprak taleplerinden kısmen işçi taleplerinden de tamamen vazgeçerek isyanı yatıştırmaya çalışmışlardır (Maxwell, 2004: 63).

Giriamalılar tam istediklerini almışken, birkaç İngiliz askerinin küçük bir yerli grubuna saldırması ile pasif direniş aktif direnişe dönüşmüştür. Çıkan çatışmalarda birçok Giriama hayatını kaybetmiş, Wa Menza yakalanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Ayrıca Giriama için kutsal sayılan yerlere saldırılmış ve yakılıp yıkılmıştır. İngiliz yöneticilerinin Wa Menza'yı hapse atıp sonrasında da sürgüne göndererek isyanı sonlandıracağını düşünmeleri, bu direnişin doğasını anlamaktan çok uzak olduklarını kanıtlamıştır. Giriama halkının direnişi bastırılmış gibi görünse de uzun vadede Kenya'yı bağımsızlığa taşıyacak olan hareketlenmelere ilham kaynağı olmuştur (Brantley, 1981: 150–155).

1920 itibariyle sömürgeciler Kenya'nın yerlilerinin tüm muhalefet ve direnişlerini bastırılmış ve nüfuz alanları üzerinde sıkı bir denetim kurmuş ve bölgeyi hem politik hem de ekonomik olarak dönüştürmeye başlamışlardır. Kenyalı yerliler yüzyıllar boyunca, sosyal, politik ve ekonomik hayat üzerindeki bazı kontrollerini sömürgecilik ile birlikte kaybetmişlerdir.

2.3. Sosyal ve Siyasi Oluşumlar: 1920–1952

Doğu Afrika'da sömürge toplumunun baskısı ile sosyal ve siyasal örgütlenmelerin oluşumu arasında net bir ilişki vardır. Sömürge yönetimi tarafından ağır bir baskı altında olan Kenyalı Afrikalılar, Tanganyika ve Uganda gibi komşu bölgelerdeki Afrikalılara göre daha güçlü ve çok daha fazla etnik derneklere sahiplerdi. Bu derneklerden bazıları sömürgeciler tarafından desteklenerek, sömürge yönetimini kolaylaştırmak ve sömürgecilerin kültürünü yaymak amacıyla faaliyet

gösterirken bazıları ise kendini ve toprağını korumak isteyen anti sömürgeci yerliler tarafından kurulmuştur. Beyaz yerleşimciler ile birlikte meydana gelen Nairobi gibi kentlerdeki varoluş koşulları da, bu tür örgütlenmelerin oluşmasını nispeten kolaylaştıran fırsatlar da yaratmıştır (Afigbo, 1985: 503).

Bu siyasi ve sosyal örgütlenmelerde Kikuyu kabilesi ön plana çıkmıştır. Nairobi ve çevresinde yerleşik bulunan Kikuyular bu bölgede yüzyıllardır tarım ve hayvancılık yapmaktaydılar. Beyaz yerleşimcilerin uygulamaya başladığı rezerv sistemi ile ilk başta toprak elde etmek amacı ile Kikuyular bu rezervlere yerleşmişlerdir. Beyaz yerleşimcilerin kısıtlamaları ve ağır iş yükünden dolayı Kikuyular ilk tepkilerini bu rezervleri terk etmeye başlayarak göstermişlerdir (Kanogo, 1987: 35–40). Bu tepki beyaz yerleşimcilerin getirdikleri yeni ekonomi ve kültüre karşı gittikçe radikalleşerek büyümüştür. Kikuyu'ların ilk tepkisi misyonerler ve Batı uygarlığı ile birlikte gelen yeni eğitim biçimlerine olmuştur. Sömürgecilik dönemi boyunca, yetersiz olanaklarla da olsa Kikuyular kendi bağımsız okulları olan Harambee okullarını açmışlardır. Bu okullarda sömürgecilerin, yerlilerin kültürlerine olan saldırılarına karşın Kikuyu dilinde eğitim verilmiştir (Mazrui, 1992: 68).

Okulların yanı sıra İngilizler tarafından kurulan Bölgesel Yerli Kurullar(Local Nation Councils) 1920'lerden itibaren yerlilerin, çalışma koşullarını ve ücretleri protesto ettikleri toplantılara dönüşmeye başlamışlardır (Ataöv, 1977: 387). 1920'de Kikuyu şefleri topraklarını savunmak için bir araya gelerek Kikuyu Birliği'ni kurmuşlardır. Ancak bu dernek bir başarı elde edememiş ve ardından gençlerden oluşan örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Boumama, 2014: 64).

Kenya milliyetçiliğinin başkaldırısının ilk tohumları ise Harry Thuku tarafından 1921'de kurulan Genç Kikuyu Birliği (Young Kikuyu Association) ile atılmıştır. Mülkiyet sorunları, kulübe vergisi, kipande, ücret kesintileri, kahve yetiştirmeye getirilen kısıtlamalar ve siyasi temsil gibi problemlere odaklanan YKA Kenya'da sistemli ve örgütlü direnişin ilk örneği olmuştur. Bu doğrultuda 1921 yılında, Kenya'da grev ve gösteriler başlamıştır. YKA gösteri ve grevlerin daha geniş bir yelpazeye yayılması için grevleri destekleme ve gösterilere katılma çağrısı yapmıştır. Bunun üzerine göstericilerle İngiliz güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda 27 yerli hayatını kaybetmiştir. Protestoların sert bir şekilde

bastırılmasından sonra Thuku tutuklanmıştır. Bu olayın ardından yerlilerin örgütlenmesine karşı İngiliz yöneticiler sert önlemler almaya başlamıştır (Hornsby, 2012: 31).

Thuku'nun tutuklanması ve 1922'de yaşanan kanlı protestonun ardından YKA kapatılsa da Kikuyu yerlileri anti sömürgeci faaliyetlerine devam ettirmiştir. 1924–25 yıllarında Thuku'nun da çabalarıyla Joseph Kangethe ve Jesse Kariuki liderliğinde Kikuyu Merkez Derneği (Kikuyu Central Association) kurulmuştur (Ataöv, 1977: 387).

Bu dönemde Luo ve Luhya gibi kabilelerde de günün şartlarını protesto eden politik dernekler ortaya çıkmıştır. Ancak İngilizlerin yerel yönetim yapıları aracılığıyla bu grupların bölgesel ve etnik olarak kalmasını sağlama çabaları, bu derneklerin Kikuyu dernekleri kadar etkin olamamasına yol açmıştır. Ayrıca Kenya'nın kabileleri ve buldukları rezervler arasında beyaz yerleşimcilerin en çok baskı kurduğu kabile Kikuyular olduğu için direniş ilk olarak bu kabilede doğmuştur. Diğer kabileler sömürgeciliğin olumsuz şartlarına Kikuyular kadar maruz kalmamışlardır. KCA, Kenya'da anti sömürgeci hareketlerde bölgesel ve etnik sınırlarını aşarken aynı zamanda Kenya'yı bağımsızlığa götürecektir olan Mau Mau hareketinde de önemli bir araç konumuna gelmiştir. KCA'nın genel sekreterliğine getirilen Kamau wa Ngengi'de (Jomo Kenyatta) Kenya'nın bu tarihten sonraki 50 yılına damgasını vuran bir isim olmuştur (Hornsby, 2012: 33).

1929–30'da yerlilerin tüm sorunlarına ek olarak yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Genç Kikuyu kadınları için yetişkinliğe geçiş ritüeli olarak yapılan kadın sünnetinin (Klitoridektomi) İngiliz Protestan misyonları ve yöneticiler tarafından yasaklama girişimi KCA'nın sert tepkisi ile karşılaşmıştır. Kikuyu'ların bu özel alandaki hassasiyeti ve İngilizler tarafından kadın sünnetine karşı daha iddialı kampanyalar yürütülmesi, toplum içindeki çatışmayı körüklemiştir. Kadın sünnetinin İngiliz hükümeti tarafından kesin bir şekilde yasaklanması üzerine KCA, konuyu sömürge kurallarına ve Avrupa kiliselerine karşı muhalefetin bir simgesi haline getirmiştir. İngiliz Protestan misyonlarına karşı Afrika Hıristiyan kiliseleri olan Embu ve Meru bağımsız kiliseleri kurulmuştur. Ayrıca bu durum Rift vadisi ve Nairobi çevresindeki Kikuyu gecekonduları arasında giderek daha radikal olan

bağımsız okulları da güçlendirmiştir. 1936'da, Nairobi çevresinde 44 bağımsız okul vardı. 1939'da, Kiambu halkının Şefi Koinange, Githunguri'de bu okullarda eğitim verecek olanları yetiştirmek için Afrika Öğretmen Eğitim Koleji'ni kurmuştur (Hornsby, 2012: 34).

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile İngiliz hükümeti KCA'yı yasadışı faaliyet olarak ilan etmiş ve çoğu yetkilisini yargılamadan tutuklamıştır. Savaş Kenya için sadece siyasi anlamda değil, sosyal ve ekonomik anlamda da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Askere alınan Kenyalı yerlilere cephede ve cephe gerisinde en ağır işlerin yüklenmesi ırk ayrımına olan tepkiyi iyice pekiştirmiş ve İngilizlerle yerli halk arasındaki çelişki giderek büyümüştür. Savaş koşulları nedeniyle UK'ın ithal ettiği malların fiyatlarını düşürmesi sömürgelerdeki işçi ücretlerinde de düşüşe neden olmuştur. Bunun yanı sıra bu savaş sömürgelerde olumlu sayılabilecek bir takım gelişmelere de neden olmuştur. Savaş koşulları nedeniyle metropol ile ticari bağlantısı büyük kesintiye uğrayan sömürgelerin tarım ürünlerini işleyecek bazı tesisler kurması yerli endüstrinin bir miktar gelişmesini sağlamıştır (Ataöv, 1977: 389).

Bu savaş döneminin Afrika için bir diğer önemi ABD-UK öncülüğünde 1941 yılında yayınlanan, Atlantik Beyannamesi'dir. UK Başbakanı Winston S. Churchill ile ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, 12 Ağustos 1941 tarihinde Kanada'da New Foundland açıklarında "Prince of Wales" adındaki savaş gemisinde bir araya gelerek sömürgelerin durumu hakkında bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşme sonucu 14 Ağustos 1941'de ortak bir beyannamenin yayınlanmasıyla, sömürgelere bağımsızlıklarının (Self-determinasyon) verilmesi kararlaştırılmıştır. Beyanname 8 ilke ile mutabakata varılmış ve ilan edilmiştir. Bu ilkelere bazıları;

1) ABD ve UK toprak elde etmekten ve başka ülkeleri sömürge altına almaktan vazgeçecektir.

2) Sömürge altında olan tüm halkların, yönetimi altında yaşayacakları hükümet biçimini belirlemelerine saygı duyulacaktır.

3) Egemen haklarından ve özyönetim hakkından zorla yoksun bırakılmış halkların bu hakları kendilerine iade edilecektir.

4) Sömürge altında bulunan sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri için ABD ve UK, gerektiği takdirde, öncülük yapacaktır, gibi maddelerin yer aldığı beyanname, ilk önce Asya'da daha sonra da Afrika kıtasında büyük bir yankı uyandırmıştır (Hazar, 2018: 133–134).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Kenyalı yerliler siyasi temsili elde etmek için daha kapsamlı örgütlenmeler oluşturmaya başlamışlardır. Bu süreçte İngilizler Kenya'nın sömürge olarak kalması ve yerlilerin tepkisini yatıştırmak için bazı tavizler vermek zorunda kalmışlardır. 1944'te Kikuyu kabilesine mensup İngiliz eğitilmiş bir öğretmen olan Eliud Mathu'yu Yasama Konseyi'ne atanmıştır. Aynı yıl ilk ulusal Afrika politik örgütü olan Kenya Afrika Çalışma Birliği kurulmuştur. 1946'da bu örgüt Mathu'nun da çabalarıyla Kenya Afrika Birliği (Kenya African Union) olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu örgütün Luo, Luhya gibi birçok kabileden katılımcısı olmasına rağmen örgüt ağırlıklı olarak yine Kikuyulardan oluşmaktaydı (Spencer, 1985: 130–140).

Sömürge yöneticileri ekonomik ve sosyal gelişmenin, politik gelişmeden önce gelmesi gerektiği ve erken dönemdeki politik faaliyetlerin Kenya'nın medeniyete doğru kademeli olarak ilerlemesini engelleyeceği konusunda hemfikirdi. Bu amaçla hükümet KAU'nun halka açık toplantılarını yasaklamıştır. Sömürgecinin KAU'nun faaliyetlerini engellemek için gösterdiği çaba KAU'nun etrafında daha çok yerlinin toplanmasına neden olmuştur. KAU artık Kenya siyasetinde daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır (Hornsby, 2012: 40).

Bu süreçte 1947'de Hindistan'ın UK'den kopması gibi uluslararası alanda yaşanan gelişmeler Kenya'da bağımsızlık seslerinin daha yüksek çıkmasına neden olmuştur. Yeni doğan Afrika basını (çoğu Kikuyu) sömürgecilerin egemenlik kurallarına meydan okumaya başlamıştır. Avrupalı kiliselere karşı artan direniş ile dini tutumlar da değişmiş, yeni yerli Hıristiyan mezheplerin dini ritüellerinde “kurtuluş teolojisi” vaazları verilmeye başlanmıştır. Sömürgeciler, bu sesleri halktaki huzursuzluğun bir sonucu olarak görmek yerine, halktaki huzursuzluğun nedeni olarak görmüşlerdir (Hornsby, 2012: 41). Bu sesler yükseldikçe hükümetin yerliler üzerindeki baskısı da artmıştır. Bu baskı ise bırakın milliyetçi ivmeyi durdurmayı

ulusal bilincin gelişimini iyice arttırmıştır. Ulusal bilinç embriyo düzeyine ulaştığında ezenle ezilen arasındaki tek çözümün şiddet olduğuna inanan militan yer altı direnişi de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Fanon, 2014: 76).

Mart 1950'ye gelindiğinde, İngilizler kitlesel huzursuzluk durumunda koloni için bir Acil Durum Planı geliştirmişti. Yerlilerde huzursuzluğun kırsal ve kentsel alanlarda eşzamanlı olarak ortaya çıkabileceği beklentisi göz önüne alınarak taşra ve ilçede katı bir askeri ve polis gücünden oluşan 'acil komiteler' kurulmuştur. Mayıs 1950'de Nairobi genel grevi, Acil Durum Planı'nın ilk başarılı sınavıydı. Nairobi'nin sokaklarında zırhlı arabalar görülmüş ve bazı bölgelerde isyancı kalabalıkları dağıtmak için göz yaşartıcı gaz kullanılmıştır. İlk sınav için önemli olan gelişme, ateşli silahların hedefi olmayı, yerli çetelerin ayaklanmalar için fitili ateşleyecek bir argüman olarak kullanacağı endişesiyle İngiliz birliklerinin ateşli silah kullanmamaya özen göstermeleriydi. Ancak bu özen diğer ayaklanmalarda gösterilmeyecek ve binlerce yerli öldürülecekti (Percox, 2001: 47).

1950-1'de, Rift Vadisi'nde, Kikuyu Rezervinde ve Nairobi'de birçok radikal yerli tutuklanırken, bir kısmı da çıkan çatışmalarda hayatını kaybetmiştir. 1952 yılına gelindiğinde, Kikuyu erkeklerinin yüzde 75 ila 90'ı sömürgeciye karşı muhalif hareketi desteklemekteydi. UK'de İşçi Partisi hükümetinin etkisiyle Kenya'da oluşan bu huzursuzluk ortamının dinmesi için Kenya'nın Yasama Konseyi'nde daha fazla Afrika temsilcisinin önü açılmıştır. Nisan 1952'de Londra LNC'lerin seçim şartıyla Afrika adaylarını seçebileceğine karar vermiştir. Ancak Londra'nın giderek artan baskısına rağmen Kenya'daki İngiliz yerleşimciler Afrikalılar için seçim yapılmaması ve arazi durumlarının gözden geçirilmemesi konusunda çok kararlıydılar. Beyaz kolonlar için Kenya "beyaz adamın ülkesi" olarak kalmalıydı (Hornsby, 2012: 43-44).

2.4.Yerli Direnişinde İkinci Dönem: Mau Mau İsyanı 1952-1958

Kenyatta'nın 1951 yılında Londra'ya yaptığı başvuruda yer alan toprak ve temel hak talepleri reddedildikten sonra, Kenya sömürge yönetimi tüm yetkiyi kendi üzerine aldığı açıklaması üzerine Mau Mau adı verilen şiddet içeren ayaklanmalar patlak verdi. Mau Mau militan örgütünün ortaya çıkmasındaki en önemli neden KCA

ve KAU'nun barışçıl stratejileri ile politik anlamda bir başarı elde edememeleri idi (Throup, 1985: 407).

Mau Mau hareketi, mülkiyet, özgürlükler, eğitim olanakları, siyasi temsil hakları üzerindeki kısıtlamalar dâhil olmak üzere ülkenin tüm üretim kaynaklarını ele geçirmek isteyen beyaz yerleşimcilere karşı anti kolonyalist bir ayaklanma idi. Aynı zamanda geleneksel Afrika kültürünü yok ederek Hristiyan kültürünü yerleştirmeye çalışan misyonerlere karşı anti-Hristiyan bir hareketti (Oran, 1997: 150). Mau Mau hareketi yerlilerin bir araya gelerek gösteriler yaptığı bir organizasyondan daha fazlasıydı. Kenya Parlamentosu adı altında bir yönetim organı vardı. Bu parlamento Mau Mau isyanın patlak verdiğinde Mau Mau'nun Kenya Kara Özgürlük Ordusu (KLFA) adındaki silahlı direniş kadrosunun eğitimi gibi uygulamalardan da sorumluydu. Eğer direniş başarıya ulaşırsa Parlamento bağımsız Kenya'nın siyasi yönetim kadrosu, KLFA da askeri yönetim kadrosu olacaktı (Wachanga, 1975: 40–42).

Sömürgeciye karşı bu direniş hareketine katılmak için erkeklerin (çoğunlukla Kikuyu) geleneklerine uygun birtakım ayinler çerçevesinde yemin etmesi gerekiyordu. Militan bu aşamada düşmanlarına karşı savaşmak ve çalıntı toprakları kurtarmak için yeminini ettikten sonra direnişe katılmış oluyordu. Bu yemin Kenya milliyetçiliğinin simgesiydi (Rosberg, Nottingham, 1966: 243–261). Militanların ilk hedefinde beyaz yerleşimcilerin sahip olduğu mülkler vardı. Bunun dışında sömürgecilere destek veren yerliler de direnişin hedefinde olan gruplar arasındaydı (Twandle, 1993: 23).

1952 yılına gelindiğinde beyaz yerleşimciler hükümetin milliyetçiler üzerindeki baskısını sonuna kadar arttırmasını talep etmişlerdir. Vali Sir Philip Mitchell sokağa çıkma yasakları ve kitlesel tutuklamalarla düzeni yeniden kurmaya çalışmıştır ve Mau Mau hareketi içinde bir muhbir ağı kurmuştur. Fakat Mitchell'in bu önlemleri düzeni tekrar kurmaktan ziyade direnişe katılanların sayısını daha da arttırmış ve yerli halkın isyan hazırlıklarını tetiklemiştir (Throup, 1985: 408). Vali Mitchell görevinden ayrıldıktan sonra önündeki en büyük engelin kalktığını düşünen KAU toplu işçi grevleri düzenlemiştir. Ancak Avrupa Yasama Konseyi lideri Michael Blundell'in önderliğindeki yoğun yerleşimci baskısı altında hükümet, Acil

Durum Planını devreye sokmayı ve Kenyatta ile diğer KAU liderlerini tutuklamayı kabul etmiştir (Hornsby, 2012: 44).

7 Ekim 1952'de çıkan çatışmalarda Mau Mau hareketinde yer alan Kiambu Şefi Waruhiu ve Kungu(Hristiyan) aktivistler tarafından vurularak öldürülmüştür. Bu eylem sömürgecileri Mau Mau'nun devrimci bir hareket olmasının yanı sıra bir iç savaş tetikleyicisi olduğuna da inandırmıştır. Bunun üzerine Vali Mitchell'in yerine gelen Sir Evelyn Baring 20 Ekim 1952'de olağanüstü hal ilan ederek çoğu Afrika gazetesini yasaklamış ve tüm siyasi partileri kapatmıştır. "Jock Scott" adı verilen operasyonlarda Kenyatta ve KAU'nun önde gelen üyeleri dâhil Mau Mau Merkez Komitesi ve radikallerden 180'den fazla kişi tutuklanmıştır (Percox, 2001: 64). KAU'nun önde gelen liderleri olan altı kişi, Kenyatta(Kikuyu), Kaggia(Kikuyu), Kubai(Kikuyu) ve Kungu Karumba(Kikuyu), KAU Sekreteri Ramogi lakaplı Achieng-Oneko (Luo) ve Ngei (Kamba) Mau Mau şiddetinin organizatörü olarak gözaltına alınmışlardır (Twanddle, 1993: 236).

İsyancıların asıl hedefi kendi toplulukları içinde sömürge hükümeti ile işbirliği yapanlardı. Hükümet, Hıristiyan olan Kikuyulardan kendine sadık bir savunma kuvveti oluşturmaya çalışmıştır. Bu grubu silahlandırarak Mau Mau'ya karşı direnişlerinde finanse etmiştir. Onlardan Mau Mau ritüellerine ve Kikuyu sosyal düzenine karşı koymaları istenmiştir. Böylelikle başlangıçta sadece beyaz yerleşimcileri hedef alan direniş hareketi iç savaşa dönüşmüştür. Çünkü hem hükümet hem de Mau Mau direnişçileri kendilerine tabi bireylerin bir tarafı seçmelerini istemişlerdir. Bu iç çatışma, Kikuyu toplumu içinde onlarca yıl sürecek bir bölünmeye neden olmuştur. Ayrıca sömürge yönetimi, özellikle Kikuyu'nun komşusu olan Kamba gibi kabilelerle İngilizlere sadık kalacaklarına dair yaptıkları anlaşmalar ile bu hareketin etno-merkezli kalması için uğraşmış ve ülke bütününde bir kurtuluş mücadelesine dönüşmesini engellemeye çalışmıştır (Hornsby, 2012: 45).

Sömürge yönetimi isyanların kısa ömürlü olacağını düşünseler de bu konuda yanılmışlardı. Sömürgeciye karşı direniş, KAU'nun düzenlediği işçi grevlerinden Mau Mau aktivistlerinin gerilla taktiği kullanarak sürdürdükleri bir savaşa dönüşmüştür. 1952'nin son aylarında rezervlerinden çıkarılan Kikuyular Mau Mau hareketine katılmak için Kenya Dağı ve Aberdares ormanlarına sığınmışlardır

(Ataöv, 1977: 391). Gerilla savaşı esas olarak Kuzey Kikuyu ilçelerinde Nyeri ve Fort Hall'de özellikle de Aberdares'in çalılıklarında yapılmıştır. Ancak tüm engellemelere rağmen Mau Mau gerillaları, rezervlerle ve Nairobi'deki destekçileri ile olan iletişimlerini sürdürmüştür. Çeşitli kapasitelerde 30 bine yakın yerli bu mücadeleye katılmıştır (Twanddle, 1993: 240).

Bir kısmı beyaz yaylalardan sürülmüş topraksız köylüler iken, bazıları da Nairobi çevresinde yaşadıkları korkunç tecrübelerden ötürü, öfke ve kızgınlık içinde bir çıkış arayan, kentli işçilerdi. Bu kişiler toprak sorunu ile birlikte yürürlükte olan eğitim ve politik sistem yüzünden huzursuz oldukları için bu harekete katılmışlardır. Birçok Mau Mau direnişçisi, Kikuyu Merkez Birliği veya Kenya Afrika Birliği gibi örgütleri seferberlik için bir üs olarak kullanan üyelerdi (Anderson, 2005a: 61–63). Hepsinin savaşta yer alma sebepleri farklıydı ve savaşmak için geleceğe dair tek bir vizyonları yoktu. Dedan Kimathi, Mathenge ve General China Waruhiu Itote gibi en tanınmış Mau Mau liderlerinin birçoğu Kikuyu ilçelerinin en kuzeyindeki Nyeri'den gelen topraksız köylülerdi. Jock Scott operasyonunda politik liderlerinin çoğunun tutuklanması üzerine Mau Mau hareketi destek için kişisel ya da klan ittifaklarına bel bağlayan, az sayıda silah, mermi ya da güvenilir gıda kaynağına sahip bir hareket haline gelmiştir. Her ne kadar izole edilen isyancı gruplar bazı baskınlarda başarı elde etseler de birleşik bir askeri komuta oluşturma çabaları başarısız olmuştur (Hornsby, 2012: 45).

Bu süreçte hükümet hiçbir şekilde uzlaşmaya çalışmamış ve güvenliğinin ancak Mau Mau'nun tam bir yenilgiye uğratılması ile sağlanacağına inanmıştır. Mau Mau'nun başarılı baskınlarının ardından 1953'ün ortalarında hükümet operasyonları profesyonel askerlerin kontrolüne bırakmıştır. Doğu Afrika'nın diğer bölgelerinden gelen birimler ile birlikte toplamda 55.000 İngiliz askeri Kenya'da hizmet etmiştir (Hornsby, 2012: 45). İngiliz birlikleri Mau Mau direnişçilerini öldürmek için saklandıklarını düşündükleri ormanlara havadan bomba yağdırmıştır. Sadece direnişçiler değil, sivil halk da İngiliz silahlarının hedefi olmuştur. Yerlilere karşı müsamahasız bir savaşa giren İngilizler aynı zamanda, hem yabancıları hem de Afrikalıları kendi davalarının haklılığına ikna etmek için uluslararası basın aracılığıyla acımasız bir propaganda yürütmüşlerdir (Ataöv, 1977: 391).

Sömürge yönetimi uluslararası toplumu, Mau Mau direnişçilerinin modernleşmeye uyum sağlayamayan bir grup oldukları ve milliyetçi olmaktan çok büyüye inanan terörist bir hareket oldukları konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Mau Mau hareketi uluslararası basında ahlak dışı bir takım sapkın ayinler ile yemin ederek masum beyaz yerleşimcilere saldırıp öldüren “yamyam”lar olarak tasvir edilmiştir. Beyaz yerleşimcilere göre bu hareketin, sömürgecilerin ekonomik, sosyo-kültürel baskıları ile bir alakası yoktu. Bu tasvir İngilizlerin Kenya’da yaptığı soykırımı meşrulaştırma çabalarının en vurucu özelliği idi. Uluslararası basında Mau Mau hareketine dair yer alan bu yanlış algı, bu hareketin doğuş nedenlerine dair doğru bilgiye ulaşılmasının önündeki en büyük engeldi (Oran, 1997: 149).

Nisan 1953’te Kenyatta ve diğer beş üst düzey şüpheli güçlü bir savunma yapmalarına rağmen Kapenguria mahkemesi Kenyatta’yı ve diğerlerini Mau Mau önderliğini yapmaktan suçlu bulup tutuklamıştır. Yıllarca gözaltında kalmasına rağmen, Kenyatta’nın Mau Mau’nun lideri olduğunu gösteren neredeyse hiçbir kanıt elde edilememiştir. Ocak 1954’te İngiliz birlikleri Kenya Dağı kuvvetlerinin başı olan hareketin lideri Itote’yi esir almış ve Turkana’daki Kenyatta ile aynı hücreye koymuştur. 1954’ün başlarında hareketin başarısız saldırı girişimleri sonucunda işler sömürge hükümetinin lehine dönmeye başlamıştır (Hornsby, 2012: 46).

Nisan 1954’te binlerce asker ve polisle gerçekleştirilen “Anvil Operasyonu”nda binlerce direnişçi tutuklanırken, yüzlercesi de ağır bombardıman altında can vermişlerdir. Yirmi dört bin yerli, uygun evrakları olmadığı gerekçesiyle veya Mau Mau destekçisi olmakla suçlanarak yargılanmadan gözaltına alınmıştır. Bu operasyon Mau Mau direnişine büyük bir darbe indirmiştir. Kısa süre sonra hükümet, Mau Mau direnişçilerinin tedarik hatlarını da kesmeye başlamıştır. Bunun sonucunda sadece silahların hedefi olduğu için değil, açlıktan dolayı da binlerce direnişçinin hayatını kaybettiği bilinmektedir (Percox, 2001: 90).

Çok sayıda Mau Mau direnişçisinin hayatını kaybetmesine rağmen isyancılar davalarından vazgeçmeyerek son Mau Mau savaşçısı kalana kadar bu isyanı sürdürmeyi amaçlamışlardır. 1955 yılında sömürge yöneticileri ile yapılan görüşmelerde Mau Mau’nun sunduğu, olağanüstü halin kaldırılması ve İngiliz birliklerinin ormanlardan çıkması, tutukluların serbest bırakılması, yerlilerin zorla

topraklarından çıkarılma uygulamasının sonlandırılması ve Kipandenin kaldırılması gibi talepleri İngiliz yetkililer tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine görüşmeler sonlandırılmıştır. Ancak Ekim 1956'da Mau Mau lideri Kimathi'nin yakalanması ve infaz edilmesiyle direniş resmen sona ermiştir (Wachanga, 1975: 99–105).

Sömürge hükümeti Mau Mau direniş hareketini bastırmak için uyguladığı ekonomik ve askeri baskının sonuçlarını gizlemeye çalışsa da 1960 tarihli Corfield Raporu'nda 1952–1956 yılları arasında 1017 Mau Mau direnişçisinin İngiliz birlikleri tarafından öldürüldüğü açıklanmıştır. Ayrıca 29 Asyalı ve 95 Avrupalıda bu direniş sırasında hayatını kaybedenler arasındadır. Resmi olmayan rakamlara göre ise siviller dâhil olmak üzere en az 20 bin Afrikalı hayatını kaybetmiştir. Bine yakın kişi yargılanarak idama mahkûm edilmiştir. Mau Mau şüphelilerine karşı dayak ve işkence olağan bir hal almış ve kayıtlara geçmese de güvenlik güçlerinin bu dayak ve işkenceleri sonucunda yüzlerce kişinin öldüğü tahmin edilmektedir (Maloba, 1993: 96).

150.000 ile 320.000 arası Afrikalı, 50'den fazla gözaltı ve çalışma kampında uzun süreler boyunca alıkoyulmuştur. Sömürge yönetimi bu kamplardaki soykırımı “home guard” adı verilen görevlilere bırakmıştır. Bu görevliler kamplarda bulunan tutukluları sözde tekrar topluma kazandırmak amacı ile “rehabilitation pipeline” adını verdikleri bir yöntem kullanmışlardır. Bu yöntem ile tutuklulara Hristiyan değerlerinin telkini adı altında uygulanan psikolojik ve fiziksel işkence ile suçları zorla itiraf ettirmeye çalışılmıştır. Bu kamplarda yapılan kötü muameleler Colonial Office ve Sömürge Vali'si tarafından reddedilmiştir. Kampların çoğu 1958'de kapatılmıştır (Hornsby, 2012: 47).

İngilizler görünüşte Mau Mau'yu bastırarak zafer kazanmış gibi görünse de isyanın neden olduğu ekonomik maliyet İngiliz sömürge yönetiminin sürdürülebilirliğini tartışmaya açmıştır. Bu yüzden İngiliz yöneticiler zorunlu olarak reforma gitmişlerdir. 1954'te Lyttelton Anayasası ile Afrikalı J.B. Ohanga'ya bir bakanlık verilirken, aynı zamanda siyasi partilerin faaliyetlerine de tekrar izin verilmiştir. Mau Mau'nun sona ermesinin ardından Ekim 1956'da Afrikalılara bir bakanlık daha bırakılırken Yasama Kurulundaki Afrikalı üye sayısı da 8'e

çıkarılmıştır. Ancak Avrupalılar Afrikalı nüfusa göre azınlık olmasına rağmen hala yönetimdeki sayısı Afrikalı üyelere göre daha fazlaydı (Percox, 2001: 86–87).

Mart 1959’da Holo toplama kampında on bir yerli tutsağın öldürülmesi ülke genelinde büyük yankı uyandırmış ve gösteriler birbiri ardına gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Hem uluslararası alandan hem de ülke içinden gelen baskı sonucunda sömürge yönetimi olağanüstü hali Ocak 1960’da kaldırmıştır. Siyasi parti yasaklarının da tamamen kalkması ile 1960’ta Kenya’nın geleceğini belirleyecek olan iki siyasi parti, Kenya Afrika Ulusal Birliği (Kenya African National Union-KANU) ve Kenya Afrika Demokratik Birliği (Kenya African Democratic Union-KADU) kurulmuştur (McConnell, 1999: 54). Bu iki parti de bağımsızlığı istemekle birlikte KADU, Kenya’nın Majimbo adı verilen bölgelere ayrılarak federal bir yönetim sistemine geçmesini isterken KANU, etnik grupları yönetmek için merkezi bir devlet istiyordu (Anderson, 2005b: 553-556).

14 Şubat–6 Nisan 1962 tarihleri arasında Londra’da düzenlenen anayasa konferansında Kenya’da Afrikalıların çoğunlukta olduğu bir yönetim şekline karar verilmiştir. Yeni hükümette Kenyalılar 16 bakanlığın 14’ünü almışlardır. KANU ve KADU 7’şer bakanlık almışlardır. KANU’nun önderi seçilen Kenyatta’ya Anayasa ve Ekonomik Planlama, KADU’nun önderi Ronald Ngala’ya Anayasa Yönetim Başkanlığı görevi verilmiştir. Mayıs 1963 seçimlerinde KANU büyük bir zafer kazanmıştır. Self determinasyon ilkesini benimseyen yeni anayasa 1 Haziran 1963’te yürürlüğe girmiş ve Kenyatta Kenya’nın ilk yerli başkanı olmuştur (Branch, 201: 14).

Bölüm Değerlendirmesi

Sömürge yönetimi, alt grup kategorilerini sömürmek için sayısız araç kullandığı gibi iktidarının yayılmasında da farklı stratejiler uygulamıştır. Dolaylı yönetim dâhil olmak üzere uygulanan bu stratejiler ile Kenya’nın heterojen yapısında bir parçalanma meydana getirerek bu yapıyı küçük homojen birimlere bölmüştür. Bu tür parçalanma koşullarında karşı tarafta direniş, isyan ve yıkım da farklı şekil ve biçimler almıştır.

Bu bağlamda 1890–1920 yıllarını kapsayan dönemde sömürgeciye karşı direnişin çapı oldukça dardı ve neden olduğu yıkımda sömürgeciler tarafından kısa sürede telafi edilebilecek düzeydeydi. Sadece askeri çatışmaların söz konusu olduğu bu dönemde İngiliz birliklerinin hatırı sayılır bir üstünlüğü vardı. Ancak kökenleri 1920’li yıllara dayanan ve 1952 yılında da patlak veren Mau Mau hareketinin hem çapı hem de yıkım gücünün etkili olduğu alan oldukça genişti. Ayrıca Mau Mau sadece yerlilerin askeri olarak direnç gösterdikleri bir hareket değil, aynı zamanda siyasiler aracılığıyla da çeşitli taktik ve stratejiler kullanan politik, kültürel, ekonomik ve ideolojik anlamda anti kolonyalist ve anti Hristiyan bir mücadeleydi.

Kenya’da İngiliz yöneticilerinin en önemli hatası 1945 itibariyle başlayan dekolonizasyon sürecinin ülkedeki yansımalarını görmemezlikten gelerek yüzlerini beyazların acımasız bir şekilde baskı rejimi kurduğu Güney Afrika ve Rodezya’ya çevirmesiydi. Fakat bu süreçte Jomo Kenyatta gibi hem yurt içinde hem de yurtdışında bağımsızlık için mücadele veren Kenyalı Afrikalılar Kenya’nın “beyaz adamın ülkesi” olarak kalmasına göz yummadılar. Jomo Kenyatta ve çoğu aydın şiddete başvurmadan bir mücadele yürütmeye çabalarken, İngilizlerin toplum üzerindeki orantısız kuvvetle uyguladığı baskı tek çözümün şiddet olduğunu savunan Mau Mau hareketinin doğmasına neden olmuştur. İsyan süresi boyunca herhangi bir toprak kazanımı elde edemeyen Mau Mau hareketi görünüşte herhangi bir siyasi ve askeri başarı kazanamamış olmasına rağmen bağımsızlığa giden yolda önemli bir farkındalık yaratmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

BİR AKTİVİSTTEN ULUS LİDERLİĞİNE MZEE JOMO KENYATTA

3.1. Mzee Jomo Kenyatta'nın Hayatı

Afrika halklarının bağımsızlığında önemli bir figür olan Kikuyu kabilesine mensup Kamau wa Ngenji'nin (Mzee Jomo Kenyatta) doğum tarihi ile ilgili net bir bilgi olmamakla birlikte, genel kanıya göre Ngenji, 20 Eylül 1889 tarihinde Nairobi yakınlarında Kiambu'da doğmuştur. Doğduktan kısa bir süre sonra anne ve babasını kaybetmiştir. Bu nedenle amcası ve büyükbabası tarafından büyütülmüştür. Bu zaman zarfında Thogoto'da bulunan Church of Scotland Mission misyoner okulunda ilkokul eğitimini almıştır. Bu okulda din eğitimi alan Ngenji Hristiyan olduktan sonra ismini John Peter olarak değiştirmiştir. Daha sonra kendi isteği ile tekrar ismini Johnstone Kamau olarak değiştirmiştir. Böyle bir değişiklik yapmasının sebebi ise, ailesinin verdiği ismi korumak istemesindedir (Roberts, 2006: 905).

1912 yılında misyoner okulundaki eğitimini bitirdikten iki yıl sonra 1914 yılının Ağustos ayında, mezun olduğu İskoç Kilisesi'nde vaftiz edilmiştir. İngilizce eğitim veren bu misyoner kurumlarda, daha sonra sömürge hükümetine hizmet etmesi için yetiştirilen ve misyon çocukları olarak kabul edilen Kenyatta ve diğerleri gelecekte sömürge hükümetine karşı direnişin öncü aydınları haline gelmiştir. Kenyatta vaftiz edildikten sonra iş bulmak amacıyla Nairobi'ye taşınmıştır. Nairobi'de Thogoto'daki yıllarından tanıdığı mühendis John Cook ile birlikte hareket etmiştir. Arkadaşı Cook sayesinde Nairobi'nin önemli bir çiftliği olan sisal çiftliğinde yardımcı marangoz ve tarım işçisi olarak çalışmıştır (Rosberg, Nottingham, 1970: 18).

Bu sırada I. Dünya Savaşı patlak vermiş ve İngilizler, Kenya yerlilerini savaşta asker olarak kullanmak için zorunlu askerlik yasası getirmiştir. Bu uygulamaya dâhil olmak istemeyen Kenyatta, babaannesinin mensubu olduğu Masai kabilesinin toprakları olarak kabul edilen Narok bölgesine kaçmıştır. Narok'ta Hint kökenli bir inşaat firmasında çalışmıştır. I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte, tekrar Nairobi'ye taşınmış ve Stephen Ellis'e ait bir işyerinde tezgâhtar olarak çalışmaya başlamıştır (Matter, 2010: 161-165).

Kenyatta, toplamda dört evlilik yapmış ve bu evliliklerden de 7 çocuk sahibi olmuştur. 1919'da Kenyatta, ilk eşi Grace Wahu ile Kikuyu geleneklerine uygun bir törenle evlenmiştir. 20 Kasım 1920 tarihinde de ilk oğlu Peter Muigai dünyaya gelmiştir. Kenyatta evlendiği yıl Nairobi Kent Konseyi'nde Su Şefi Olan arkadaşı Cook'un yanında su bölümünde çalışmıştır. Öte yandan Kamau Nairobi Yüksek Mahkemesi'nde tercümanlık görevlerini de yürütmüştür. 1928 yılında ilk evliliğinden ikinci çocuğu Margaret Kenyatta dünyaya gelmiştir. Kenyatta 1931 yılında eğitim için gittiği UK'de, 1942 Mayısında İngiliz Edna Clarke ile ikinci evliliğini yapmıştır. Fakat çok uzun sürmeden 1946 yılında Clarke'den boşanmıştır. Bu evlilik kısa sürmüş olsa da, 1943 yılında Peter Magana adında bir çocukları olmuştur(Sanders-McMurtry, 2008: 255-256).

1946 yılında Kenya'ya dönen Kenyatta, Kiambu Şefi'nin kızı Grace Wanjiku Koinange ile üçüncü evliliğini gerçekleştirmiştir. Bu evlilikten de 1950 yılında Jane Makena Wambui adında bir kız çocukları dünyaya gelmiştir. Ancak Koinange doğum esnasında hayatını kaybetmiştir. Kenyatta, üçüncü eşini kaybettikten sonra, 1951 yılında Ngina Kenyatta (Mama Ngina olarak da bilinir) ile son ve dördüncü evliliğini yapmıştır. Bu evlilikten de isimleri Kristina Wambui, Anna Nyokabi, Uhuru Kenyatta (Mevcut Kenya Devlet Başkanı) ve Muhoho Kenyatta olmak üzere dört çocuk sahibi olmuştur(Branch and Nicholas, 2006: 15-18).

3.2. Jomo Kenyatta'nın Siyasi Girişimleri

Savaş'ın ardından sömürgelerde sosyo-ekonomik hayat kötüye gittikçe yerliler arasında kaybettikleri hakları alabilmek için bir takım örgütlenmeler başlamıştır. 1921'de Genç Kikuyular Birliği'nin kurulmasında büyük bir emek sarf eden Harry Thuku'nun faaliyetleri, Kenyatta'nın ilgisini çekmiştir. Kikuyu kabilesindeki örgütlenmeleri yakından takip eden Kenyatta, sömürgecilere karşı kurulan birliklerle görüşmeler gerçekleştirmiştir(Boumama, 2014: 64-65).

Harry Thuku, kıta dışında faaliyet gösteren siyahi hareketleri yakından takip etmiştir. Böylelikle ABD'deki siyahi hareketin iki önemli figürüyle bağlantı kurmuştur. Bu iki figür Marcus Garvey ile William Edward Burghardt Du Bois'tir. Bu iki figür Afrika'nın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir etki uyandırmıştır.

Çünkü Gana lideri Kwame Nkrumah, Güney Afrika lideri Nelson Mandela, Burkina Faso lideri Thomas Sankara ve özellikle de Kenya lideri Jomo Kenyatta gibi Afrikalı figürler Garvey ve Du Bois'ten çok etkilenmişlerdir. Bu anlamda Afrika bağımsızlık hareketlerinde önemli birer figür olmuşlardır (Spencer, 1985: 42–43).

Kenyatta, YKA'ya 1922 yılında üye olmuştur. Thuku'nun tutuklanması ve YKA'nın faaliyetlerinin yasaklanmasının ardından 1924 yılından itibaren Kenyatta, James Beuttah ve Joseph Kangethe'nin politik fikirlerini benimsemeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1925 yılında yeni bir politik örgütün, Kikuyu Merkez Derneği'nin(KCA) kuruluş çalışmalarına katılmış ve önemli faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Kikuyu Merkez Derneği, YKA'nın basit bir devamı niteliğinde olmamıştır. Aksine, Kenya toplumunda çok büyük bir yankı uyandırmıştır. Sömürgeci hükümetin politik faaliyetleri kısıtlayıcı baskılarına rağmen KCA faaliyetlerini hızla yürütme kararı almıştır(Boumama, 2014: 66-67).

Kenyatta, 1924–1929 yılları arasında KCA'nın yerlileri bilgilendirmek için Kikuyu dilinde çıkardıkları Muigwithania (uzlaştırıcı) gazetesinin editörlüğünü yapmıştır. Bu gazetede yayınları ile sömürgeci yetkililerin yerliler üzerinde oluşturmuş olduğu baskı rejimini eleştirirken bir yandan da Batı tarzı eğitimi savunmuştur (Muraya-Brown, 1973: 125–126). 1928 yılında da KCA'nın genel sekreteri olmuştur. Ardından KCA, Kenyatta'yı 1929 yılında, halkının davasını ve İngiliz yetkililerin Kenya halkına yaptığı zulümleri anlatması amacıyla Londra'ya göndermiştir. Kenyatta, davası için gittiği Londra'da kadınlar için konut vergisinin kaldırılması, Kikuyu topraklarının yabancılara devredilemezliği ve Afrikalı üyenin bulunmadığı Yasama Konseyi'nde temsil hakkı elde etmek gibi isteklerde bulunmuştur. Fakat kaldığı 20 ay boyunca Londra hükümetini etkilemeyi başaramayan Kenyatta, olumlu bir sonuç alamadan tekrar Kenya'ya geri dönmüştür. Ancak burada da fazla kalmayan Kenyatta, 1931 yılında tekrar Londra'ya dönmüş ve Birmingham Quaker Koleji'ne kaydını yapmıştır (Hornsby, 2012: 33).

1946'ya kadar UK'de kalacak olan Kenyatta'nın bu gidişinin altında yine KCA tarafından yüklenen büyük bir sorumluluk vardı. Bu durum Kenyatta'nın yeni ve farklı girişimlerde bulunmasına olanak sağlamıştır. 1937 yılında Londra merkezli

IASB örgütü kurulmuştur. Bu örgütün temel amacı, sömürge altında olan tüm halkların haklarını savunmak ve onların kendi kendilerini yönetmelerini sağlamaktır. Sömürgecilerin Afrika kıtası başta olmak üzere, Asya ve Karayipler'deki acımasız ve şiddete dayalı politikaları, bu topraklarda yaşayan çok sayıdaki insanın ölümüne, sakatlanmasına ya da yaşadıkları yerlerden göç etmelerine sebebiyet vermiştir. Bu acımasız ve şiddete dayalı politikaları durdurmak adına hem örgütler kurulmuş hem de kongreler düzenlenmiştir. IASB örgütü de bunlardan biridir. Jomo Kenyatta da bu örgütün kurucu üyelerinden biri olmuştur. Kısa bir süre sonra da Kenyatta, bu örgütün sekreter yardımcısı görevini üstlenmiştir (Branch and Nicholas, 2006: 19-22).

3.3. Jomo Kenyatta'nın Beslendiği Entelektüel Kaynak

Kenyatta, UK'ye gider gitmez siyah diasporayla temas kurmuştur. Kenyatta'nın bu diasporayla temas kurmasında, Manilal Ambalal Desai etkili olmuştur. Desai, 1919 yılından beri yönettiği Doğu Afrika Kronik Gazetesi ile tanınmış bir Kenyalıdır. Bu yayın organının faaliyetleri İngiliz sömürge hükümetini rahatsız etmiştir. Çünkü gazete, sömürgecilerin benimsemiş oldukları olumsuz politikalara yer veriyor ve haksızlıkların giderek çoğaldığını halka ve dünyaya duyurmak için çabalıyordu. Kenyatta'nın politik fikirleri, böyle bir oluşum içerisinde şekillenmiştir (Kenyatta, 1968: 19-23).

Kenyatta'ya yol gösterip yardımcı olan bir diğer Afrikalı da, Güney Afrika Yerli Ulusal Kongresi'nin Genel Sekreteri olan Isher Dass idi. Dass, Kenyatta'nın Londra yolculuğu için gerekli mali desteği sağlamıştır. Ayrıca Dass'ın, 1933 yılından sonra yerli topluluk adına Yasama Konseyi'ne de seçilmiş olması, Kenyatta'ya ayrı bir kapı açmıştır. Bu vesileyle Dass, Kenyatta'nın Londra ziyareti boyunca ona eşlik etmiş ve onun İngiliz solu ve emperyalizme karşı birlik gruplarıyla temas kurmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler, Kenyatta'nın politize olmasını sağlamış ve Kenya halkı için daha da çok çaba göstermesine neden olmuştur. Kenyatta'nın kıta dışı temasları hem kendisine hem de Kenya ve Afrika halklarına büyük katkılar sağlamıştır (Boumama, 2014: 68).

Ayrıca Kenyatta Londra’da George Padmore ile tanışma fırsatı da bulmuştur. Padmore, Trinidadlı, Pan-Afrika fikrini savunan bir gazeteci ve yazardır. Aynı zamanda Komünist Enternasyonal’in sendikalar dalı olan Uluslararası Kızıl Sendikalar’ın “Siyah Seksiyonu” sorumluluğunu da yürütmüştür. Kenyatta, bir yıllık Birmingham eğitiminden sonra 1932 yılında Londra’ya dönmüştür. Aynı yıl Kenyatta, Padmore’un önerisi üzerine Moskova’da ekonomi bölümünü okumak için SSCB’ye gitmiştir. Fakat Padmore’un SSCB ile yaşadığı uyuşmazlık nedeniyle Kenyatta’nın buradaki eğitimi aksamıştır. 1934’te tekrar Londra’ya dönen Kenyatta, Siyah milliyetçiler ve Pan-Afrikanizm’i savunan önderlerle bir araya gelmiştir (Boumama, 2014: 70).

Aynı yıl Londra Üniversitesi Koleji’nde Arthur Ruffell Barlow’un İngilizce-Kikuyu sözlüğü üzerinde çalışmalara başlamıştır. Bir yıl sonra da ünlü Polonyalı antropolog Bronislaw Malinowski’nin sosyal antropolojisini incelemek için LSE’ye geçmiştir. Malinowski, Kenyatta’nın yaşamında önemli bir etki bırakmıştır. Çünkü Kenyatta, Kikuyu geleneği ve kültürü üzerine yazmış olduğu tezini Malinowski’nin danışmanlığında bitirmiştir. Daha sonra tezini Facing Mount Kenya başlığıyla yayınlamıştır. Kenyatta 1942’de My People of Kikuyu adlı bir kitap daha yazmıştır. Bu kitap ilk çalışmasından ayrı bir çalışmaydı ve bu çalışmanın amacı Kikuyululara tarihlerini hatırlatmaktı (Charton, 2013: 45–59).

Kenyatta, Londra’da sadece eğitimle ilgilenmemiş aynı zamanda bir aktivist olarak sömürge düzenine karşı durmak için Padmore’un yanında bulunarak ondan öğrendiği pek çok şeyi uygulamaya da çalışmıştır. Örneğin, 1935 yılında faşist İtalya tarafından işgal edilen Etiyopya’yı desteklemek için kurulan *International African Friends of Abyssinia*’nın kurucu üyesi olmuştur. Bu durum Kenyatta’nın ufkunun genişlemesine daha geniş bir yelpazede düşünmesine katkı sağlamıştır. Bu örgüt gibi pek çok örgüte de katılan Kenyatta, Londra’daki yaşamı boyunca siyasi girişimcilik adına verimli faaliyetlerde bulunmuştur(Daban, 2017b: 253-254)

Sömürgecilere karşı faaliyet gösteren önemli isimlerden biri de, bilindiği gibi, şüphesiz W.E.B. Du Bois’tir. Du Bois, siyahi milliyetçilik fikrinin savunucularından biridir. Kenyatta, Du Bois ile tanıştıktan sonra, onun fikirlerinden etkilenmiş ve

onunla birlikte faaliyet göstermiştir. Pan-Afrikanizm'in öncülerinden olan Du Bois, 1900 yılında ilk Pan-Afrika Konferansını düzenlemiştir. Ardından 1919–1927 yılları arasında düzenlenen dört Pan-Afrika Kongresi'nin de mimarı olmuştur. Du Bois'in genel olarak benimsediği fikirler; kültürel bir milliyetçiliği ortaya koymak, siyah milliyetçiliği geliştirip siyah üretici ve tüketicilerin kooperatiflerinin ayrı bir grup ekonomisi oluşturmasını sağlamak, öte yandan siyahlara karşı uygulanan ekonomik ayrımcılık ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Tüm bu düşünsel akımdan etkilenen Kenyatta Du Bois'in çalışmalarına katılmıştır (Boumama, 2014: 33).

Du Bois'in Pan-Afrika Kongresi çerçevesindeki çalışmaları, 1945 yılında kurulmuş olan Pan-Afrika Federasyonu çatısı altında birleştirilmiştir. 1945 Ekim'inde Manchester'da toplanan 5. Pan-Afrika Kongresi büyük bir coşkuyla gerçekleşmiştir. Bu kongrenin en önemli özelliği, özgürlük ve bağımsızlık sloganlarıyla net bir tavır benimsenmiş olmasıdır (Ki Zerbo, Mazrui, 1993: 477). Kongredeki bildirilerde Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin siyasi ve ruhani lideri olan Mahatma Gandhi'nin benimsemiş olduğu *satyagraha* (sivil itaatsizlik) denilen “şiddete başvurmadan hak arama” stratejisi benimsenmiştir. Ancak bir istisnanın da olduğu dile getirilmiştir. Sömürgeciler, zor kullanmaya ve tahrip etmeye devam ederlerse, Afrikalılar da en son çare olarak, özgürlük ve bağımsızlık için gösterdikleri çabada güce başvurabilecekti. Nitekim esas amaç, herhangi bir tarafın zor kullanımına gerek olmadan, karşılıklı anlaşmalar yoluyla, hakların tesis edilmesiydi. Jomo Kenyatta, bu kongre sonrasında özgürlük ve bağımsızlığı elde etmek amacı ile ülkesine geri dönmüştür (Anıl, 2013: 101-103).

3.4. Kikuyu Merkez Cemiyeti'nden Kenya Afrika Milli Birliğine (KANU)

Kenyatta'nın Londra'da olduğu süre boyunca Kenya'daki sömürgeciye karşı direnişin çapı ve etkisi de değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle etno-merkezli direniş çabaları ulusal bağımsızlık mücadelelerine dönüşmüş ve tüm kıtaya yayılmaya başlamıştır. Kenyatta bu doğrultuda sadece Kenya'nın değil, tüm kıtanın özgürleşmesi ve bağımsızlığına kavuşması adına politikalar üretme ve mücadele etme anlayışıyla hareket etmeye başlamıştır (Lewis, 2007: 72–73).

Bu bağlamda bu politikalar arasında kimliğin tanınması, sömürgeciliğe karşı milli değerlerin belirlenmesi ve korunması, yerli direnişlerinin örgütlenmesi, sömürgeleşme nedeniyle bozulan ekonomik ve sosyo-kültürel yapının tekrar inşa edilmesi sayılabilir. Bu fikre sahip olan diğer Afrikalı liderlerle de görüşmeler gerçekleştiren Kenyatta, Gana lideri Kwame Nkrumah ile 1946 yılında Afrika'da Pan-Afrika Federasyonu'nu kurmuştur (James, 2012: 109-114).

Yurtdışında edindiği siyasi birikimleri Kenya'da uygulamaya koyan Kenyatta, 1947 yılında KAU'nun başkanlığına getirilmiş, aynı yıl Githunguri Öğretmen Eğitim Koleji'nin başkanı olarak da seçilmiştir. Kenyatta Afrika milliyetçiliğini inşa etmek için her iki pozisyonu da kullanmıştır. Kenyatta tarafından yapılan birlik ve beraberlik çağrısı, neredeyse, Afrika'nın tamamında etkisini hissettirmiştir. Çünkü Kenyatta, kitleleri peşinden sürükleyebilecek kişiliği, politik ve entelektüel çizgisi ile Afrika'da bağımsızlık bilincinin kazanılmasının ilk evrelerinde tetikleyici bir etkiye sahip olmuştur (Hornsby, 2012: 41).

1950 yılı itibariyle Kenya'da sosyo-ekonomik ortam yerliler için oldukça elverişsizdi. Sömürge hükümetinin ülke genelinde uyguladığı baskı rejimi yerlilerin bağımsızlık hayallerini gittikçe güçlendirmiştir. 1952'de Mau Mau isyanının patlak vermesi ile birlikte ülke genelinde sıkıyönetim ilan edilmiş, binlerce yerli tutuklanırken binlercesi de İngiliz birliklerinin uyguladığı orantısız şiddet sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte şiddet içermeyen değişim kampanyası yürüten Kenyatta ve diğer aydınlar, sömürgeci hükümetin tutumunu değiştirmesine neden olacak ilerlemeler gerçekleştiremedikleri için kendi ılımlı kampanyaları ile Mau Mau radikallerinin arasında kalmışlardır. Hem Mau Mau direnişçilerinin hem de sömürge hükümetinin KAU üzerindeki baskıları Kenyatta'nın işini giderek zorlaştırmıştır (Hornsby, 2012: 45).

Kenyatta'nın ılımlı yaklaşımına rağmen Kenyatta ve KAU'nun diğer 5 üst düzey yöneticisi Ekim 1952'de Mau Mau hareketinin organizatörü olmakla suçlanıp tutuklanmışlardır. Hakkında herhangi bir kanıt olmamasına rağmen sömürge yetkilileri, Kenyatta'yı "beyaz adamın ülkesi" olan Kenya'nın geleceği için tehlikeli olarak görmüştür. Bu nedenle tanıklara sahte kanıt sağlama konusunda rüşvet

verilmiş ve Kenyatta'nın mahkûmiyetini kolaylaştırmak için İngiliz yargıca £20.000 (10 yıllık maaş) ödenmiştir. Sonuç olarak Kenyatta ve arkadaşları 7 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Hornsby, 2012: 44).

Oysaki Kenyatta, Mau Mau eylemlerinde bulunmamış, özgürlük ve bağımsızlık için şiddete dayanmayan yöntemlere başvurmuştur. Aynı şekilde Mau Mau direnişçileri de onu bu isyanın bir parçası olarak görmemişlerdir. Hatta şiddet eylemlerini kınayıcı ifadelerinden dolayı defalarca Kenyatta'yı uyarılmışlardır. Ancak Kenyatta ülke genelinde bağımsızlığın bir simgesi haline geldiği için Mau Mau'da onu ulusal lider olarak görmüştür. Nitekim Kenyatta'nın büyük bir destek alacağını fark eden İngilizler, Mau Mau eylemlerini bahane ederek Kenyatta'yı tutuklamışlardır (Delf, 1961).

Kenyatta'nın tutuklanmasıyla birlikte, partiler yasaklanmış, Kikuyular Nairobi'den çıkartılmış ve okulları kapatılmıştır. Ancak sendikalara karışılmamış, aksine iki büyük sendikanın liderleri olan Tom Mboya ve Oginga Odinga, önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan Mboya bakan olmuş, diğeri ise ileride Kenyatta'ya karşı en büyük muhalefet eylemini yönetecek olan sol partinin başına geçmiştir. Fakat her ikisi de Kenyatta'nın cezaevinden çıkması için çaba göstermiştir. 1956 yılında yeni bir anayasa düzenlenmiştir. Yapılan seçimlerde Mboya ve Odinga milletvekili seçildikleri halde meclise girememişlerdir. Bu siyasetçiler, siyahlara ve beyazlara verilen hakların eşit olmasını talep etmiştir. Ancak bu talep reddedilmiştir. Bunun üzerine Kenyalılar, iki önemli parti olan Mboya ve Odinga'nın partisi KANU ve KADU partisinin etrafında toplanmışlardır. KANU, Jomo Kenyatta'nın serbest bırakılması için büyük çaba sarf etmiştir. Hatta 1960 yılında yapılan seçimlerde KANU 18, KADU ise 11 milletvekili kazanmıştır. KANU, Kenyatta cezaevinden çıkmadığı sürece hükümeti kurmayacağını ilan etmiştir. Ancak KADU'nun, İngilizlerle işbirliği yaparak Yeni Kenya Partisi ile hükümeti kurması, KANU ve çok sayıda Kenyalı için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Bunlara rağmen KANU, Kenyatta'nın cezaevinden çıkması için faaliyetlerini sürdürmüştür(Asingo, 2003: 16-19).

Hem KANU'nun faaliyetleri hem de Afrika'nın çeşitli yerlerindeki bağımsızlık hareketleri İngilizlerin geri adım atmasında etkili olmuştur. İngilizler, isyanın baskısı ve genişliği konusunda kalıcı bir çözüm elde edemeyeceklerini anlamışlardır. Bu bağlamda Mau Mau isyanı, askeri anlamda bir başarısızlık olarak görülse de politika anlamında büyük bir zafer olmuştur. İngilizler değişen konjonktürde her şeyi kaybetmemek adına ılımlı bir politika izleme kararı almıştır. Bu durum özerkliğe ve bağımsızlığa giden yolu aşama aşama açmıştır. Böylelikle bağımsızlık denetimli ve aşamalı olarak düşünülmüş ve İngilizler, isyancılardan daha az radikal olan arabuluculara gereksinme duyduğu için de destek olabileceği Afrikalı bir grup oluşturmaya çabalamıştır. Bu nedenle de, ilk adım olarak, 1961 yılında Kenyatta'nın cezaevinden çıkmasını sağlamışlardır (Boumama, 2014: 75-77).

Bölüm Değerlendirmesi

21 Ağustos 1961 tarihinde serbest bırakılan Kenyatta, bir yıl sonra, Yasama Konseyi'ne seçilmiştir. Yasama Konseyi önemli bir kurumdu. Çünkü Kenya'nın bağımsızlığı, bu konsey aracılığıyla, resmiyete kavuşmuştur. Konseye seçilen Kenyatta, hiç durmadan, her fırsatta bağımsızlık çağrısında bulunmuştur. Bunun yanı sıra, 14 Aralık 1960 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 1514 sayılı karar tasarısı, sömürge altındaki halkları daha da cesaretlendirmiştir. Karar tasarısı, "Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge" ile sonuçlanmış ve milli kurtuluş hareketlerinin geniş bir yelpazeye yayılmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler bağlamında İngilizler, Yasama Konseyi'nde bulunan Kenyatta başta olmak üzere, Kenyalıları, Kenya'nın bağımsızlığını görüşmek üzere, Londra'ya Lancaster Konferansı'na davet etmişlerdir. Kenya'nın bağımsızlığı üzerine toplamda üç konferans gerçekleşmiştir.

Birinci Lancaster Konferansı 1960 yılında yapılmış ancak, olumlu bir sonuç alınamamıştır. İkinci Lancaster konferansı 1962 yılında başlamış ve konferansa, Yasama Konseyi'nde bulunan sömürgeci memurlar, Yasama Konseyi'ne seçilmiş üyeler, sömürge karşıtı Afrikalılar ve sömürge yanlısı Avrupalılar katılmıştır. Aynı yıl Kenyatta, KANU ve KADU ile görüşerek birleşmelerini istemiştir. Her iki parti birleşerek koalisyon hükümetini kurmuş ve Kenyatta'yı da başkan olarak

seçmişlerdir. Ardından İkinci Lancaster Konferansı'nda görüşülecek kararlar için, KANU ve KADU yetkilileriyle yapılan görüşmeler doğrultusunda bağımsızlık isteğinden geri adım atılmayacağı kararı alınmıştır. Ancak İkinci Lancaster Konferansı'nda elde edilen sonuç, Kenya'nın özerk bir bölge olarak İngilizlere bağlı kalması şeklinde olmuştur (Hornsby, 2012: 70-71).

Bu durum Kenyatta ve Kenyalılara bağımsızlık kapısının aralanacağı umudunu vermiştir. Bu karara itiraz eden Kenyatta ve Kenyalılar, özgür ve bağımsız bir Kenya için faaliyetlerini daha da genişletmeye çalışmışlardır. İngilizler, hem BM'nin kararı hem de mevcut konjonktürde yaşanan bağımsızlık hareketlerine karşın, Kenya'nın bağımsızlığını görüşmek üzere, 1963 yılında Üçüncü Lancaster Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Bu konferans, Kenya ve Kenya halkı için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Üçüncü Lancaster Konferansı'nda alınan karar, Kenya'nın bağımsızlığını öngörmüştür. Böylelikle Kenya, 12 Aralık 1963 tarihinde Kenyatta'nın liderliğinde bağımsız bir devlet olmuştur. Bu bağlamda sömürgecilere karşı verilen bağımsızlık mücadelesi başarıyla sonuçlanmıştır. Ardından bağımsız Kenya'da seçimler yapılmış ve Kenyatta, 1963 yılında, Kenya'nın ilk başbakanı olmuştur. Bir yıl sonra ise cumhuriyet ilan edilmiş ve Kenyatta, Kenya'nın ilk devlet başkanı olarak seçilmiştir. Böylelikle 1964 yılında seçilen Kenyatta, Kenya'yı 1978'deki ölümüne kadar yönetmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KENYATTA DÖNEMİ KENYA CUMHURİYETİ'NİN İÇ VE DIŞ POLİTİKASI (1963/4–1978)

4.1. Kenyatta Dönemi Kenya Cumhuriyeti'nin İç Politikası

1961 yılında serbest kalan Jomo Kenyatta 28 Ekim 1961'de KANU'nun lideri olarak siyasete geri dönmüştür. 1962 yılında Yasama Meclisi üyesi olan Kenyatta, Avrupalı, Hintli ve Afrikalı yerel toplulukların oluşturmuş olduğu koalisyon hükümetinde anayasa ve ekonomi bakanı olarak görev yapmıştır. Kenyatta öncülüğünde Mayıs 1963 tarihinde seçimlere giren KANU, 124 seçim bölgesinden 83'ünden birinci olarak büyük bir başarı elde etmiştir. Böylelikle Haziran 1963'te Kenyatta, Kenya'nın ilk başbakanı olarak göreve başlamıştır. Ardından İngilizlerle yapılan görüşmeler neticesinde varılan anlaşma ile 12 Aralık 1963 tarihinde Kenya bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde yerini almıştır (Hornsby, 2012: 68-70).

Kenyatta'nın başbakanlığı 1 yıl sürmüştür. Bu bir yıllık süre içinde önemli bir anayasa değişikliğine gitmiştir. Mecliste hem KADU hem de KANU üyelerinden büyük bir destek alan Kenyatta, Birinci Anayasa değişikliği ile kraliyetin reddedilmesini, cumhuriyetin ilan edilmesini ve başkanlık makamının getirilmesini sağlamıştır. Böylelikle 12 Aralık 1964 tarihinde cumhuriyeti ilan etmiş ve ilk devlet başkanı olarak da koltuğa geçmiştir. Bu tarihten itibaren "Kenya Dominyonu" ismi "Kenya Cumhuriyeti" olarak değişmiştir. Kenya'nın ilk devlet başkanı olan Kenyatta, başkan olduğunda 71 yaşındaydı ve Kenya'yı 85 yaşına kadar yönetmiştir. Kenyatta liderliğindeki Kenya, uluslaşma ve Afrikalılaştırma politikalarını benimsemiştir (Kenyatta, 1964: 14–15).

KANU seçimlere giderken tıbbi ve hastane hizmetleri, yaşlılık ve sakatlık ödenekleri, ücretsiz ve evrensel eğitim, işsizlere yönelik politikalar ve akademik çalışmalar için ihtiyaç duyan herkese maddi yardım gibi birçok konuda vaatte bulunmuştur. Kısmen ücretsiz tıbbi bakım ve ücretsiz üniversite eğitimi olanağı

sağlanmıştı ancak bu olanaklara çok az kişi sahip olabiliyordu. İlk ve orta öğretim ücretliydi ve yalnızca küçük bir azınlığa açıktı (Hornsby, 2012: 138).

Hizmetlere ve özellikle eğitime erişim için birçok taleple karşı karşıya olan hükümet, Swahili'de Harambee olarak bilinen bir kendi kendine yardım sistemini teşvik etmiştir. Harambee, devletin onlara sağlayamadığı okullar, klinikler ve dispanserler inşa etmek için toplu bağış toplama ve gönüllü çalışma ile oluşturulan bir sistemdi. Harambee'nin, bir devlet felsefesi olarak üç hedefi vardı. İlk hedefi yerel önceliklere cevap veren ve devletin sağlayamadığı yerel kalkınma için alternatif bir yol olmaktır. İkinci olarak, beklentileri hükümetten uzaklaştırması ve bu nedenle hükümete karşı protestoyu tetikleyebilecek gerilimleri azaltması hedeflenmiştir. Üçüncü hedef, şehirlerde veya yurtdışında yatırım yapan varlıklı kesimlerin kırsal topluluklara katkıda bulunmalarını sağlayarak, toplum içinde güçlü bir bağ oluşturmaktır. Harambee, biriken yatırımı yerel hizmetlere dönüştüren, yeniden dağıtma amaçlı bir tasarruf planıydı. Harambee kısmen başarılı bir şekilde uygulansa da bazı problemler de yarattı. Çünkü plansız olması bazı projelerin kıt kaynaklar nedeniyle sürdürülemez olması, yıllar geçtikçe Harambee'nin iflas etmesine neden olmuştur (Holmquist, 1984:174-179).

Kenya ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Tarımsal üretim bağımsızlıktan sonra artış gösterse de çay, kahve, buğday gibi ana ihracat ürünleri uzun bir süre daha Avrupalı çiftçilerin tekelinde kalmıştır. Afrikalı çiftçilerin üretimi az olduğu için ancak kendilerine yetiyordu. Bağımsızlıktan sonra endüstriyel alanda da bir takım ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. İlk endüstriyel atılımlar Mombasa'da açılan petrol rafinerisi ve ülkenin çeşitli yerlerinde kurulan tekstil fabrikaları ve hidroelektrik santralleri olmuştur (Ataöv, 1977: 397). 1965 yılı itibariyle de planlı ekonomik kalkınma dönemine geçilmiştir. İlk 6 yıllık kalkınma planı, devlet merkezli bir ekonomi çerçevesinde tasarlansa da uygulamada özel teşebbüs son derece ağır basmıştır. Kenya'nın üretken projeleri vardı. Ancak bunları hayata geçirecek kaynak ve sermayeyi devlet üretememiş ve ihtiyaç duyulan sermayeyi dış yardım veya özel yatırım ile elde etmeye çalışmıştır. Yerli kaynaklar sermaye üretimi için yetersiz kaldıkça Kenya'nın maddi olarak dışa bağımlılığı da dış kalkınma yardımı, hibeler, krediler ve özel teşebbüsler aracılığıyla artmıştır. Dünya Bankası ve

UK tarafından sağlanan kalkınma kredileri, askeri yardım, sel ve kıtlık yardımı ve bütçe açıklarını karşılayacak hibeler Kenya'nın UK ile olan maddi bağımlı koparamamasına neden olmuştur (Hornsby, 2012: 128).

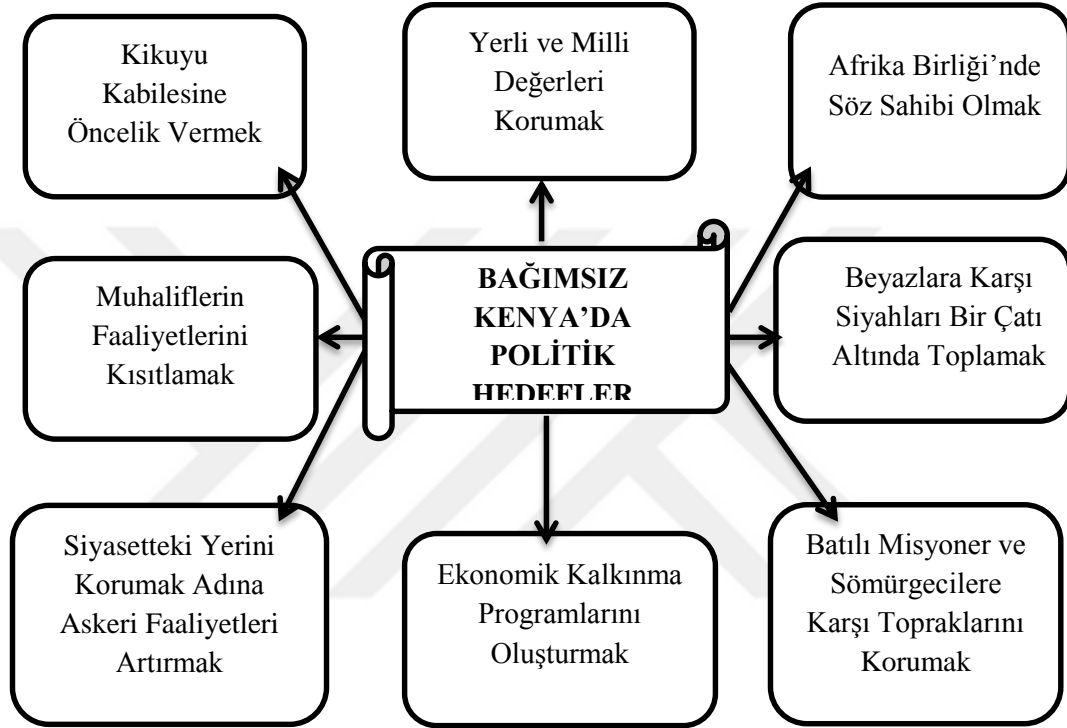
1964–5 döneminde hükümet, zamanın terminolojisine uygun olarak “Afrika sosyalizmi” olarak adlandırılan ancak “devlet kapitalizmi” (devletçilik) olarak nitelendirilebilecek bir politika geliştirmiştir. Mboya tarafından yönetilen program, Kenya'nın büyümesine ve sosyal hizmetlerine yönelik yurt içi talepleri karşılamaya çalışan karma bir kalkınma modeli yaratmıştı. Mboya, sosyal adaletin ancak ekonomik büyümeyle sağlanabileceğine ve kalkınma için ihtiyaç duyulan fonları elde etmenin tek yolunun da yabancı yatırımlar olduğuna inanıyordu (Branch, 2011: 10).

Bu politikanın 1950'lerden beri uygulanan sömürge stratejisiyle güçlü bağlantısı vardı. Özel sektör büyümeyi hızlandıracak fakat devlet, neyin inşa edileceğini planlayacak, pazarı düzenleyecek ve özel sektörün tek başına yapmaktan çekineceği yatırımlar için başlangıç sermayesi sağlayacaktı. Hükümetin çoğu, bu planlı kalkınma modelinin özel sektör yatırımlarının yanlış tahsisi sonucu yolsuzluğa neden olacağı iddiasıyla bu modeli reddetmiştir. Bunun yerine, 1964–1966 yılları arasında, tarım ve sanayinin neredeyse her alanını kapsayan vergi düzenlemeleri ile gelişimlerini teşvik eden yeni düzenlemeler getirilmiştir. Ancak bu düzenlemelerde ise dış yardım merkezi bir konuma gelmekteydi. 1964–5'te, dış yardımlar hükümetin kalkınma harcamalarının yüzde 95'ini oluşturuyordu. Kıt gelirler, bunların tahsisi (ya da yanlış yönlendirilmesi) ve bunları dış yardımla destekleme ihtiyacı bağımsızlıktan sonraki yarım yüz yıl boyunca Kenya politikasının merkezinde olan konulardı (Hornsby, 2012: 129–133). Kenya Hükümetinin ikinci en önemli adımı Avrupalılara ait olan toprakları Afrikalı yerlilere dağıtmak ve devlet çiftlikleri ya da kooperatifleşme için kullanmak üzere geri almaktı. Ancak bu toprakların köylülerin satın alamayacağı ücretlerle satılması ve küçük araziler şeklinde parçalanması eleştirilen bir nokta olmuştur (Ataöv, 1977: 399).

Siyasal bağlamda yaşanan ilk kısıtlama çok partili yapıdan tek partili yapıya geçişle gerçekleşmiştir. Kenyatta'nın önderliğindeki KANU, Kenya'daki tek parti durumuna gelmiştir. Kenyatta'nın başlangıçtaki amacı, Kenya'yı tek elden yönetip,

harambee denilen politikasını başarıya ulaştırmak olmuştur. Bu bağlamda Kenyatta'nın politikaları şematik bir şekilde şöyle ifade edilebilir (Widner, 1992: 5–7).

Kenyatta'nın Politikaları

Şekil I: Jomo Kenyatta ve Bağımsız Kenya Cumhuriyeti (şekil yazar tarafından çizilmiştir.)

Kenyatta, bu politikalar doğrultusunda, başkanlık yetkisini artırmak adına, ikinci bir anayasa değişikliğine gitmiştir. İkinci anayasa değişikliğiyle, özerklik fiilen ortadan kaldırılmış ve ülkedeki yargıçlar başkan tarafından atanmıştır. Öte yandan, bölgelerin kendi sınırlarını değiştirme yetkisi, bölgesel meclislerden alınıp, ulusal parlamentoya verilmiştir. Aynı zamanda özerk bölgelerin tahsilat yetkisi de kaldırılıp, merkezi idareye bağımlı hale getirilmiştir. Bunların yanı sıra en önemli adım ise, yargıç atamalarında olmuştur. Başkanın yetkisi dâhilinde baş yargıç dâhil olmak üzere, tüm yargıçların başkan tarafından atanması kararlaştırılmıştır. Böylelikle başkanın yargıyı kontrol etmesi hem basitleşmiş hem de başkanın yetkisi kuvvetlenmiştir (Proctor, 1965: 409–410).

Kenyatta, başkan olduktan sonra, iç siyasette kendi yetkilerini artırmakla uğraşmıştır. Bu nedenle sürekli anayasa değişikliğine gitmiştir. Yapılan anayasa değişiklikleri ile giderek yetkisini artırmış ve ülke genelinde tek adam rejimini kurmaya çalışmıştır. Başka bir ifadeyle Kenyatta'nın, Kenya'nın bağımsızlığı için mücadele ettiği 1963 öncesi faaliyetleri ile mücadelenin başarıya ulaşarak bağımsızlığın ilan edildiği 1963 yılı sonrası faaliyetleri arasında büyük bir değişim gözlemlenmiştir. Başlangıçtaki birlik ve beraberlik çağrısı giderek, teklik ve diktatörlük sistemine dönüşmüştür. Bu bağlamda üçüncü anayasa değişikliği de gündeme gelmiştir. Kenyatta'nın yetkilerini arttırması ve Kenya ekonomisini neredeyse tamamen özel teşebbüse bağlaması bazı görüş ayrılıklarına yol açmıştır (Alinoor, 2016: 10–12).

1965 yılında yapılan üçüncü anayasa değişikliği ile bölgesel yürütme mercilerinin yetkileri lağvedilmiştir. Bu durumla birlikte yönetimdeki üniterleşme büyük oranda sağlanmıştır. Bu değişiklik KANU partisinde bazı tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Kenyatta'nın yardımcısı tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Kenyatta'nın yardımcısı, aynı zamanda Kenya'nın en büyük kabilesi olan Luo'ya mensup Jaramogi Oginga Odinga, yeni ekonomik değişikliklerin Kenya'yı Batı'ya bağımlı kılacağı düşüncesiyle üçüncü anayasa değişikliğine karşı çıkmıştır. Ayrıca Kenyatta, Kenya'nın ilk başkanı seçildikten sonra, kendi kabilesi Kikuyular başta olmak üzere, Luo ve Kamba kabilelerine pozitif ayrımcılık yapmıştır. Böyle bir ayrımcılığın yapılmasındaki amaç, Luo ve Kamba gibi büyük kabilelerin desteğini almak ve onları kontrolü altında tutmak olmuştur. Bu nedenle hem mensubu olduğu Kikuyu kabilesini hem de destek aldığı Luo ile Kamba kabilelerini devlet kademelerine büyük bir çoğunlukla yerleştirmiştir. Ancak üçüncü anayasa değişikliği Kikuyu ile Luo kabilesini karşı karşıya getirmiştir (Anderson, 2005a: 12–13).

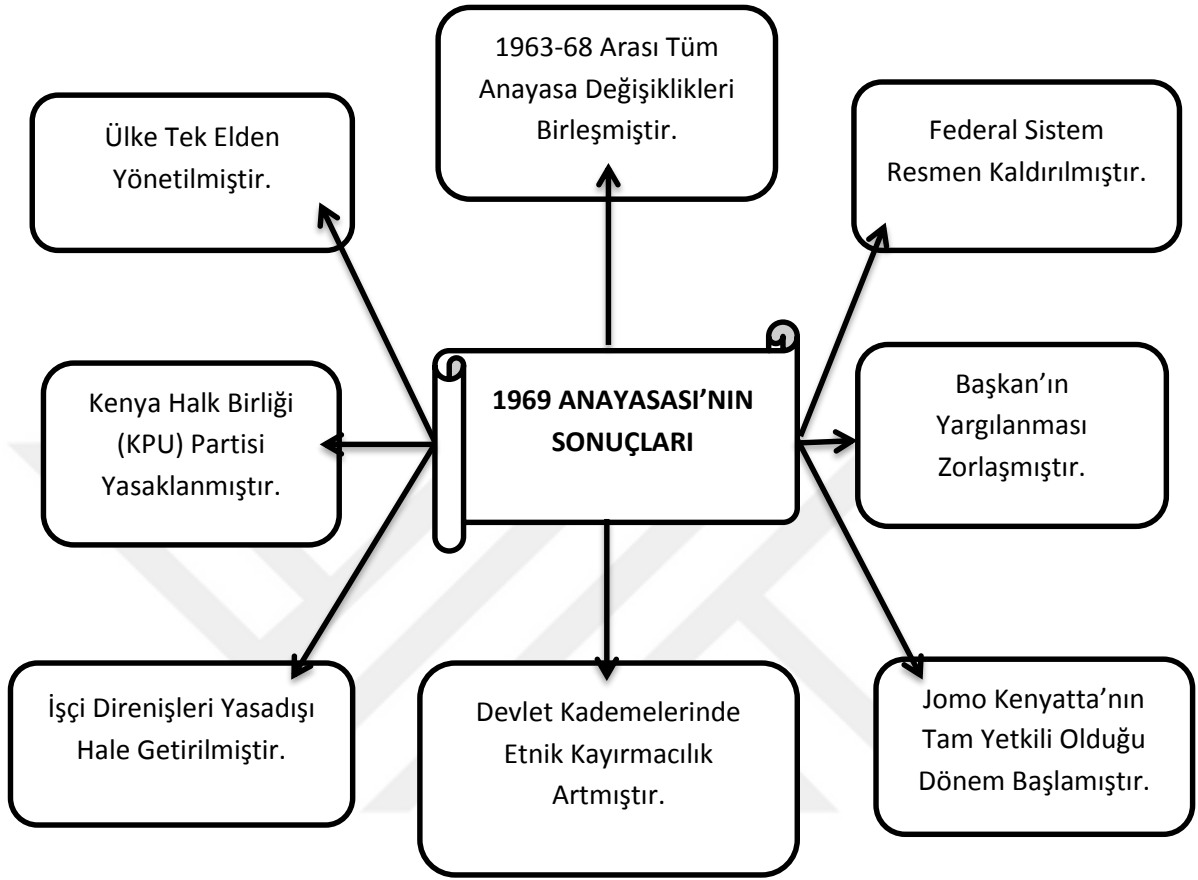
Bu gelişmeler doğrultusunda Kenyatta'nın yardımcısı Jaramogi Oginga Odinga, Kenyatta'dan ayrılarak Kenya Halk Birliği adında yeni bir parti kurmuştur. Bu muhalefete rağmen Kenyatta, yönetimdeki yetkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Dördüncü, beşinci ve altıncı olmak üzere, Kenya Anayasası'nda birçok değişiklik yaparak yönetimdeki gücünü daha da artırmıştır. Yedinci anayasa değişikliği büyük bir yankı uyandırmıştır. 1967 yılında yapılan yedinci anayasa

değişikliği ile Senato lağvedilmiştir. Bu durum görüş ayrılıklarını daha da belirgin hale getirmiştir. Çünkü senatonun lağvedilip, meclisin de tek kamaralı hale getirilmesi, ülkenin tek elden yönetilmesine yol açmıştır. Bu durum çok sayıda etnik grubun bulunduğu Kenya'da, etnik gerginliklerin oluşmasına sebebiyet vermiştir (Aydoğdu, 2014: 300–302).

Kenyatta'nın başkanlığı süresince yirmiye yakın anayasa değişikliği yapılmıştır. Başka bir ifadeyle Kenyatta, başkan olduktan sonra, Kenya'nın iç siyasetinde genel olarak anayasa değişikliklerini hayata geçirmekle uğraşmıştır. Bu durum Kenyatta'nın halkına zaman ayırması ve ülkesi için iyi politikalar üretmesine engel olmuştur. Kenyatta, siyasi açıdan devlet kurumlarına hesap vermeyi ortadan kaldırmak için de, 1968 yılında başka bir anayasa değişikliğine gitmiştir. Bu değişiklikte başkan, halk tarafından seçilen bir makam olmuştur. Böylelikle başkanın parlamentoya hesap verme yükümlülüğü de ortadan kalkmıştır. Dahası halktan destek aldıkça hem anayasa değişikliğine gitmiş hem de gücünü artırarak etnik kayırmacılığa yönelmiştir. Kenyatta, yargı başta olmak üzere, yürütme ve yasamayı da kontrol altına aldıktan sonra, devlet kurumlarının neredeyse tamamına, mensubu olduğu Kikuyu kabilesinden kişileri yerleştirmiştir. Bu durum etnik kayırmacılığa ve akabinde de etnisiteler arası gerginliklere yol açmıştır (Kiriu ve Murkomen, 2011: 9-10).

Başkanın halk tarafından seçilmesini öngören 1968 anayasa değişikliğinden bir yıl sonra da, 11 ayrı anayasa değişikliğiyle getirilen düzenlemelerin hepsini 1969 anayasasıyla bir araya getirerek kabul ettirmeyi başarmıştır. 1969 Anayasası ülkedeki fikir ayrılıklarını belirgin bir şekilde halk arasında da hissettirmiştir. Başka bir ifadeyle 1969 Anayasası, 1963–1968 yılları arasında yapılmış tüm anayasa değişikliklerini bir araya getirmiştir. Bu açıdan bu anayasa devleti tek elden daha kolay yönetebilme anayasası olarak ifade edilebilir. Böylelikle Kenya'nın tüm bölgelerinin merkezden yönetilmesi kararına varılmıştır. 1969 anayasası şekil olarak şöyle gösterilebilir (Mutunga, 2014: 1-3).

1969 Anayasası'nın Etkileri

Şekil II: Jomo Kenyatta Döneminde Kenya'nın İç Siyasetteki Durumu (şekil yazar tarafından çizilmiştir.)

1969 Anayasası ile birlikte Kenyatta, 1978 yılına kadar ülkeyi tek elden yönetmeyi başarmıştır. Kenya iç siyasetinde bütünlükten etnik kayırmacılığa, yönetimdeki demokratik düşünceden tek adamlık düşüncesine, çok partili sistemden tek partili sisteme kadar birçok değişikliğe gitmiştir. Kenya, dış politikasında da, uzlaşmaz ve saldırgan bir politika izlemiştir. Özellikle Somali ile olan ilişkiler ele alındığında, sömürgecilikten kalma sorunların daha da kalıcı hale geldiği gözlemlenmiştir. Kenya'nın kuzeydoğu bölgesi üzerine uzlaşamayan Kenya ve Somali devlet başkanları, bölgede şiddet ve çatışmaların artmasındaki temel aktörler olmuşlardır. Sömürge öncesi dönemde Kenya'nın kuzeydoğu bölgesi Somali'ye aitken Kenya'nın bağımsızlığıyla bu bölgeye Jomo Kenyatta tarafından el konulmuş,

bu durum da gerginliklerin başlamasına yol açmıştır. Bu gerginlikler günümüzde de devam etmektedir (Hornsby, 2012: 73-74).

4.2.Kenyatta'nın Doğu Afrika Bölgesindeki Devletlere Yönelik Politikaları

Dekolonizasyon süreci, Afrika kıtasında büyük bir etki uyandırmış ve halkların bağımsızlık hareketleri için kıvılcım olmuştur. Bağımsızlığını kazanan Afrika devletleri ise, sömürgecilere karşı tek bir çatı altında toplanmak suretiyle, Afrika Birliği Örgütü'nün kurulmasını sağlamışlardır. Bu durum hem birlik ve bütünlüğü hem de mücadele ve savunmayı beraberinde getirmiştir. 25 Mayıs 1963 tarihinde Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da kurulan Afrika Birliği Örgütü, o yıl, otuzdan fazla devletin bağımsız olup bir araya gelmesiyle önemli bir gelişmeye imza atmıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün en önemli amaçları, kıtayı sömürgecilere karşı korumak, milli ve yerli değerlere sahip çıkmaktır. Bu yönüyle kıtada yek vücut olunmaya çalışılmış ve Afrika Birliği Örgütü'nün ana hedef ve amaçları belirlenmiştir. Bu hedef ve amaçlardan bazıları ise, maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Altan, 2008: 15-18).

Tablo I: Afrika Birliği Örgütü'nün Hedef ve Amaçları

1)	Üyelerinin bağımsızlığını korumak
2)	Sömürgecilik politikalarını engellemek
3)	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesini dikkate almak
4)	Üyeler arasında işbirliği imkânlarını oluşturmak
5)	Ekonomik bütünleşmeyi sağlamak
6)	Üye ülkeler arasında oluşacak çatışmaları önlemek
7)	Bağımsızlığını kazanan ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı göstermek
8)	Bağımsız devletlerin sınırları, sömürgecilerin belirlediği şekliyle kabul etmesini sağlamak

Kaynak: __OAU Charter, https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf
Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Afrika Birliği Örgütü'nde alınan kararlar, kıtanın güvenliği ve bütünlüğü için önemli bir adım olmuştur. Fakat bazı liderlerin ısrarla, şekilde görülen 8. maddeyi savunmuş olması ve bu yönüyle uygulamaya çalışması, büyük bir sorun teşkil etmiştir. Başka bir ifadeyle bu madde yapay sınırların oluşmasına, aynı topraklarda yaşaması gereken halkların birbirinden koparılmasına, farklı topraklarda yaşaması gereken halkların da bir arada yaşamasına meşruiyet kazandırmıştır. Bu durum ise, farklı dilden ve dinden halkların büyük sorunlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Uti Possidetis olarak da ifade edilebilen 8. madde, Afrika'daki milli kurtuluş hareketleriyle bağımsızlığını kazanan ülkelerde en önemli sorunlardan biri olmuştur. Bu ilkeyi savunanlardan biri de, Kenyatta olmuştur (Oran, 1997: 246-247).

Jomo Kenyatta, sınırlar konusunda sömürgecilerin belirlediği şekliyle, yani 8. maddedeki gibi olmasını, ısrarla istemiştir. Çünkü Kenya'nın Kuzeydoğu Bölgesi'nde yaşayan ve Kenya'daki nüfusun önemli bir parçası olan Somali halkını ülkesinden koparmak istememiş ve bu istekle İngilizlerle gizli bir anlaşmada yapmıştır. Bu durum, Kenyatta'nın Doğu Afrika bölgesindeki devletlerle olan ikili

ilişkilerini etkilemiştir. Bazı devletlerle, ortak hareket edip iyi ilişkiler kurarken, bazılarıyla da savaşılabilecek kadar kötü ikili ilişkilere sahip olmuştur. Başka bir ifadeyle Uti Possidetis konusundaki ısrarı, Kenya ile Somali ilişkilerini kötüleştirirken, Kenya ile Etiyopya ilişkilerini daha da sağlamlaştırmıştır. Çünkü aynı politikayı Etiyopya'nın da uygulamaya çalıştığı görülmüştür. Bunların yanı sıra, Gana ile Togo, Nijerya ile Kamerun, Ruanda ile Burundi ve Uganda ile Tanzanya gibi devletlerde de bu durum söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda bağımsızlık sonrası Afrika devletlerindeki temel sorunların başında, yapay sınırların olduğu söylenebilir. Özellikle Kenyatta'nın Somali devletine karşı uyguladığı Uti Possidetis bu duruma en iyi örneklerden biridir (Ulaya, 2015: 38–39).

4.2.1. Kenyatta Dönemi Kenya-Somali İlişkileri

Kenya'da yerleşik 41 kabile bulunmaktadır. Bu kabilelerden birini Somali halkı oluşturmaktadır. Somali halkı, Kenya'nın Kuzeydoğu Bölgesi'nde yaşamakta olup, Kenya'nın toplam nüfusunun %5'ini oluşturmaktadır. Kuzeydoğu Bölgesi 1925 yılına kadar günümüz Somali Federal Cumhuriyeti'ne bağlıydı. Fakat I. Dünya Savaşı'nda İttifak Grubundan ayrılıp, İtilaf Grubuna katılan İtalya, UK tarafından ödüllendirilmiştir. Bu ödül şimdiki Kenya'nın *Kuzeydoğu Bölgesi*'nin İtalya'ya verilmesiyle gerçekleşmiştir. Ardından yaşanan II. Dünya Savaşı ile bölge, UK tarafından özerk bir yapı olarak diğer bölgelerden ayrı yönetilmiştir. Hem dekolonizasyon sürecinin hem de milli kurtuluş hareketlerinin başlaması neticesinde Somali'ye de bağımsızlığının verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu bağımsızlık derin ayrılıklara ve şiddetli çatışmalara sebebiyet vermiştir (Aydoğdu, 2014: 295–298).

1960 yılında UK, Kuzey Somali'nin (İngiliz Somali'si) bağımsızlık kararı ile ilgili yürütülen görüşme ve müzakereler kapsamında, Kenya'nın *Kuzeydoğu Bölgesi*'ni de dâhil etmek üzere, tüm Somali topraklarının birleştirileceğini ve bir bütün olarak bölgeye bağımsızlığının verileceğini duyurmuştur. Bu deklarasyon ile bölgede bir referandumun yapılması kararı da alınmıştır. Böylelikle Kenya'nın Kuzeydoğu Bölgesi'nde bir referandum gerçekleşmiş ve sonuç olarak da halk, Somali'ye tekrar bağlanmak istemiştir. Fakat yapılan birçok müzakereye ve

referandumu rağmen Kenyatta buna itiraz etmiş ve İngilizlerle gizli bir anlaşma yaparak Kuzeydoğu Bölgesi'ni Kenya topraklarına dâhil etmiştir (Ghai, McAuslan, 1962: 184-186). Bu durum hem bölge devletleri bağlamında hem de Kenya-Somali ilişkileri bağlamında büyük bir sarsıntıyı ve derin bir ayrılığı beraberinde getirmiştir. Bu tarihten sonra Kenya-Somali ilişkilerinde genel bir dalgalanma oluşmuştur. Bu dalgalanmanın büyük bir kısmını ise, çatışmalar ve şiddetli saldırılar oluşturmuştur (Elmi, 2012: 168-170).

Kenya, 1963 yılında bağımsız olur olmaz, ilk büyük imtihanını Somali halkı ile yaşamıştır. 1963–67 yılları arasında Kuzeydoğu Bölge halkı ayaklanarak, verilen kararı protesto etmiş ve gerçek anavatanları olan Somali'ye bağlanmak istemişlerdir. Bu isyana ve ayaklanmaya karşı Kenyatta, sert tedbirler almış ve bölge halkına İngiliz kuvvetleriyle birlikte büyük baskınlar ve saldırılar düzenlemiştir. Bölge halkı ise vur-kaç taktiğiyle güvenlik güçlerine karşılık vermiş ve kendilerini savunmaya çalışmışlardır. Kenyatta'nın bölgeye uyguladığı politikalarından biri de, iskân stratejisini devreye sokmak olmuştur. Bu stratejiyle Kuzeydoğu Bölge halkı, başka bölgelere zorla göç ettirilmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetimin ilan edilmesiyle çok sayıda insan tutuklanmış ve gözaltına alınmıştır. Öte yandan, bölgedeki çok sayıdaki insanın mal varlıklarına da el konulmuştur. İngilizlerle birlikte bölgede etkinliğini arttıran Kenyatta, güvenlik güçlerine öldürme yetkisi de vererek, bölgeyi büyük bir baskı ve tehdit altında tutmaya çalışmıştır (Wepman, 1985: 9–11).

Tüm bu gelişmeler karşısında Somali devleti sessiz kalmasa da çok fazla bir müdahalede de bulunamamıştır. Bunun nedeni 1960 yılında bağımsız olan Somali'de büyük ayrılıklara sebebiyet veren kabile anlaşmazlıklarının ortaya çıkmış olmasıdır. Somali'deki Darod, Dir, Haviye, İsaak, Digil ve Mirifle gibi büyük kabileler devlet yönetimini ele geçirmek için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler 1969 yılına kadar devam etmiş, nitekim asker kökenli Muhammed Siyad Barre'nin gerçekleştirmiş olduğu bir askeri darbeye büyük oranda ortadan kalkmıştır. Bu 9 yıllık sürede Somali devleti, Somalilerin çoğunlukta yaşadığı ancak, Etiyopya'nın el koyduğu ne Ogaden bölgesine ne de Kenya'nın Kuzeydoğu Bölgesi'ne yönelik önemli bir adım atamamıştır (Elmi, 2012: 169-171).

Bu gelişmeler ışığında Kenya lideri Kenyatta, Somali devletine karşı Etiyopya ile birlikte hareket etmiş ve İngilizlerden de destek almıştır. Bu bağlamda Somali devletine karşı Etiyopya ile “Ortak Savunma Paktı’nı” imzalayarak bir bölge devletinden de destek almayı başarmıştır. Bu anlaşmanın temelinde Somali devletinin yayılmacı bir politika izlediği ve bölgedeki tüm Somalilileri tek bir bayrak altına almaya çalıştığı düşüncesi yatmaktaydı. Oysa ki bu düşüncenin oluşması yerinde bir durumdur. Çünkü hem Kenya’daki hem de Etiyopya’daki toprak parçalarının asıl sahibi, sömürge öncesinde olduğu gibi, sömürge sonrasında da Somali olmalıydı (Daban, 2017b: 260-264). 1967 yılında Zambiya Devlet Başkanı Kenneth David Kaunda’nın araya girmesi üzerine, Kenya ve Somali arasındaki gerginlikler az da olsa, etkisini yitirmiş ve Kenyatta’nın Kuzeydoğu Bölgesi üzerindeki sıkıyönetim uygulamalarının kaldırılmasına yönelik, iki ülke arasında, Arusha Antlaşması imzalanmıştır. Fakat kalıcı bir çözüm bulunamadığı için çatışma ve şiddet zamanla etkisini yeniden göstermeye başlamıştır (Omar, 2002: 109–110).

1969 yılında Somali devlet başkanı olarak göreve başlayan Muhammed Siyad Barre’nin dış politikadaki önceliği Somali’ye ait olan bölgeleri geri almak olmuştur. Cibuti, Etiyopya ve Kenya gibi ülkelerdeki Somali’ye ait olan toprakları geri almak için durmadan politikalar üretmiş ve stratejik adımlar atmaya çalışmıştır. Bu ülkeler arasında ise, önceliği Etiyopya’da bulunan ve nüfusu 5 milyonun üzerinde Somaliliden oluşan Ogaden bölgesinin geri alınmasına vermiştir. Bu nedenle Cibuti ve Kenya’ya yönelik topraklarını geri alma politikalarını, Etiyopya’ya göre daha az hissettirmiştir. Kenya ile Etiyopya’nın anlaşma sağlaması ve Etiyopya’nın Ogaden bölgesi konusunda SSCB ve Küba’dan destek almış olması da, Somali’nin bölgede elini zayıflatmıştır. Dahası 1977–78 Etiyopya-Somali savaşında Somali’nin tüm imkânlarını kullanmasına rağmen, kıta dışı güçlerin ve Kenya’nın Etiyopya’ya destek vermesinden dolayı Ogaden bölgesinden geri çekilmeye zorlanması, Somali’yi ekonomik bir iflasın eşiğine sürüklemiştir. Bu nedenlerden dolayı Kenya da, Kuzeydoğu Bölgesi’ni Somali’ye vermemiştir. Bu durum ikili ilişkilerde sarsıntılara ve güvensizliklere neden olmuştur. Bu sorun günümüzde hala iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemeye devam etmektedir (Daban, 2017b: 264-267).

4.2.2.Kenyatta Dönemi Kenya-Etiyopya İlişkileri

Kenyatta'nın Etiyopya ile ilişkileri genel olarak iyi olmuştur. Özellikle Somali'nin İrredentist⁵ politikasına karşı her iki ülke ittifak ilişkisi içinde olmuştur. Ortak Savunma Paktı çerçevesinde ilişkilerin sağlam temellere dayandığı görülmektedir. Öte yandan, ikili ilişkilerin sadece Somali devletine karşı oluşmadığı, Mau Mau isyanında Kenyalıların İngilizlere karşı gösterdikleri direnişte Etiyopya'nın Kenyalılara destek verdiği de görülmüştür. Bu bağlamda ikili ilişkilerin tarihsel geçmişi, Kenya'nın bağımsızlığından öncesine dayandığı görülmektedir. Nitekim Kenyatta'nın iktidarıyla ikili ilişkiler daha da pekişmiştir (Khapoya ve Duah, 1985: 20-22).

Ekonomik dinamikler başta olmak üzere, politik faaliyetler, güvenlik algısı ve bölgesel işbirliği konularında da Kenya-Etiyopya ilişkileri gelişme göstermiştir. Kenya ile Etiyopya'yı bu denli birbirine bağlayan en önemli etken, Somali İrredentizmidir. Nitekim Mısır'ın Somali devletine destek vermesi Etiyopya'nın Kenya ile birlikte hareket etmesine yol açmıştır. Mısır'ın Somali'ye destek vermesinin nedeni ise, Mavi Nil'in Etiyopya'daki kolu olan Nil Nehri üzerindeki çıkarlarını korumak için izlemiş olduğu bir politik dengedir. Bu nedenlerden dolayı, Kenya-Etiyopya ile ilişkilerini sağlam temellere dayandırmaya çalışırken, Somali ve destekçilerine karşı da, gücünü artırmaya çalışmıştır. Bu gelişmeler ışığında Kenya-Etiyopya liderlerinin (Jomo Kenyatta-Haile Selassie) bir araya gelmesiyle ikili ilişkiler güvenlik tehditleri ve ekonomik işbirliğini de kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Yapılan anlaşmaların içerisinde, Kenya'nın Etiyopya'nın Omo Nehri'ni tatlı su elde etmek amacıyla kullanabilmesi, Kenya-Etiyopya arasındaki sınırda herhangi bir güvenlik tehdidine izin verilmemesi ve Somali saldırısına karşı ittifak içerisinde olunması gibi maddelere de yer verilmiştir (Munene, 2013: 62-65).

⁵ Kavram İtalyanca kökenlidir. Dil, din, soy, gelenek ve görenek bakımından aynı olan halkların farklı devletlerde yaşamasından dolayı, bu halkların birlikteliğinin gerekliliğini ifade eden bir terimdir. Etiyopya ve Kenya'da yaşayan Somalili halk, bu duruma örnektir.

4.2.3. Kenyatta Döneminde Kenya-Uganda-Tanzanya ve EAC

Doğu Afrika'da Uganda ve Tanzanya ile ilişkiler işbirliği sürecinden geçerek sıkıntılı bir sürece girmiştir. Kenyatta, Tanzanya lideri Julius Nyerere ve Uganda lideri Milton Obote kişisel olarak farklı bakış açılarına sahipti. Tanzanya, Kenya'yı batı kuklası olarak görmekteydi. Aynı şekilde Kenya'da Tanzanya'yı Doğu bloğunun bir parçası olarak görmekteydi. Ancak sorun ekonomik ve kalkınma politikaları olunca işbirliği kurabilmişlerdi.

Bir başka sorun da Uganda'da artan şiddet olmuştur. Başkan Milton Obote anayasayı feshettiğinde, Baganda milletvekilleri yemin etmeyi reddetmiş ve bağımsız Baganda Parlamentosu Obote'in yeni anayasasını kabul etmemiştir. Uganda iç savaşın eşiğine gelmiş ve Kenyatta bu süreçte Obote'ye destek vermiştir. Böyle bir ortamda Haziran 1967'de Kenya, Tanzanya ve Uganda cumhurbaşkanları bir araya gelerek Doğu Afrika İşbirliği Antlaşması'nı imzalamışlardır. EAC Avrupa Ortak Pazarı örnek alınarak oluşturulan ekonomik bir birlikti. Herhangi bir siyasi entegrasyon düşünülmede EAC, o dönem için Afrika'daki en gelişmiş bölgesel entegrasyon girişimiydi. Üç ülke demiryollarını, limanlarını, posta hizmetlerini ve telekomünikasyonlarını ortaklaşa yönetmeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca kurulacak olan Doğu Afrika Endüstri Mahkemesi ticari anlaşmazlıklar ile ilgilenecek ve ortak bir gümrük tarifesi sistemi oluşturulacaktı. Anlaşmanın bazı yeniden dağıtım özellikleri vardı. Bunlardan ilki, Uganda ve Tanzanya endüstrilerinin Kenya'ya karşı korunmasına yardımcı olmak için bir transfer vergisinin getirilmesiydi. İkinci olarak, yatırımları Uganda ve Tanzanya lehine orantısız şekilde tahsis etmek için bir Doğu Afrika Kalkınma Bankası kurulmuştur. Ortak hizmet kuruluşlarının merkezi Kenya'dan alınmış ve Tanzanya'daki Arusha'ya taşınmıştır (Munene, 2013: 23-24).

Antlaşma, her ülkeden bir sekreter ve bir bakan ve bakan yardımcısının yönetici olarak bulunduğu yeni kurumlar yaratmıştır. EALA, Merkez Yasama Meclisi'nin yerini almıştır. Ancak Uganda ve Kenya cumhurbaşkanları, ülkelerinin temsilcilerini kendileri atamayı istemiş, bu durum da EALA'nın işlevselliğini sınırlamıştır. Nihai otorite, her biri merkezi yasa üzerinde veto yetkisi olan üç cumhurbaşkanının olmuştur. Her ne kadar Zambiya, Etiyopya, Somali, Burundi ve

Ruanda gibi ülkeler EAC'ye başvuruda bulunmuş olsalar da EAC hiçbir zaman yeni bir üye kabul etmemiştir. Kısa bir süre sonra Kenya birlik konusundaki kararlarının bazılarında pişmanlık duymaya başlamıştır. Merkezi hizmetler makul derecede etkin bir şekilde yönetilse de, Kenya yavaş büyüyen komşuları tarafından kısıtlandığını hissetmiştir. Ayrıca Kenya hükümeti ve diğer iki ülkenin sosyalist hükümetleri arasında yeni ortak altyapı projelerini yasaklayan politik sorunlar ortaya çıkmıştır. Doğu Afrika Üniversitesi gibi gerçekleştirilmiş projeler de dağılmaya başlamıştır. Karşılaştığı sorunları çözmeye başarısız olan Birlik 1977 yılında tamamen dağılmıştır (Hazelwood, 1979: 42).

4.2.4. Kenyatta Döneminde UK ve Diğer Batı Ülkeleri ile İlişkiler

Kenya İngilizlerle olan ilişkilerini bağımsızlık sonrası dönemde de devam ettirmiştir. Kenya'nın genel Valisi Malcolm Macdonald bağımsızlık sonrası dönemde bir yıl daha görevini sürdürmüştür. O dönemde Kenya'da on binlerce İngiliz vatandaşı yaşamakta ve hala yüzlerce önemli idari ve teknik görevde İngiliz memurlar bulunmaktaydı. Ayrıca UK Kenya'nın en büyük ticaret ortağıydı. Askeri yardımlar, ticaret ve yatırımlar vasıtasıyla kurulan ekonomik bağlar, turizm ve birçok alanı kapsayacak şekilde genişlemiştir (Makinda, 1983: 305-309).

İki devletin de Doğu Afrika'da ortak çıkarları bulunmaktaydı. İngilizler Doğu Afrika'yı SSCB'nin etkisinden korumak isterken Kenyatta da iktidarını korumak istiyordu. Soğuk Savaş'ta sol grupların mevcut iktidarlara hissettirdiği korkuyu Kenyatta da hissetmekteydi. Etrafı SSCB ile yakın bağları bulunan subaylar ile çevriliydi. Bu durumda iki devlet de Doğu Afrika'yı SSCB tehdidinden korumak için birbirlerine ihtiyaç duymaktaydı. İngilizler, 1964-5 yıllarında Kenyatta'ya yönelik herhangi bir sol kanat darbesi durumunda, onu ve iktidarını koruyacaklarına dair söz vermişlerdir. Kenyatta'nın İngilizlerle olan kişisel ilişkileri SSCB tarafından desteklenen Somali ile yaşanan problemlerle birlikte gittikçe derinleşmiştir. Somali tehdidine karşı UK Kenya'ya silah yardımı, personel ve teknik destek vermiştir. Buna karşılık Kenyatta, Batı hükümetlerinin hem komünist tehdit hem de sömürgecilik karşıtı baskı altında kaldığı bir dönemde İngilizlerin çıkarlarını koruyacak şekilde BM'de ılımlı bir çizgi izlemiştir. Bu dış politikanın içerdeki

yansıması, devletin Batı merkezli bir hükümet tarafından yönetildiğine dair eleştirilerin yükselmesi şeklinde olmuştur. Kenyatta hükümetinin Batı ülkeleri ile yürüttüğü yakın ekonomik, politik ve askeri ilişkiler, hükümet ve partideki sömürgecilik karşıtı politikacılar arasında derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Birçoğu bu politikanın Kenya'nın özgüvenini sonsuza dek tehdit edecek bağımlı ve neo-sömürgeci bir ilişkinin kanıtı olarak görmüşlerdir (Hornsby, 2012: 103).

Kenya Batı yanlısı politikalar izlese de çoğu uluslararası forumda sessiz kalmış ve pozisyonunu korumaya çalışmıştır. Öncü bir rol üstlendiği tek konu Güney Afrika ve Rodezya'da yaşayan beyazların oluşturduğu Apartheid rejim sorunuydu. UK'ın her iki devlete yönelik olarak izlediği “yumuşak” politika Kenyatta tarafından sık sık kamu ve özel alanda eleştirilmiştir. Kenyatta sık sık ve açıkça apartheid tehdidinden bahsetmiş ve 1964'te Nelson Mandela'nın ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasını eleştirmiştir. 17 Haziran 1964'te Kenyatta Kenya'nın Güney Afrika'nın kurtuluşunu sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacağı sözünü vermiş ve Güney Afrika konsolosluğunu kapatmıştır. Ayrıca Güney Afrika ile ticaret yasaklanmış ancak Güney Afrika malları diğer ülkelerden Kenya'ya girebilmiştir. Beyaz liderliğindeki Rodezya tek taraflı olarak Kasım 1965'te bağımsızlığını ilan ettiğinde, hem muhafazakâr hem de radikal Kenyalılar sert tepki göstermişlerdir. Tüm Doğu Afrika, yeni rejimi tanımayı reddetmiş, Rodezya'ya ticari yaptırımlar uygulanmış ve hava bağlantıları sonlandırılmıştır. Ayrıca Kenyatta UK'den isyanın bastırılması için askeri müdahalede bulunmasını istemiştir. UK, hem iç kamuoyu baskısı hem de Güney Afrika'ya yapılacak askeri operasyonların maliyeti nedeniyle Kenya ile görüşmelere başlamıştır. 1965-6'da Kenya, İngiliz askerlerine ev sahipliği yapmış ve Zambiya'ya yakıt ve malzeme sağlayan uçakları tedarik etmiştir. Ancak İngilizlerin Güney Afrika ve Rodezya müdahalesi samimiyezsizlik nedeniyle göstermelik kalmıştır. Kenyatta söylemlerinde düzenli olarak İngilizleri kınasa da, Kenya'yı İngiliz Milletler Topluluğu'nda tutmaya devam etmiştir (Hilton, 2009: 55-79).

Kenyatta'nın böyle bir politika benimsemesi ve uygulamaya koymuş olması, bağımsızlık mücadelesindeki direnişine ters düşmüştür. Başka bir ifadeyle Kenyatta'nın uygulamalarının “Batılılar geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde

topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapayarak dua etmeyi öğrettiler. Gözümüzü açtığımızda, bizim elimizde İncil, onların elinde topraklarımız vardı” şeklindeki ünlü sözü ile çeliştiğini söylemek mümkündür. Çünkü bağımsız olduktan hemen sonra, eski sömürgecisi olan devlet ile çok iyi ilişkiler geliştirmesi, topraklarında onlara daha fazla yer vermesi, kendi halkına karşı etnik ayrımcılık politikalarına başvurması, Kenyatta’nın bağımsızlık öncesi ile bağımsızlık sonrası tutumları arasında ciddi bir çelişki olduğunu göstermiştir (Daban, 2017a: 77).

Kenyatta’nın Soğuk Savaş döneminin süper güçlerinden biri ve Batı bloğunun lideri olan ABD ile olan ilişkileri iyiydi. Ancak ABD’nin Kenya’ya çok az ekonomik ilgisi vardı. ABD yönetimi, Kenya’nın zaten UK ile bir savunma anlaşması yaptığını ve Kenya’nın yardım talebinde bulunmasına rağmen ek askeri yardıma ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Ancak ABD bir süre sonra Afrika ülkelerini Doğu bloğundan uzak tutabilmek için Afrika’ya olan yatırımlarını arttırmıştır. Kenya da bu politikadan kendine düşen payı almıştır. Kenya’nın ABD’den aldığı ana yardım eğitim konusunda olmuştur. 1964 yılında ABD’de eğitim gören 1.000’den fazla Kenyalı öğrenci vardı. Kenyatta döneminin beş Kenyalı bakanının (Mboyu Koinange, Julius Kiano, Njoroge Mungai, Lawrence Sagini ve Samuel Ayodo) ABD’de eğitim almış olması, iki ülke arasında samimi ilişkilerin geliştirilip sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Bu dönemde ABD ile ilişkiler sorunsuz ilerlememiştir. 1964 Kongo Krizi’nde ABD Kenyatta’dan Kongo savaşı ve ABD tarafından desteklenen Moise Tshombe hükümeti arasında arabulucu olmasını istemiştir. Kenyatta arabuluculuk rolünü kabul etmiştir. Ancak ABD’nin onlarca Kongolunun ölümüne sebep olan Belçikalı askerlerin operasyonuna destek vermesi Kenyatta’yı hayal kırıklığına uğratmış ve Kenya’da ABD karşıtı gösterilerin yapılmasına neden olmuştur (Winkgates, 2000:107).

Kenya dış politikada Batı yanlısı olsa da Doğu bloğu ile de ilişkileri kesmemiştir. SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti ve Çekoslovakya bağımsızlık sonrasında Kenya’da elçilikler kurmuş ve Kenya’yı Doğu bloğuna çekmek için özenle çalışmışlardır. 1964 yılının başlarında Kenyalı liderler hem Doğu bloğundan hem de Batı bloğundan Kenya’ya yapılacak yatırımlar konusunda yardım istemişlerdir. Ancak Kenya iki blok ile de uyumlu ilişkiler yürütme stratejisi izlese de, Kenyatta,

Mboya, Njonjo ve diğerkleri komünistlere şüphe ile bakmaya devam etmişlerdir. Oğinda Odinga, Kenya hükümetinde Doğıu bloğına en yakın olan isimdi. 18 Nisan - 11 Mayıs 1964 tarihleri arasında Odinga ve Joe Murumbi, Doğıu bloğından yardım almak için Moskova ve Pekin'e yapılacak olan önemli bir ziyarette altı kişilik bir heyete liderlik etmişlerdir. Yolculuk sırasında, Odinga kişisel olarak Nikita Kruşçev ile tanışmış ve SSCB ile ekonomik bir anlaşmayı müzakere etmiştir. Kisumu'daki bir hastane, tarımsal iyileştirmeler, teknik bir kolej ve bir radyo istasyonu da dâhil olmak üzere dokuz projeye fon sağlamışlardır. Dış politikadaki seçeneklerini çoğaltmak isteyen Kenyatta Sovyet teklifini bizzat onaylamıştır. Pekin'e devam eden Odinga, daha sonra Mao Tse-Tung ile tanışmıştır. Çinliler ayrıca, Tana Nehrindeki bir sulama projesi için \$15 milyon bir kredi dâhil olmak üzere Odinga'ya yardım teklifinde bulunmuşlardır. Kenya, ayrıca Batı bloğı ülkeleriyle ticari anlaşmalara da imza atmıştır. Kenya'nın yardım kaynaklarını çeşitlendirmek için ciddi bir çaba sarfedilmiş ve Doğıu bloğı ile bakanlık düzeyinde temaslar devam etmiştir. Ancak Kenyatta Doğıu bloğıyla ilişkilerde her zaman ihtiyatlı olmaya devam etmiştir (Hornsby, 2012: 106).

4.3. Kenyatta Sonrası Kenya Cumhuriyeti İç Politikası

Kenya'nın bağımsızlığını kazandığı yıllarda federalizmin savunucusu KADU partisinin başkanı olan Daniel Arap Moi, Kenyatta tarafından İçişleri Bakanı olarak atanmıştır. İçişleri Bakanı olur olmaz da, KADU partisini feshetmiştir. 1978 yılında ise, Jomo Kenyatta'nın ölmesi üzerine devlet başkanı olmuştur. 1978'den 2002 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürüten Moi, 1982 yılında resmi tek partililik dönemini başlatmıştır. Kenya 1980'lerin ortalarından sonlarına doğru giderek daha fazla yozlaşmış, paranoyak ve otokratik bir hükümet tarafından yönetilir hale gelmişti. Tek parti yönetimi 1991 yılına kadar sürmüştür. 1991 yılından itibaren tek partili sistemden çok partili sisteme geçilmiştir. Böyle bir uygulamanın yapılmasındaki asıl etken ise, sivil toplum ve kiliseler başta olmak üzere, Kenya'ya yardım eden Batı devletlerin tepkileri ve yardımlarını kesmeleri olmuştur. Bu tepkilerin dinmesi, ekonomik yardımların devam etmesi ve en önemlisi de uluslararası kınamaların giderilmesi için Moi, 1991'de KANU'dan başka parti

kurulmasını yasaklayan anayasa maddesini yürürlükten kaldırmıştır. Böylelikle çok partili sisteme geçilmiştir (Adar and Munyae, 2001: 3–5).

Çok partili hayata geçiş ile 1992 yılında ilk çok partili seçim yapılmıştır. Bu seçimi Moi kazanmıştır. 5 yılda bir yapılan ikinci seçim ise, 1997 yılında yapılmış ve bu seçimi de Moi kazanmıştır. Ancak bu seçimlerde hile yapıldığı iddiasıyla ülkede büyük bir tepki ve karışıklık oluşmuştur. Yine de Moi, devlet başkanı olarak 2002 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Nitekim 2002 yılındaki seçimlerde Moi, aday olmayarak iktidardan çekilmiş ve yerine Jomo Kenyatta'nın oğlu Uhuru Kenyatta'nın aday olması sağlanmıştır. Uhuru Kenyatta, seçime çok partili bir ortamda girmiştir. Jomo Kenyatta'nın eski yardımcılarında ve Luo kabilesine mensup Jaramogi Oginga Odinga'nın oğlu Raila Odinga da seçimlerde yerini almıştır. Liberal Demokrasi Partisi'nin lideri olan Raila Odinga, Kenya Ulusal İttifakı partisi lideri Emilio Mwai Kibaki ile anlaşarak Ulusal Gökkuşluğu Koalisyonu (NARC) partisi altında Uhuru Kenyatta'ya karşı seçime birlikte katılmışlardır (Aydoğdu, 2014: 303-304).

2002 seçimlerinde NARC partisi kazanmıştır. NARC partisinin kazanmasındaki asıl etkenler, 1991'de çok partili sisteme geçilmiş olsa da 1963'ten beri tek elden yönetilmeye yönelik politikaların olması, seçimlere hile karışmış olması ve halk arasında derin bir tepkinin oluşmasıdır. Ülkedeki en kalabalık ve nüfuzlu etnik grubun önderi olarak Kibaki, iktidarı devralmış ve Odinga ile birlikte çalışmıştır. Kibaki de, geçmişteki başkanlar gibi, yürütmenin başında tek kişinin bulunduğu sistemi sürdürmüştür. Bu durum halkı hayal kırıklığına uğratmıştır. Fakat Odinga'nın partisi tarafından bazı değişikliklerin yapılmasına yönelik tasarılar sunulmuştur. Bu tasarılarından ikisi Bomas ve Wako Anayasa Tasarılarıdır. Bomas Anayasa Tasarısı, güçlü bir başbakanlık, zayıflatılmış bir başkanlık sistemi öngörmüştür. Parlamentoda bu tasarı değiştirilmiş ve yerine Wako Anayasa Tasarısı kabul edilmiştir. Wako Anayasa Tasarısı ise daha az güçlendirilmiş bir başbakanlık ve daha az zayıflatılmış bir başkanlık sistemini öngörmüştür. Ancak 2005 yılında yapılan referandum sonucu tasarı reddedilmiştir (Aydoğdu, 2014: 304).

2002-2007 yılları arasında iktidarda kalan NACR partisi, Kenya'nın demokratikleşme süreci adına Kamu Görevlileri Etik Yasası, Seçim Bölgeleri Kalkındırma Fonu Yasası, Yolsuzlukla Mücadele ve Ekonomik Suçlar Yasası gibi önemli yasalar kabul ettirmiştir. Bu gelişmelere rağmen Kenya'nın demokratikleşme süreci tamamlanamamıştır. Yapılan 2007 seçimlerini Kibaki kazanmıştır. Ancak seçimlere hile karıştırıldığı gerekçesiyle, büyük gösteriler ve olaylar yaşanmıştır. Çok sayıda insanın hayatını kaybettiği olaylar, Kibaki ile Odinga'nın Güç Paylaşım Anlaşması'nı imzalaması ile sona ermiştir. Anlaşmaya göre, Kibaki başkanlığa devam etmiş, Odinga ise, başbakanlık makamına getirilmiştir (Miller and Yeager, 1994: 15-18).

Kibaki'nin ülkeyi tek elden yönetme çabalarını kırmak amacıyla, 2010 yılında bir anayasa tasarısı önerilmiştir. 2010 anayasa tasarısı'nın sundukları arasında, başkanın meclisi fes etme yetkisinin kaldırılması, başkana yargı yolunun açılması, ülkede bulunan azınlıkların daha iyi temsil edilmesi, çift kamaralı sistemin oluşturulması gibi maddeler yer almıştır. Kibaki, bu tür demokratik ilkelerden uzak durmaya çalışmıştır. 2012 yılında yasamanın onayına başvurmadan il komiserlerinin atamalarını gerçekleştirmesi, ülkede büyük bir huzursuzluğa neden olmuştur. Bu tür politik gelişmelerden uzak durması, Kibaki'nin 2013 seçimlerini kaybetmesine neden olmuştur. Seçimleri Jomo Kenyatta'nın oğlu Uhuru Kenyatta kazanmıştır. Uhuru Kenyatta, 2010 Anayasasında öngörülen başkanlık rejimini resmen hayata geçirmiştir. 2013 yılından bu yana Kenya'yı yöneten Uhuru Kenyatta, önemli gelişmelere imza atmaya çalışmıştır. Fakat Uhuru Kenyatta'yı engelleyen en önemli sorun ise, Kuzeydoğu Bölgesi'nde yaşayan Somali halkı ve bu halkı destekleyen El-Kaide bağlantılı El-Şebab Örgütü olmuştur. Bu durum ciddi bir güvenlik sorununa neden olduğu gibi, ekonomik anlamda da, büyük sarsıntılara yol açmıştır. Kenyatta döneminden kalan bu sorun, halen devam etmekte olup, Kenya'nın güvenlik tedbirleri başta olmak üzere, ekonomi-politiğini, sosyo-kültürel yapısını ve etnik anlaşmazlıkların alevlenmesini etkilemektedir (Aydoğdu, 2014: 307-309).

4.4. Kenyatta Sonrası Kenya Cumhuriyeti Dış Politikası

Moi ülke içinde sıkıntılar yaşarken uluslararası alanda Batı ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Moi, ilk yurt dışı ziyaretlerini Haziran 1979'da UK kraliyet ailesi ve Başbakan Margaret Thatcher ile görüştüğü UK ve Hollanda'ya yapmıştır. Şubat 1980'de ABD'yi ziyaret ederek Ronald Reagan ile bir araya gelmiştir. Bu ziyaretin ardından Kenya'nın ABD'ye olan eğilimi daha belirgin hale gelmiştir. ABD 1980'lerden itibaren Kenya'ya yapılan yatırımlarını arttırmış ve böylelikle UK ve Batı Almanya'dan sonra Kenya'nın üçüncü büyük yabancı yatırımcısı haline gelmiştir. Kenya'yı potansiyel bir pazar olarak gören Çin ile ilişkiler ise Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında minimal düzeyde kalmıştır. Çin ile ilişkilerde en önemli adım 1980'de imzalanan kültürel işbirliği anlaşması kapsamında ticaret, eğitim ve teknik alanda yapılan yatırımlar olmuştur (Hornsby, 2012: 371).

Moi, Güney Afrika'daki rejim problemi ve Somali ile olan ilişkiler konusunda halefi olduğu Kenyatta'dan farklı bir politika izlememiştir. 1979'da Etiyopya ile Somali'ye karşı yapılmış olan askeri işbirliği anlaşmasını yenilemiştir. Moi'nin 1980'ler boyunca dış politikada yaşadığı en önemli problem ise Uganda olmuştur. İdi Amin yönetimindeki Uganda'nın 1978'de Kuzey Tanzanya'yı işgal etmesinin ardından Tanzanya lideri Julius Mwalimu Nyerere askerleri ile Uganda'ya girmiş ve 1979'da Amin rejimi çökmüştür. Bu süreçte Kenya olaylara müdahil olmasa da Uganda sınırını tamamen kapatmıştır. Büyük bir iç çatışmanın içine giren Uganda, Kenya'nın güvenliğini tehdit eden bir unsur haline gelmiştir (Kiplimo, 2016: 43-44).

1980'lerin sonlarına gelindiğinde Kenya'nın Batı ile olan ilişkilerinde gerilimler yaşanmaya başlamıştır. Batılı hükümetler Kenya hükümetine iç politikadaki demokratik olmayan eylemleri sebebiyle baskı uygulamışlar ve yaptıkları yardımı kesme tehdidinde bulunmuşlardır. Ülkedeki muhalif tutuklarının sayısındaki artış Uluslararası Af Örgütü tarafından ağır bir şekilde eleştirilen bir konu haline gelmiştir. Batılı devletlerin Afrika ülkelerine yardım etmelerindeki amaç Doğu bloğuna kaymalarını engellemektir. Bu süreçte SSCB tehdidinin ortadan

kalkması ABD'nin yapılan yardımları azaltmasında ya da kesmesinde önemli bir etken olmuştur. 1990'larda ABD'nin Kenya'ya yaptığı yardımlar 1980'li yıllarla karşılaştırıldığında çok azalmıştı, askeri yardım ise neredeyse sıfırlanmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen UK Kenya'nın en büyük ticaret olmaya devam etmiştir (Branch, 2011: 256).

ABD ile ilişkilerin ivmesi ise 7 Ağustos 1998'de El-Kaide'nin Nairobi'de ABD Büyükelçiliğine düzenlediği bombalı saldırı ile tekrar yükselmiştir. Bu saldırıda 250 kişi ölmüş, binlerce kişi de yaralanmıştı. Sıfır düzeyine inen Kenya'ya yönelik askeri yardımlar anti-terörizm adı altında tekrar yükselmiştir. ABD ile ortak tatbikatlar düzenlenmiştir. Bu süreçte ABD'nin Kenya'ya yaptığı askeri yardım UK'ın yaptığı yardımı aşmıştır. ABD ile ilişkiler, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan 11 Eylül 2001 saldırısından sonra daha da gelişmiştir. Moi bu durumu ilişkileri iyileştirmek için bir fırsat olarak görmüş ve "terörle küresel savaş"ta ABD'ye destek veren Afrikalı liderlerden biri olmuştur. Kenya'nın terörle mücadeleye destek vermesi ülkenin Arap ülkeleri ile ilişkilerine ciddi biçimde zarar vermiştir (Njuguna, 2016: 24).

Kibaki yönetimindeki Kenya, güvenlik güçlerinin ücretsiz Amerikan eğitiminden faydalanmalarını sağlamak amacıyla terörle mücadelede ABD'nin güvenilir bir müttefiki olmaya devam etmiştir. Aynı zamanda Kenya ABD'nin Irak işgaline katılmasa da, ABD'nin operasyonlarına destek olmak için Lamu'da küçük bir ABD askeri üssünün kurulmasına izin vermiştir. Buna karşılık ABD, Kenya'ya önemli bir güvenlik yardımı sağlamıştır. Ancak, Kenya ve ABD'nin terörle mücadele kapsamında yaptığı soruşturmalar Kenya Müslümanları üzerinde baskı oluşturmuş, Kenya Müslümanlarının ötekileştirilmesine neden olmuş ve Amerikan karşıtı duyarlılık giderek artmıştır. Hükümetin 2003 Terörle Mücadele Yasası, Müslümanları hedef aldığı, anayasal özgürlükleri ihlal ettiği ve ABD tarafından dikte ettirildiği algısı nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Kenya-ABD ilişkileri Kenya asıllı Barack Obama'nın 2008'de ABD Başkanı olması ile daha da ilerlemiştir (Njuguna, 2016: 44-46).

Aynı dönemde Kenya ile ilişkilerinde ilerlemeler kaydeden diğer bir ülke Çin olmuştur. 2005'te Kibaki yeni yatırımlar bulmak için Çin'e gitmiş ve bu ziyaretin ardından Çin şirketleri, Kenya'daki yatırımlarını 3 katına çıkarmışlardır. ABD ve Çin ile ilişkiler yukarı doğru ivme kazanırken, UK ile ilişkiler tam tersi bir yöne girmiştir. Kibaki hükümeti üzerinde yolsuzluklar nedeniyle UK tarafından yapılan baskı bir süre sonra İngiliz askeri eğitim birliklerinin Kenya'dan çekilmesine kadar varmıştır. Askeri eğitim 2006 yılında tekrar başlasa da ilişkiler gergin kalmıştır (Chege, 2008).

Bölge devletleri ile ilişkilerinde de ilerleme kaydeden Kenya, hem Somali hem de Sudan'la imzaladıkları barış anlaşmaları sayesinde sınırdaki güvenlik sorunlarını minimal düzeye indirmeyi başarmıştır. Doğu Afrika bölgesinde de, Mart 2004'te EAC liderleri tam bir gümrük birliği konusunda anlaşmıştır. Kenya diğer iki ülkenin ürettiği ürünleri vergiden muaf olarak ihraç etmesine izin verirken, Uganda ve Tanzanya, Kenya ürünleri için kademeli olarak vergileri kaldırma uygulamasına gitmiştir. Bunlara ek olarak 2007'ye kadar yeni bir federal anayasa dahil bölgesel entegrasyon için altı yıllık bir zaman çizelgesi üzerinde anlaşmışlardır. 2007'de, Ruanda ve Burundi ile birlikte EAC 100 milyondan fazla kişiden oluşan bölgesel bir pazar haline gelmiştir. Topluluk üyeleri arasında ekonomik ilişkiler iyi bir düzey yakalamışken ortak para birimi ve siyasi entegrasyon konusunda belirsizlikler devam etmektedir. Kenya, Brezilya, Çin ve Japonya gibi ülkelerle ekonomik ve siyasi olarak daha güçlü ilişkiler kurdukça giderek Batı'dan uzaklaşmaya başlamıştır (Kiplimo, 2016: 44).

Bölüm Değerlendirmesi

Afrika kıtasının tarihi irdelendiğinde, genel olarak, sömürgecilik olgusuyla tanımlandığı görülmektedir. Bu olgunun asıl aktörleri ise sömürgeci Avrupa devletleri olarak gösterilmektedir. Bu anlamda Afrika kıtasının sömürge döneminin resmi başlangıcı olan 1884-85 Berlin Afrika Konferansı'yla, bitiş(!) dönemi olan 1941 Atlantik Beyannamesi önemli bir süreci oluşturmaktadır. Yaklaşık 60 yıllık bir süreci kapsayan sömürgecilik faaliyetleri, Afrika kıtasının anatomisini derinden sarsmış ve değiştirmiştir. Afrika halklarının ezildiği, sömürüldüğü, açlık ve

susuzlukla imtihan edildiği bu dönemde, Afrikalı yerli direnişçilerin sömürgecilere karşı gruplar ve birlikler oluşturdukları görülmüştür. Bu liderlerin başlangıçtaki asıl amaç ve hedefleri, Afrika halklarının haklarını elde etmek ve bölünüp parçalanmasını engellemek olmuştur. Afrika'nın her bölgesinde direniş gösteren liderler ve liderlerle birlikte hareket eden halklar, kısa sürede önemli başarılarla imza atmışlardır.

Kuzey Afrika'da Çöl Aslanı olarak ünlenen ve Libya'nın direnişi için harekete geçen Ömer Muhtar, Batı Afrika'dan Gana'dan Kwame Nkrumah, Güney Afrika Cumhuriyeti'nden Nelson Mandela ve Doğu Afrika'dan da Kenya devletinin bağımsızlığı için direniş hareketlerini başlatan Jomo Kenyatta Afrika devriminin önemli figürleri olmuştur. Bunlar gibi birçok lider ortaya çıkmıştır. Ancak bazıları, halkları için mücadele etse de, zamanla sömürgeci zihniyetlerin kısılcığında politikalar geliştirmeye başlamış ve halklarına çok büyük zararlar vermişlerdir. Kenya lideri Jomo Kenyatta, halkların özgürlüğü, topraklarının bağımsızlığı, milli ve yerli geleneklerinin serbestliği amacıyla direniş hareketlerini başlatmıştır. Bu direniş başarılı bir şekilde sonuçlanmış ve Kenya'nın bağımsızlığı kazanılmıştır.

Nitekim Jomo Kenyatta, Kenya'nın ilk devlet başkanı olarak göreve başlamış ve ölümüne kadar ülkeyi yönetmiştir. Fakat bağımsızlık öncesi amaçlarından tamamen uzaklaştığı görülmüştür. 15 yıllık iktidarı boyunca hem iç hem de dış politikada kötü bir yönetim tarzı sergilemiştir. İç siyaset arenasında, Kenya sınırları içerisinde, Kenya'nın Kuzeydoğu Bölgesi'nde yaşayan Somalililere önemli zararlar vermiştir. Dış politika uygulamasında da genel olarak bu bölgeyi Kenya'dan koparmamak adına olumsuz ve haksız politikalar yürütmüştür. Özellikle Etiyopya ile anlaşarak, bu politikalarının yürütülmesinde ısrarcı olmuştur. Bu tür faaliyetler, Afrikalı liderlerin Afrika halklarına büyük zararlar vermesine sebebiyet vermiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi sömürgecilerin kıtada uyguladıkları bölücü ve parçalayıcı stratejilerin bağımsızlık sonrası dönemde, Afrikalı yerli liderlerin eliyle uygulandığı görülmüştür. Özellikle Jomo Kenyatta'nın bağımsızlık öncesi tutum ve davranışları ile bağımsızlık sonrası faaliyet ve politikalarının birbirinden büyük farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bu bağlamda, sömürgeci Avrupa devletleri tarafından, Afrika kıtasında uygulanan bölme, parçalama, açlık ve susuzluk sorunları, halkların haklarını gasp ve yok edilmesi gibi faaliyetlerin, bağımsızlık sonrası

dönemde Afrikalı bazı yerli direnişçilerin eliyle uygulandığı görülmüştür. Kenyatta da bunlardan biri olmuştur.

Sonuç

Kenya’da İngiliz sömürge yönetimi deneyimi kısa bir süreçti. Ancak sömürge yönetimi tarafından kullanılan gücün derecesi çok yoğundu. Bu yüzden sömürge yönetiminin neden olduğu tahribatın sonuçları da o yoğunluğa göre daha ciddiydi. Ancak İngilizler Kenya’daki sömürgecilik faaliyetlerinde yerliler üzerinde ne kadar baskı kurarlarsa, aynı derecede direniş ile karşılaşmışlardır. Bu direniş süreci İngilizlerin Kenya topraklarına ilk ayak basmasıyla birlikte başlamış ve bağımsızlığa kadar devam etmiştir.

Çalışma içerisinde direniş hareketleri, 1890-1920 tarihleri ve sonrası olarak iki döneme ayrılıp, bu iki dönem arasındaki farklılıklara değinilse de aslında ilk dönem ikinci dönemin ilham kaynağıydı. İki dönemde de sömürgecilerin baskısına en şiddetli şekilde maruz kalan topluluklardan direniş çılgınlıkları yükselmiştir. Ancak Kenya’yı bağımsızlığa götüren süreçte tek faktör bu direniş hareketleri değildir. Dönemin uluslararası şartlarının baskısı olmasaydı, beyaz yerleşimciler yerlilerin direnişe rağmen Kenya’nın “beyaz adamın ülkesi” olarak kalmasını sağlayabilirdi.

Kenya bu zolu direniş süreci neticesinde Kenyatta öncülüğünde 12 Aralık 1963’te bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak Kenyatta dönemi siyasi ve ekonomik politikalarına bakıldığında bunun tam bir bağımsızlık olduğundan söz edilemez. UK’ın tüm yardım ve yatırımlarına rağmen Kenyatta’nın ülkenin sanayi ve tarım üretim sahasını yeniden inşa etme gibi bir zorunluluğu vardı. Ayrıca iş, toprak ve refah isteyen Kenyalı vatandaşların beklentilerini de karşılamak gerekliydi. Bu hedefleri gerçekleştirmede kısmen başarılı olan Kenyatta iç politikada ise kaldırmayı taahhüt ettiği kişileştirilmiş, hizipleştirilmiş ve etnik kökene dayalı bir sistemi devam ettirmiştir. Ancak baskı rejiminin özelliklerini taşıyan bir anayasa ile oluşturduğu merkezi devlet anlayışı, Afrika’da bağımsızlıktan sonra yaşanan ülke içi çatışmaların Kenya’da yaşanmasını önlemiştir.

Bağımsızlığına kavuşan Kenya’da, Kenyatta döneminde iç politikanın ibresi otoriteryanizmi gösterirken dış politikanınki de Batı’yı göstermiştir. Kenya, Kenyatta

ile birlikte cumhurbaşkanının iktidarın tepesinde olduğu kapitalist bir toplum olarak yeniden inşa edilmiştir. Batı bloğu, Kenya'nın komünizmin ağına düşmemesi için gerekli tüm yardım ve yatırımları yapmaktaydı. Bunun karşılığında da Kenya'nın Batı bloğuna sadık kalması ve Batı'nın Kenya'daki tüm çıkarlarının hükümet tarafından desteklenmesi istenmiştir. Bu bağlamda 1960 yılından itibaren Odinga gibi sol eğilimli politikacılar kademeli olarak siyasetten tecrit edilmiştir. Batı yatırımı ve uzmanlığı ile yapılan reformlar Afrika'nın herhangi bir yerinde olduğundan daha fazla büyüme, güvenlik, istikrar ve daha fazla bürokratik verimlilik getirmişti. Ancak değişen uluslararası konjonktürle beraber bu gidişat yavaşlamış, Batı yardım ve yatırımı artık kalkınmayı tetiklememeye başlamış ve devlet giderek daha korumacı ve müdahaleci bir ekonomiye yönelmeye başlamıştır. Kenya'nın bölgesindeki devletler ile yaşadığı sorunlar artarken UK'ın askeri ve ekonomik desteğinin koruyucu mantosu çekilmeye başlamıştır. Kenya giderek daha zor bir dünyada kendi ayakları üzerinde durmak zorunda kalmıştır.

Harambee uygulaması da dâhil Kenyatta'nın tüm reformlarına rağmen Kenya'nın karşılaştığı ekonomik kriz, işsizlik, eşitsizlik, toprak hakları ve yolsuzluk gibi sorunların hiçbiri tamamen çözülememiştir. Kenyatta ve Kikuyulu danışmanları, seçkinlerin ve Batılı yatırımcıların çıkarlarını popülist ve yabancı düşmanı duygularına karşı koruyarak ülkeyi yönetmiş ve pozisyonlarını kendi çıkarları için kullanmaya devam etmişlerdir. Yapılan seçimler ise sadece bir meşruiyet aracı olmaktan öteye gidememiştir. Kenyatta döneminin iç politikayı yönetme yöntemi ve tüm diğer yapısal sorunlar kendisinden sonraki döneme miras kalmıştır. Aynı zamanda dış politikadaki eğilimler de günümüze kadar değişmemiştir.

Sonuç olarak, bağımsızlıkları sonrasında Afrika devletleri hem içerde hem de dış ilişkilerinde oldukça zayıf bir yapı oluşturmuşlardır. Sömürgeci devletten bağımsızlıklarını alsalar da kurdukları siyasal düzenin çökeceği tehlikesi yüzünden iktidara gelenler sömürgeci ile olan bağlarını kopartma cesaretini gösterememiştir. Ayrıca iktidardakiler içerde de ulusal birliği sağlayamadıkları ve fiziksel şiddet kullanma tekeline ellerine alamadıkları için yeni bir şiddet geleneği ortaya çıkmıştır. Bu şiddet bazı durumlarda devletin vatandaşa ya da vatandaşın vatandaşa uyguladığı

davranışlarda fiziksel bir görünüme bürünürken, bazen de siyasi partiler aracılığıyla psikolojik olarak korku şeklini almaktadır.

Afrika'nın bugün bağımsız olan birçok bölgesinde siyasi partiler çok tehlikeli bir şekilde abartılmıştır. Bir parti üyesinin karşısında halk sessizdir, koyun sürüsü gibi davranır, parti liderine ve hükümetine övgüler düzer. Ama sokakta, bir akşam, köyden uzakta, kahvede ya da nehir kıyısında halkın hayal kırıklığı, umutsuzluğu ama aynı zamanda birikmiş öfkesi açıkça duyulabilir. Parti, halkın hoşnutsuzluğunu ifade etmesine izin vermek yerine, halkla liderlik arasında özgür düşünce alışverişini temel görevi olarak görmek yerine araya yasaklar ile bir duvar örer. Parti liderleri, polis komiseri gibi davranarak halka sürekli sessiz olmaları gereğini hatırlatır. Halkın hizmetinde olduğunu iddia eden, halkın mutluluğu için çalıştığını iddia eden bu parti sömürgeci güç ülkenin denetimini devreder etmez halkı tekrar mağaralarına geri yollamak için acele eder... Ayrıca kendini hemen ulusal ilan eden ve tüm halkın adına konuştuğunu iddia eden bu parti gizlice ve bazen de açık açık gerçek bir etnik diktatörlük kurar (Fanon, 2014: 180).

Frantz Fanon'un değindiği Afrika'nın genelindeki bu siyasi durum Kenya için de ne yazık ki farklı değildir. Bağımsızlık öncesi ulusal birlik söylemleri, sömürgecinin yetiştirdiği aydın kesimin bağımsızlıktan sonra iktidara gelmesiyle yerini başka söylemlere bırakmıştır. Bağımsızlık öncesi sömürgeciye karşı olan muhalefetin bağımsızlık sonrasında kendilerine dönmemesi için yönetimi merkezileştirme ve halk üzerinde sıkı bir denetim kurma stratejileri ile bu muhalif gövdeyi yok etmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak Kenyatta'nın iktidar döneminde, diğer Afrika ülkelerinin çoğunda olduğu gibi savaş, darbe, katliam ve devletin iflası gibi durumlar söz konusu olmasa da gibi gerçek bir demokrasi, ekonomik iyileşme ve sanayileşme gibi durumlar da tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

Bu çalışma hazırlanırken Türkçe literatüründe çeviri eserlerin dışında çok fazla kaynak olmadığı için genellikle İngilizce literatüründen yararlanılmıştır. Ayrıca her bir bölüm geniş yelpazeli ve ayrıntılı bir içeriğe sahip olsa da çalışmanın sınırları dâhilinde temel meselelere değinilmiştir.

Kaynakça

- ADAR, K. ve MUNYAE, I. (2001). Human Rights Abuse in Kenya under Daniel Arap Moi 1978-2001. *African Studies Quarterly*, Cilt. 5, Sayı. 1.
- AFIGBO, A. (1985). "The Social Repercussions Of Colonial Rule: The New Social Structures", (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 458-507), Paris: UNESCO Publishing.
- AKALIN, D. ve Çelik, C. (2003). XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti Ve Osmanlı Devleti, *Turkish Studies International Peridiocal For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Cilt 5, Sayı 7/3, s. 21-45.
- AKALIN, D. (2017). UK'in Imperial British East Africa Company'den Uganda'yı Alması Ve Osmanlı Devleti'nin Bölgeye Bakışı (1887-1894), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 36, Sayı 62, s. 133-172.
- ALINOOR, A. (2016). *Kenya'da Yetki Devri Ve Yapısal Değişimler: Kuzeydoğu Kenya'da Azgelişmişlik Örnek Olayı*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ANDERSON, D. (2005a). *Histories of the Hanged: The Dirty War in Kenya and the End of Empire*, New York: W. W. Norton & Co.
- ANDERSON, D. (2005b). "Yours in Struggle for Majimbo": Nationalism and the Party Politics of Decolonization in Kenya, 1955-64, *Journal of Contemporary History*, Cilt. 40, Sayı. 3, s. 547-564.
- ANIL, Y. (2013). *Mahatma Gandhi*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- ARNOLD, D. (1995). *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (çev.) Osman Bahadır, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ASINGO, P. (2003). The Political Economy of Transition in Kenya, (der.) Walter O. Oyugi, Peter Wanyande ve C. Odhiambo-Mbai, *The Politics of Transition in Kenya: From KANU to NARC*, Kenya: Heinrich Böll Foundation Press.

- ATAÖV, T. (1977). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- ATAÖV, T. (2010). *Emperyalizm'in Afrika Sömürüsü*, İstanbul: İleri Yayınları.
- ATIENO-ODHIAMBO, E. (1985). Politics and nationalism in East Africa, 1919-35, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 648-672), Paris: UNESCO Publishing.
- AYDOĞDU, B. (2014). Kenya'da Başkanlık Sistemi: Tarihsel Gelişimi ve Ülkenin Siyasi Düzenine/Gelişmişliğine Etkisi, (der.) İsmail Ermağan, *Dünya Siyasetinde Afrika I*, (s. 293-312), Ankara: Nobel Yayınları
- BAŞKAYA, F. (2010). *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*, Ankara: Maki Basın Yayın.
- BETTS R. ve ASIWAJU M. (1985). Methods And Institutions Of European Domination, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 312-331), Paris: UNESCO Publishing.
- BIKO, S. (2014). *Siyah Bilinci*, (Çev.) Onur Eylül Kara, (Der.) Barış Ünlü, Ankara: Dipnot Yayıncılık.
- BOUMAMA, S. (2014). *Afrika Devriminin Figürleri: Kenyatta'dan Sankara'ya*, (çev.) Şule Ünsaldı, Ankara: Notabene Yayınları.
- BRANCH, D. ve NICHOLAS C. (2006). The Politics of Control in Kenya: Understanding the Bureaucratic-executive State, 1952–78, *Review of African Political Economy*, Cilt. 33, Sayı. 107.
- BRANCH, D. (2011). *Kenya Between Hope and Despair: 1963-2011*, London: Yale University Press.
- BRANTLEY, C. (1981). *The Girama And Colonial Resistance In Kenya: 1880-1920*, London, Univesity Of California Press.

- BURBANK, J. ve COOPER F. (2011). *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi Ve Egemenlik*, (çev.) Ahmet Aybars Çağlayan, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- CHARTON, H. (2013). Jomo Kenyatta And Kenyan Independence: The Twists And Turns Of Memory, *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, Sayı.118, s. 45-59.
- CHEGE, M. (2008). Economic Relations between Kenya and China, 1963–2007, *Centre for Strategic and International Studies, Working Paper*, 4 June 2008, <https://www.csis.org/analysis/economic-relations-between-kenya-and-china-1963-2007>. (Erişim Tarihi: 24.12.2018).
- CHOMSKY, N. (2001). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, (çev.) Mustafa Erdem Sakıncı, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- CROWDER, M. (1964). Indirect Rule-French And British Style, *Journal Of The International African Institute*, Cilt. 34, Sayı. 3, s. 197–200.
- CROWDER, M. (1985). The First World War And Its Consequences, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 283-310), Paris: UNESCO Publishing.
- DABAN, C. (2017a). *Dekolonizasyon Süreci Ve Sonrası Afrika*, İstanbul: Açılım Kitabevi.
- DABAN, C. (2017b). Etiyopya-Somali İlişkileri: Ogaden Savaşı, (der.) İsmail Ermağan, *Dünya Siyasetinde Afrika 4*, (s. 249-268), Ankara: Nobel Yayınları.
- DARWIN, C. (2012). *Türlerin Kökeni*, (çev.) Öner Ünalın, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- DELF, G. (1961). *Jomo Kenyatta: Towards Truth About "The Light of Kenya,"*, Westport, CT: Greenwood Press.
- DEVISSE, J. and LABIB S. (1984). Africa İn Inter-Continental Relations, (der.) D . T . Niane, *General History Of Africa IV: Africa From The Twelfth To The Sixteenth Century*, Paris: UNESCO Publishing.

- ELMİ, A. (2012). *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*, (çev.) Zekiye Baykul, İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- FANON, F. (2014). *Yeryüzünün Lanetlileri*, (çev.) Şen Süer, İstanbul: Versus Yayınları.
- FERRO, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlığa, 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, (çev.) Muna Cedden, Ankara: İmge Kitabevi.
- GATHOGO, J. (2009). The Birth Of Protestant Education İn East Africa: Sampling Johannes Ludwig Kraft (1810–1881), *Studia Historia Ecclesiasticae*.
- GHAİ, Y. ve McAuslan J. (1962). *Kenya Northern Frontier District Commission, Report of the Northern Frontier District Commission, CMD 1900*, London: Public Law.
- GERRING, J. Vd. (2011). An Institutional Theory Of Direct And Indirect Rule, *World Politics*, Cilt 63, Sayı. 3, s. 377-433.
- GILBERT, E. ve REYNOLDS J. (2016). *Dünya Tarihinde Afrika: Tarihöncesinden Günümüze*, (çev.) Ahmet Demirkaya, İstanbul: Küre Yayınları.
- HAZELWOOD, A. (1979) The End of the East African Community: What Are the Lessons for Regional Integration Schemes?, *Journal of Common Market Studies*, Cilt. 18 Sayı. 1, s. 40-58.
- HILTON, M. (2009). Malcolm Macdonald, Jomo Kenyatta and the Preservation of British Interests in Commonwealth Africa, 1964–68, *M. Phil thesis*, Trinity College Cambridge.
- HOLMQUIST, F. (1984). Class Structure, Peasant Participation and Rural Self-Help, (ed.) Joel D., *Politics and Public Policy in Kenya and Tanzania*, New York.
- HORNSBY, C. (2012). *Kenya a History Since İndepence*, London: I.B. Tauris Press.
- JAMES, C. (2012). *A History of Pan-African Revolt*, Oakland: PM Press.

- KANIKI, M. (1985). "The Colonial Economy: The Former British Zones", (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 382-419). Paris: UNESCO Publishing.
- KANOOGO, T. (1987). *Squatters and the Roots of Mau Mau* Athens, OH: Ohio University Press.
- KENYATTA, J. (1964). *Harambee*, Nairobi: Nairobi University Press.
- KENYATTA, J. (1968). *Suffering without Bitterness: The Founding of the Kenya Nation*, Nairobi, Kenya: East African Publishing House.
- KHAPOYA, V. ve DUAH, B. (1985). The Cold War and Regional Politics in East Africa, *Conflict Quarterly Journal*.
- KHAPOYA, V. (2012). Colonialism And The Africa Experience, https://catalogue.pearsoned.ca/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205851711.pdf. (Erişim Tarihi: 21.12.2017).
- KIEREINI, D. (2017). *The Devonshire White Paper: Kenya's Colonial Saving Grace*, Business Daily, 27 Nisan 2017. <https://www.businessdailyafrica.com/lifestyle/society/the-devonshire-white-paper-kenyas-colonial/3405664-3906312-fr91oj/index.html>. (Erişim Tarihi: 25.10.2018).
- KIMAMBO, I. (1989). The East African Coast And Hinterland: 1845–80, (der.) J. F. Ade Ajayi, *General History Of Africa VI: African The Nineteenth Century Until The 1880s*, (s. 234-279), Paris: UNESCO Publishing.
- KIRUI, K. ve MURKOMEN, K. (2011). The Legislature: BiCameralism Under the new Constitution, *Society For International Development Constitution Working Paper*, No 8.
- KIPLIMO, S. (2016), *An Analysis Of Kenya's Foreign Policy Towards Uganda Between 1963 And 2014*, University of Nairobi.
- KI-ZERBO, J. (1981). General Introduction, (ed.) J. Ki-Zerbo, *General History Of Africa I: Methodology And African Prehistory*, (s. 1-24), Paris: UNESCO Publishing.

- KI-ZERBO, J. ve Mazrui A. (1993). Nation Building and Changing Political Values, (der.) Ali A. Mazrui, *General History of Africa VIII: Africa since 1935*, (s. 468-500), Paris: UNESCO Publishing.
- LAGAT, A. (1995). *The Historical Process Of Nandi Movement Into Uasin Gishu District Of The Kenya Highlands: 1906-1963*, Master Thesis.
- LEWIS, A. (2007). *A Kenyan Revolution: Mau Mau, Land, Women, and Nation*, East Tennessee State University, Master Thesis.
- LOOMBA, A. (1998). *Kolonyalizm-Postkolonyalizm*, (çev.) Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LURAGHI, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*, (çev.) Halim İnal, İstanbul: E Yayınları.
- MAGDOFF, H. (2006). *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm*, (çev.) Erdoğan Usta, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- MAKINDA S. (1983). From Quiet Diplomacy to Cold War Politics: Kenya Foreign Policy, *Third World Quarterly*, Cilt. 5, Sayı. 2. s. 300-319.
- MALOPA, W. (1993). *Mau Mau and Kenya: An Analysis of a Peasant Revolt*. Bloomington and Indiana: Indiana University Press.
- MASAO, F. ve Mutoro, H. (1988). The East African Coast And The Comoro Islands, (der.) M.El Fasi ve I, Hrbek, *General History Of Africa III: Africa From The Seventh To The Eleventh Century*, (s. 31-55), Paris: UNESCO Publishing.
- MATSON, A. (1984). Nandi Resistance to British Rule, *Cambridge African Monography*, University of Cambridge African Studies Centre.
- MATTER, S. (2010). *Struggles over Belonging: Insecurity, Inequality and the Cultural Politics of Property at Enoosupukia, Kenya*, Montreal: Department of Anthropology McGill University Library Press.
- MATVEIEV, V. (1984). The Development Of Swahili Civilization, (der.) D.T.Niane, *General History Of Africa IV: Africa From The Twelfth To The Sixteenth Century*, (s. 455-480), Paris: UNESCO Publishing.

- MAXWELL R. (2004). *Establishing A Culture Of Resistance: The Struggle For Human Rights And Democracy In Authoritarian Kenya 1987-2002*, University Press of Florida.
- MAZRUI, A. (1992). *Afrikalılar: Üç Farklı Kültürel Miras*, (çev.) Yusuf Kaplan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- MAZRUI, A. (1993). Introduction, (der.) Ali A. Mazrui ve C. Wondj, *General History Of Africa VIII: Africa Since 1935*, (s.1-28), Paris: UNESCO Publishing.
- MCCONNELL, J. (1999). *The Briish In Kenya (1952-1960): Analyius Of A Successful Counterinsurgency Camapaign*, Lieutenant, United States Navy B.S., University of Idaho.
- MEMMI, A. (2014). *Sömürgecinin Ve Sömürgeleştirilenin Portresi*, (çev.) Şen Süer, İstanbul: Versus Kitap.
- MILLER, N. ve YEAGER, R. (1994). *Kenya: The Quest for Prosperity*, London: West view Press.
- MUNENE, N. (2013). *The Colonial Legacy in Kenya-British Military Relations: 1963-2005*, Nairobi: University of Kenyatta Press.
- MURAYA P. *Missionary Work In Kenya And African Response: Implications For Pastoral Care With Young Adults*, s. 4. <https://Pdfs.Semanticscholar.Org/343c/0151c2bd7356d6e79bccdf85d750d4eb48b3.Pdf>. (Erişim Tarihi: 25.10.2018).
- MURRAY-BROWN, J. (1973). *Kenyatta*, New York: E.P. Dutton & Co.
- MUTUNGA, W. (2014). *The Vision of the 2010 Constitution of Kenya*, Kenya: University of Nairobi.
- MWANZI, H. (1985). African Initiatives And Resistance İn East Africa, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 148-168), Paris: UNESCO Publishing.
- NJUGUNA, L. (2016). *Terror Activities And Evolution Of Kenya's Foreign Policy: 1998-2015*, IDIS University of Narobi.

- NTHAMBURI, Z. *The Beginning And Development Of Christianity In Kenya: A Survey*, <https://Dacb.Org/Histories/Kenya-Beginning-Development/>. (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
- NYAMWERU, C. ve Carrier, N. (2010). *The (Re)creation of a Heroine: Mekatalili Wa Menza*. <https://docplayer.net/40439332-The-re-creation-of-a-heroine-the-case-of-mekatilili-wa-menza.html>. (Erişim Tarihi: 01.11.2018).
- OCHIENG, W. (1992). *The Interior Of East Africa: The Peoples Of Kenya And Tanzania 1500-1800*, (der.) B.A. Ogot, *General History Of Africa V: Africa From The Sixteenth To The Eighteenth Century*, Paris: UNESCO Publishing.
- ODHIAMBO-MBAI, C. (2003). *The Rise and Fall of The Autocratic State in Kenya*, (der.) Walter O. Oyugi, Peter Wanyande and C. Odhiambo-Mbai, *The Politics of Transition in Kenya: From KANU to NARC*, Kenya: Heinrich Böll Foundation Press.
- OMAR, M. (2002). *Somalia: A Nation Driven to Despair*, Mogadishu: Somalia Publications.
- OPOKU, K. (1985). *Religion in Africa During Colonial Era*, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 508-538). Paris: UNESCO Publishing.
- ORAN, B. (1997). *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- UZOIGWE, G. (1985). *European Partition An Conquest Of Africa: A Overview*, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 19-44), Paris: UNESCO Publishing.
- PERCOX, D. (2001). *Circumstances Short of Global War': British Defence, Colonial Internal Security, and Decolonisation in Kenya, 1945-65*, Thesis submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy.

- PETITJEAN, P. (2005). Science And The "Civilizing Mission": France And The Colonial Enterprise, (der.) Benediky Stutchey, *Science Across The European Empires - 1800-1950*, Oxford University Press.
- PROCTOR, J. (1965). The Role of the Senate in the Kenya Political System, *Parliamentary Affairs*, Cilt. 18. Sayı. 4.
- ROBERTS, B. (2006). Jomo Kenyatta (der.) Thomas M. Leonard, *Encyclopedia of the Developing World*, Publisher: Routledge Press.
- ROBERTS, J. (2014). *Kısa Dünya Tarihi*, (çev.) Mehmet Tanju Akad, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- RODNEY, W. (1985). The Colonial Economy, (der.) A. Adu Boahen, *General History Of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, (s. 332-350), Paris: UNESCO Publishing.
- RODNEY, W. (2013). *Avrupa Afrika'yı Nasıl Geri Bıraktı*, (çev.) Hülya Osmanağaoğlu, Ankara: Dipnot Yayınları.
- ROSBURG, C. ve NOTTINGHAM, J. (1970). *The Myth of Mau Mau: Nationalism in Kenya*. New York: Meridian Books.
- SADLER, E. (1912). Notes On The Geography Of British East Africa, *Journal Of The Royal African Society*, Cilt. 11, Sayı. 42.
- SALIM, A. (1989). The East African Coast And Hinterland: 1800–45, (der.) J.F. Ade Ajavi, *General History Of Africa VI: African The Nineteenth Century Until The 1880s*, (s. 210-233), Paris: UNESCO Publishing.
- SALIM, A. (1992). East Africa: The Coast, (der.) B.A. Ogot, *General History Of Africa V: Africa From The Sixteenth To The Eighteenth Century*, Paris: UNESCO Publishing.
- SANDERS-McMURTRY, K. (2008). Jomo Kenyatta 1893–1978, *International Encyclopedia of the Social Sciences, 2nd Edition*.
- SHAMSUL ALAM, S. (2007). *Rethinking The Mau Mau in Colonial Kenya*, New York: Palgrave Macmillan Press.

- SHERIFF, A. (1981). The East African Coast And Its Role In Maritime Trade, (der.) G. Mokhtar, *General History Of Africa II: Ancient Civilizatioos Of Africa*, (s. 245-277). Paris: UNESCO Publishing.
- SLATTERY, M. (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev: Özlem Balkız vd), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- SPENCER, J. (1985). *KAU: The Kenya National Union*, London: KPI.
- SUTTON, J. (1981). East African Before The Seventh Century, (der.) G. Mokhtar, *General History Of Africa II: Ancient Civilizatioos Of Africa*, (s. 567-592), Paris: UNESCO Publishing.
- TAMÇELİK, S. (2017). UK'ın Afrika Politikası, (der.) Hasret Çomak Vd. *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah Ve Demokrasi Arayışı*, İstanbul: Beta Yayınları.
- THIONG'O, N. (2015). *Aradaki Nehir*, (çev.) Bora Korkmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- THIONG'O, N. (2017). *Zihni Sömürgeден Azad: Afrika Edebiyatında Dil Politikası*, (çev.) Şebnem Nantu, Ankara: Hece Yayınları.
- THROUP, D. (1985). The Orijin of Mau Mau, *African Affairs*, Cilt. 84, Sayı. 336. (s. 399-433).
- TOPUZ, H. (1971). *Kara Afrika: Bir Kıtanın Dünü Bugünü Ve Yarını*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- TWANDDLE, M. (1993). The Struggle For Political Sovereignty in Eastern Africa: 1945 to İndependence, (der.) Ali A. Mazrui, *General History of Africa VIII: Africa Since 1935*, (s. 220-248), Paris: UNESCO Publishing.
- ULAYA, A. (2015). *The Doctrine of Uti Possidetis and its Application in Resolution of International Boundary Disputes in Africa*, Tanzania: University of Mzumbe Press.
- WACHANGA, H. (1975). *The Swords of Kirinyaga: The Fight for Land and Freedom*, Nairobi: East Africa Literature Bureau.

- WATTS, C. (2007). Pax Britannica, *Encyclopaedia Of The Age Of Imperialism 1800-1914*, (der.) Carl C. Hodge, Greenwood Press, Cilt 2, s. 547.
- WEPMAN, D. (1985). *Jomo Kenyatta: President of Kenya: World Leaders Past and Present*, United States: Chelsea House Publisher.
- WILLIAMS, E. (2014). *Kapitalizm Ve Kölelik*, (çev.) Arul Tarar, Ankara: Dipnot Yayınları.
- WIDNER, J. (1992). *The Rise of a Party-State in Kenya: From "Harambee!" to "Nyayo!"*, Berkeley: University of California Press.
- WİNGGATES, J. (2000). US Policy Towards East Africa: Crisis Response amid Limited Interests, *United States Interests and Policies in Africa: Transition to a New Era*.
- WOODRUFF, W. (2002). *Modern Dünya Tarihi*, (çev.) Hale&Arda Vardar, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- ___ *The British South Africa Company: Historical Catalogue & Souvenir Of Rhodesia, Empire Exhibition, Johannesburg, 1936-37*, <Http://Bnac.Greatnorthroad.Org/Bnac.Pdf>. (Erişim Tarihi: 20.12.2017).
- ___ *CIA World Factbook*, (2014). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html>. (Erişim Tarihi: 15.11.2018.)